

G R Ö F F
BETHLEN MIKLÓS'
IFIUKORI ÉLETÉNEK,
ÚGY
ERDÉLY ORSZÁG'
A K K O R I
TÖRTÉNETEINEK,
tulajdon magától Frantzia Nyelven
való
LE-I R Á S A.

Magyarra fordított,
és ki-adatott
a' Magyar Nemzeti Játtzó Szín'
hasznára.

Az ára 51 Xr.

K O L O ' S V Á R A T T

Nyomtatott a' Réf. Kolégyom Bet.
1804-dik Éztendőben.

Imprimatur.

Claudiopoli. 5. Apr.

1804

MÁRTONF

AJÁNLO ÉS ELŐL-JÁRO B E S Z É D

Azon minden dolgaira való nézve jóbirü Gróff BETHLEN MIKLOS, a' ki kedves Hazánknak idő' jártával érdemes Cancellarius-sa-is vólt; ifjúkori; úgy az akkori kedves Hazánk' Történeteit, egy Frantzia Uri Afkionyságnak kedvéért (a' kinek Frantzia Országban tett első útözásában, és Párisban való mulatásában sok kegyesféggével, és segedelmével élt; a' mint az elé-adásából ki fog tetkeni) Frantzia nyelven írván annak ajánlotta. Tellyes reménységgel vagyok, hogy kedves Hazám' Fiai, és Léányai előtt nem léken meg-vetve: ennek az Anya nyelvünkre való fordítása és ki-adása, annál-is inkább, hogy láthatni itten mind Nemes Nemzetünknek az akkori, mind Afkionyi, mind Férjfi Nemnek öltözetinek, tántzának módját, az akkori Fejedelmeink' Udvari áblapottját; kedves Hazánknak némely akko-

*ri sarkalatos Történeteit. Láthatni egy igen
 szép, és minden jó erköltsökkel, és Principiu-
 mokkal fel-ruházott Kis-Akfonyt, BÁNFFI
 ÁGNES-t, és ifiat Gróff BETHLEN MI-
 KLOS-t, a' kinek ugyan nem kül-földi, hanem
 az elsőnek egy öreg rendű Nemes Akfony,
 (nagy kár hogy nintsen ki-nevezve) a' má-
 síknak pedig egy Szálai nevezetű Nevelője
 volt. Láthatni ebből Gróff BETHLEN JÁ-
 NOS-ban, ezen BETHLEN MIKLÓS-tak édes
 Attyában, egy valóságos jó Hazafit, Fiához
 viseltető szeretetével nem csak valóságos o-
 kos édes Atyát, hanem igaz Barátot-is. —
 Mind ezen okokra való-nézve telhes remény-
 séggel vagyok, hogy kedves Hazám' Fiai és
 Leányai nem csak meg-elégedve; de gyönyör-
 ködve-is fogják olvasni; a' mellyet-is leg-
 főbb, és egyetlen egy tsekély Munkám' béri-
 nek tartok.*

* * * * *

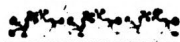

Parantsolod A fzf onyom,
hogy irásban tégyem Éle-
temnek különös történeteit,
a' mellyeknek elé-bezélésével én néked
a' veled való gyakor társalkodásomban,
melyhez fzerentsém volt; idő-töltésedre
vóltam.

Engedelmeskedem parantsolatodnak,
meg nem ragadhatván semmit, egy oly'
érdemes Személytől, a' kinek mindennel
tartozom; de tartok attól, hogy az én
engedelmességem kívánt tzeljät terzfésed-
nek és ígéretemnek el-nem éri. Ollyan
történetek, a' mellyek az enyimhez ha-
sonlók, tám nem oly' unalmasok elé be-
zélések, mint le-irások által; és így ki-

A

té.

tétérve a' kemény meg-rostálásra; a' Frantzia Nyelv sem lévén annyira tulajdonom, tartok nem ok-nélkül attól, hogy ezen írás, mellyet töllem kívánz, nem léfzen oly' kellemetes, mint ha ezt egy fületett Frantzia írta volna. Igaz hogy azt magadra vállaltad, és meg-igérted, hogy minden ebben találtatható hibákat megjobbítja, és az olvasásra kellemetesebbé tézed; de ki-is vihetné ezt jobban véghez?

Tselekedd tehát Afzonyom! kérek, és kényszerítek, és tsak az ebben való bizodalom bátoritt engem' azon történetnek le-írására, a' melyet néked ajánlok; a' mely-is reménlem ki nem mégyen kezeidből, a' mig oly' állapotba nem tézed, hogy a' világ' femei előtt-is megjelenherik.

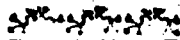
Ezen Ország a' melyben fülettem; ám-bátor nem a' leg-távulabb lévő Európában; még-is oly ritkán látogattatik idegenektől, hogy maga Frantzia Ország-is,

mely az úttal bővölködik, nagy bajjal találhatott ennekelötte, mintegy tíz ezentendőkkel négyre, a' kiknek esmérettségek lett volna ezzel. Tsak a' neve is Erdély Orzágnak oly' kevésbé volt esméretes a' tájban, midőn én leg-előbb azon szép Országban voltam, hogy sokar ki-nem mondhatták irtozás nélkül; mint ha egy oly' Tartománynak lett volna nevezete, a' mellyet nem régen találtak fel az új világon. De mivel nintsen oly' a' kármely mezőre lévő Tartomány és népis, a' mely a' Napnak sugárira érdemes ne legyen; tehát nem lehet tsudálkozni, hogy *Nagy Lajos* is, minket a' ferétségből ki-vett, réánk botsátván némely sugárait kegyelmének, a' mellyek megvilágosították a' világnak négy rézeit-is.

Én tehát Erdélyi vagyok Afzonym, a' mint magad-is tudod, és el-mérem mondani, hogy a' Nemzetség, a' melyből eredetemet vettem; a' leg nagyobbak közül való az Hazámban; Frantzia Or-

házban is könnyen helybe hagyják, ha meg-tudják, hogy ez adta nekünk azon híres BETHLEN GÁBORt, a' ki leg-első volt az Erdélyi Fejedelmek közzül, a' ki fővettségre lépett Frantzia Orzággal, a' ki ferenstsés fegyverét Austriáig és Cseh Orzáig vitte, a' ki híres és nevezetessé tette nevét, oly' fok híres Vitézek között, a' kik az ő idejében megrefkettették egész Német Orzágot, és végtére egész Európát-is.

Én mindenütt az hól utazom, esméretes vagyok a' BETHLEN, és a' Hazámban a' Miklos neve alatt, a' Hazánk főkasa ferenst; a' hól a' Kereft Nevet a' Familia Neve után főkták tenni. Az Atyám BETHLEN JÁNOS mindenkor a' főbb; Hivatalokat viselte; ugy mint a' Székelyek közt Fő Kapitányságot; a' legfőbb; ugy mint: Fejér Vármegyében Fő Ispányságot. Fő Tanátsofsa, Cancellarius volt a' Fejedelemnek, és az Orzágnak; Sok mind örökös mind Fiscalis Jóságoknak (a' mellyekkel főkták a' Feje-

jedelmek a' Hazájokhoz hívséges fölgállattal vífeltetteket jutalmazni) vólt birtokofsa. Terméféti nagy éféfel, nagy által-látáfsal bírt; és tudófsabb-is vólt az akkori Erdélyieknél; A' következése ezen Történetnek jobban meg-fogja esmértetni az ő tulajdon-ságait és Charactereit.

Az Ifjuságomnak elsőbb éftende-¹⁶⁵⁵ it töltöttem az Atyám egyik Kastélyában, az nékem rendelt Tanítóim alatt, az honnat-is éppen akkor jöttem ki, a' midőn Erdély Ország a' leg-nagyobb zürzavarba keveredett, a' Második Rákotzi ki-mondhatatlan nagyra való vágyódása által; és a' mellyet az ő vakmerősége most-is okoz. Ez a' Fejedelem az Országot, mind külső mind belső tsendefségére-nézve, épen, és virágzó állapotjában vette által, nagy kintsel bírt, mellyet nékie az Atyának helyes gazdálkodása ferzett,

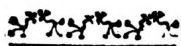
és

1659 és a' mi több, a' két Olá Ország-is
 hatalma alatt vólt; de hamar ezen
 ferentséitől meg-vakittatott, meg-
 gondólván, hogy az előtte lévő Fe-
 jedelmek közzül *Bátori István* a' Len-
 gyel Királyságra ki-hivattatott. Lát-
 ván hogy mostan azon nagy Ország
 nagy zürzavarba vagon; hogy *Ka-
 simir* Király némely Palatinusoknak
 factioji által Silésiának határáig ker-
 gettetett, a' kik-is 'a' Svetziai Ki-
 rálytól hat vagy hét ezer katonákat
 magok segítségére kérvén, és egy
 néhány párt-ütő Kozákoktól hivat-
 tatván hogy Lengyel Országba bé-
 mennyen, vellek magát egyben tsa-
 tolná; mind ezek az okok nagy hir-
 telenséggel arra vették, és velle el-
 hitették, hogy ha csak egy hatalmas
 fereggel meg-mutáttya magát Len-
 gyel Országban; azonnal minden né-
 kie térdet hajt, és valóságos Ki-
 rályának fogja esmérni. És így an-
 nak

nak megfontolása nélkül, hogy val-^{1659.}
 lyon a' Fényes Porta (a' melynek
 Erdély adozója volt) helyben hagy-
 ja-e e' fándékát; azt sem gondol-
 ván meg, hogy a' Vallása különbö-
 zik, a' Lengyelektől bé-vett Vallás-
 tól, és hogy ezen Republicában lé-
 vöknél leg-betsefsebb a' fabad Ki-
 rály válaftás, a' kit-is inkább tsak
 mind Vezéreknek, hogy sem Urak-
 nak kívánnak esmérni, és így egy-
 ben gyűjti minden hadi népét, hogy
 képzelt tzélját el-érhesse. Erdély-
 nek minden Nemes Ifjai bizván a'
 hazonba, a' melyet a' Fejedelem a'
 győzedelemből ígért, hanyott-hom-
 lok követték; úgy hogy 25. vagy
 30. ezer emberből álló sereget fel-
 állítván, minden ágyuit a' mellye-
 ket a' fély-béli erősségekből-is egy-
 ben gyűjthetett, ki-vitetvén, minden
 tétovázás nélkül Lengyel Orzágnak
 vette úttyát seregével. A' dölgot

1659. mezőzebről által látó Erdélynek Nagygyai helyben nem hagyták ezen fándékát, látván ez által az Országot minden erejétől meg-fosztva; és így mindennek, akárki csak akarna, puftulására, és el-foglalására ki-tétetve lenni; nem-is tirkólták magok vélekedéseket; de a' Fejedelem már nagyobbban bé-volt véve maga fándékának helyeségéről; mintsem hogy ilyen okos és hasznos tanácsoknak engedett volna. Bizom a' Historikusokra ezen feren-tsétlen Hadnak le-írását, a' melyben ezen feren-tsétlen Fejedelem, a' leg-főbb seregét (a' mely valaha Erdélyből ki-mehetett,) rész-férént el-főkés; rész-férént éhség, és nagyobb részin a' Tatárok által fana-félt való el-félyeztése által; el-vez-tette, a' kik csak rabságra tíz ezer-nél többet vittek Krimiába; csak azt emlittem, hogy ezen feren-tsétlen Feje-

Fejedelem húz vagy harmincz Udvari embereinél többet vízza nem hozhatott Hazájába azon szép és válogatott seregéből; és szerentsétlenségének meg-tetézésére vízza jöven Hazájába, értette, hogy a' Törökök nyilván ellenségeinek jelentették magokat; és hogy a' Fényes Porta végső parantsolatját küldötte légyen, hogy ötöt a' Fejedelemségtől mingyárt meg-fofzák, és helyében más Fejedelmet válasszanak, fenyegetvén az országot végső pusztulással, ha ezen akarattyát nem tellyesíttik.

Ezen szerentsétlen Fejedelem meglévén fofzva seregétől, pénzétől, 's látván, hogy a' 'Török' parantsolatya, és fenyegetése rajta bizonyal bé-tellyesedik; kéntelen vólt a' félvéfnek engedni; és hogy hazáját az el-kerülhetetlen el-vefztéstől meg-menthesse, el-vonta magát a' Magyar Országban lévő Örökségeibe:

1659. láttzatván a' *Rédai Ferentz* Fejedele-
lemnek való válaftásában-is meg-
nyugodva lenni.

Az én Atyám (a' kit-is Krakkó-
viában Lengyel Országnek Fő Város-
sában, a' mellyet a' Svekufok *Ráko-
tzinak* által adtak vólt; Kormányo-
zójának maradván) vízfűz jött Er-
délyben, abban az időben, midőn a'
Fejedelem már el-fánta magában,
hogy az Hazájából ki-mennyen, tud-
tára adta a' Fejedelemnek helyes o-
kait, mellyek ötet kénfzerítették e-
zen réá bízott városnak, a' Lengye-
leknek való vízfűz adására.

Meg-értvén az Atyám a' hírek-
ből-is, tulajdon magától a' Fejede-
lemtől-is a' kénfzerített el-menetelét;
nagyon és fivesen fájlalta; annál-is
inkább, hogy el-veftvén egy oly' Fe-
jedelmét, a' kihez nagy fzeretettel és
hűséggel vífeltetett; nagy bozfu-
sággal azt-is látni kéntelenítettet,
hogy

hogy nem ő, hanem más véli a' Fe-^{1659.}
 jedelem bal szerentséjének hasznát.
 Az ő nagyra való vágyódása hizel-
 kedve el-hitette véle, hogy az el-
 sőségre *Rédai Ferentznél* mindenkor
 érdemesebb, föületésre hozzá hason-
 ló; de bizonynyal több érdemei, és
 tapasztalásai lévén; mint annak.

Nem-is sokáig udvarolta az újj Fe-
 jedelmet, el-vonván magát a' maga
 Kastélyába, a' hól én voltam, egye-
 dül a' maga Házának kormányozá-
 sára adta magát; rendeléseket tévén
 a' jószágainak meg-tartására és job-
 bitására, a' mellyek-is a' Lengyel Or-
 szágban való mulatásával finte vég-
 sö pufutulásra jutottak. Különös
 foglalkoztatósággal vólt nevelésem i-
 ránt, mint egy a'hoz jól értő em-
 ber, és jó Atya; a' Déák Nyelven
 kívül, a' mellyet már tudtam; kíván-
 ta, hogy a' Török és Német Nyel-
 veknek vóltaképpen való meg-tanu-
 lása-

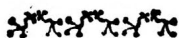
1659. lására, különösen adjam magamat. Által látván mint nagy elé látásu ember, hogy Erdély határos-lévén ezen két nagy Birodalmakkal, ezen két Nyelv. el-kerülhetetlenül fükséges egy oly' fületésünck; mint én vagyok, a' kit-is fel-tett zándékkal, a' leg-főbb hivatalokra, és tiztségekre méltónak nevelni akart, Hazájának.

Az alatt, hogy én ilyen illendő dolgokban foglalatoskodtam, az Atyám (a' ki meg-nem vólt elégedve a' *Rhédei* Fejedelem' Kormányozásával) Levelet vett *Rákotzi* vólt Fejedelemtől, a' ki-is kérte, hogy puhatolódná-ki a' Nép' zándékát, ha vallyon réá állana-é az ő vízfá menetelére. (Nem sok Fejedelmet láthatni, a' Fejedelemségből magános életre menni a' nélkül, hogy meg-ne emlékezzék el-tünt Nagyságáról, 's ez okból inkább réá fánnya magát minden vezedelmes és
ne-

nehéz dolgoknak véghez vitelére; mintsem ilyen szerentsétlenségnek¹⁶⁵⁹ környül-állásaiban továbbra maradjon, a' melyben magát képzelⁱ lenni) *Rákotzi* meg-erősítettett maga fándékában az Atyámtól vett válaftzával; hogy vízfza jövetele által minden dolgok bizonnal meg-változnak, remélvén, hogy ő-is ez által alkalmatofságot nyer magát füksegefnek tenni, magát a' leg-főbb Hivatalra segiteni.

Rákotzi nem fokára halasztotta fándékának bé-tellyefittését; bé-jöven Erdélyben a' maga Magyar Orzági Jofágaiból egyben fedett néppel, el-foglalá minden ellent-állás nélkül.

Rhédei nem fokáig kérette magát, hogy a' Fejedelemségről le-mongyon, a' mellyet úgy-is igen bajoson tart-hatott volna meg. — (*Rbedei* igen felid, minden nagyra való vágyódás nélkül való ember vólt, a' ki-is majd

1659. majd csak nem akarattya ellen vá-
lasztatott Fejedelemnek; mellyért
nem-is lehet, nem fokára történt ha-
lálát a' Fejedelemség' le-mondása bá-
nattyának tulajdonítani).

Ezen új bátorságos tselekedete,
nem sokáig lévén el-titkolva a' Fé-
nyes Porta előtt, *Suliman Basa* a' Bu-
dai Vezér csak hamar parantsolatot,
vett, hogy *Rákotzit* Erdélyből, és a-
hoz tartozó minden Tartományá-
ból ki-kergesse; vakmerőségéért
meg-is büntesse. — és parantsolt
hogy új Fejedelem' választás legyen;
mivel *Rhédei* úgy-is jó akarattyából
mondott-le arról; de a' Budai Ve-
zér annyira el-lévén hitetve azon
félelemtől, melly fokott uralkodni
a' Törökök' nagy hatalmának csak
hallásával-is, hogy el-mulatta magá-
val elegendő népet hozni, hogy a'
nagy *Sultán* parantsolattyát véghez
vihesse, elegendőnek ítélvén a' *Sul-
tán-*

és annak csak barantsolattyát-is arra, 16:9.
hogy *Rákotzit* az Országból ki-ker-
gesse.— De ez ötet megelőzván,
meg-támadta azon híres főroshelyt,
a' mely régentén annyi bajt oko-
zott a' Romai Vezéreknek, és ha-
daknak, — könnyen-is erőt vett raj-
ta, semmi — vagy igen kevés el-
lent-állást találván; ezen kis feren-
tséjit *Rákotzi* háznára akarván for-
dítani az ujra Fejedelemségre való
válttatására, a' Vezértől kívánta,
hogy ezközölője légyen a' Portá-
val való meg-békéllésében; Köve-
tet-is akarván küldeni a' Nagy Ur-
hoz, a' ki által a' Rabokat-is, a' mel-
lyeket a' Budai Vezértől el-fogott;
vízzá küldhesse, és ujra annak meg-
változhatatlan hűséget, és enge-
delmet nevében ígérjen, és fogadjon.

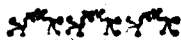
Ezen követtség annál-is inkább
vezedelmes volt; mivel *Rákotzi* már
nem esmértetett Fejedelemnek a'

Tö-

1659. Törököktől, és Feje-is meg-volt már
 ítélve; és hogy a' Nagy Vezér-is
 már zeméllyesen egy nagy roppan-
 tott táborral közelített azzal a' fel-
 réttel, hogy magának érdemet fe-
 rezzen, a' Nagy Ur előtt, parantso-
 latja bé-telleyesítésében. — Ezen kö-
 vettséget fel-vállalni leg-első volt
Bánfi György, a' ki nem akarta, az
 édes Atyám hasonlóképpen — de
Bartsai Ákos, vagy az okból (hogy
 a' veszedelmet, és a' dolognak tör-
 ténhető rosz ki-menetelét által nem
 látta; vagy pediglen már előre
 meg tette fándékát) jó fízel fel-
 vállala. Mig ő úttját folytatta vól-
 na; már nyóltzvan ezer Tatárok ke-
 reftül jöven az Havafokon, és Er-
 dökön; a' mellyek Erdélyt bé kerít-
 ték, 's el-féltedvén az Országban,
 mindent tüzzel vérrel el-borítottak,
 és le-irhatatlan pufztulást, károkat
 okoztak, a' mellyeket ezen szép és
 gaz-

gazdag Tartomány mostan-is még 1659.
érez. —

Bartsai Ákos ezen vezedelmes követtséggel megterhelve, elől találta a' Nagy Vezért, hét vagy nyolcz napi mekkéségre Erdélynek felítöl, eleibe terjesztette nékie követtségének okait; de nem nyerhetett más választ ennél: Térj vissza. — mondván a' Nagy Vezér — Térj vissza Hazádba — a' Tatárok már ottan vannak: magam-is rövid idő alatt benn lézek ezen roppant sereggel, melyet te-is láthatz; meg-kétfereztesétek a' fokott adór; *Rákotzit* ki kergesétek, és tégedet válasszanak helyébe. Fejedelemnek. Tsak ezek menthetik meg Országokat a' végső pusztulástól, és az egészben való el-veztéstől — *Bartsai Ákos*nak bizonyoson vissza menetelével bajoson adtak volna hitelt fővainak; de a' Nagy Vezér *Kapigi* Basát melléje rendelte, hogy parantso-

1659. lattyát véghez vitefse, és bizony-
ságúl is lenne ezen *Bartsainak* adott
parantsolattya' valóságáról.

Rákorzi látván tehetetlenségét, el-
lene jött oly' nagy erőnek ellent ál-
lására; újra kevés Hadával ki-ment
Magyar Országra; oly' fel-tétellel
mindazonáltal, hogy minden jöven-
döbéli elő-adandó jó környül-állá-
sokat ismét hazánára fordithassan,
és az Hazájába újra bé-jöhefssen.—
Az Atyám nem titkolhatta bánat-
tyát, hogy oly' követtséget meg-ve-
tett, a' mely *Bartsai Ákoff* Fejedelem-
ségre segitette; Tehát minden ere-
jét meg-vetette; hogy az Ország-
Gyűlésfin válaftását meg-gátolhassa,
protestálván, hogy ez halhatatlan do-
log, és soha még eddig nem-istör-
tént, hogy a' Törökök nevezzék ki
az Erdélyi Fejedelmet, meg-tartván
mind eddig az, Haza a' Fejedelem
válaftásában való szabadságot, mind
ezen

ezen ellen-vetéseknek mindazonáltal, 1659,
semmi házna nem vólt, a' veze-
delem-is jelen lévén, a' Tatárok
a' Helységeket puftitván; a' Tö-
rökök-is az Orzágnak már ka-
puján lévén, engedelmeskedni kel-
letett. — *Barttsai Ákos* tehát Fejede-
lemnek kiáztatott; vagy-is inkább ki-
hirdettetett; az Atyám, a' ki ennek
ellent nem állhatott, aztat kívánra,
hogy a' Nép a' *Barttsai*' hűségére tsak
azon fel-tétel alatt eskügyjék; ha
Rákotzi vízfű nem rétetődnek, és ha
a' Haza a' mostani zürzavarból le-
tsendefedvén, az Ország helyben
hagygya, és meg-erősíti ezen vála-
zását. Ezen Politicája az Atyámnak
nem tzélozott egyébre; hanem hogy
Nemzetéhez való hűségét meg-mu-
tassa, és a' Rendeknek (a' kik azon
kívül-is féltették szabadságokat, és
Privilegiumokat) a' Barátságokat, és
fíveket meg-nyerhesse,

1659. Mihelyest ez a' válaftás (ámbár erőltetett) meg-lett, a' Törökök mind ki takarodtak Erdélyből, megelégedvén azzal a' nyereséggel a' Nagy Vezér, hogy Jenőt és Lugost, két tekintetre méltó helységeket, el foglalhatta, hozzá kaptsólván a' Káran Sebesi kis Tartományt-is, a' mely-is azon a' Éorófságon túl van, a' mellyet Vas-kapunak neveznek, mely helységeket a' Nagy Urnak Uradalmához is kaptsólta, beléjek helyheztervén egy rézít Népének Téli szállásra.

Kötelesnek tartottam Affzonyom! magamat, a' következő Történeteknek fundamentumául, ily' hozzáfason ezen dologba belé erezkedni; és hogy jobban meg-ésmértessem mik lettenek légyen a' valóságos okok, a' mellyek engemet az egész életemnek folyásában mindenekre öftönöztek; mert a' Világra való bé-lépésemet

met, tsak a' *Bartsai* Erdélyi Fejede-¹⁶⁵⁹
 lemségre való válaftásával kezdet-
 rem. A' Tatároknak az Hazánkba
 való el-féllýedése (a' mint már fel-
 lyebb is meg-mondottam) kénfzeri-
 tette a' Nemeseket a' bé-kerített vá-
 rosokba magokat bé-vonni, az hól
 vagyonok, 's Házok' népei mentebbek
 lehettek ezen vad Népnek kegyet-
 lenségétől; mint tulajdon Kastélyok-
 ban, és lak'hellyekben; tehát a' vá-
 rosok ezen alkalmatósággal népe-
 sebbek lettek; annál-is inkább Seges-
 vár; mivel az Ország' Gyűlése-is o-
 da lévén rendelve, a' mely is fá-
 mosabb volt, mint mászor; mivel
 mostan a' Hazának meg-tartása; és
 az új Fejedelem' válaftása; vagy-is
 inkább helyben állítása volt a' fő
 Tárgy; mihelyest e' meg lett, és a'
 Tatárok-is magokat a' Hazából ki-
 vonván;— *Bartsai* Fejedelem, hogy
 a' Nemeseknek fíveségét, és a' Nép-

nek feleretett annál-is inkább meg-
 1659. nyerhesse; rendelést tétetett, egy kö-
 zönséges víg Inneplés' fenn tartásá-
 ra; de mivel ennek hozzás le-írásá-
 ban tám nem is gyönyörködnél, Af-
 fonyom! meg-elégzem csak azt tud-
 toda adni; hogy a' mi Affonyaink
 ilyen multságokban nem sok részt
 véznek; az Affaltól jókor el-men-
 nek, és vízfű sem jönnek az ilyen
 gyülekezetnek helyére, a' míg a'
 tántz el-nem kezdődik, a' mely-is
 többnyire mindenkor követni szokta
 az ilyen majd nem tsupán csak Bak-
 husnak fentelt mulattságokat; a' mely
 a' Fejedelem' vendégsége után tar-
 tatott, ilyen módon ment véghez,
 a' mint mostan néked le-irom, és a'
 mely nem különbözik minden más
 ilyen mulattságoktól, a' mellyekben
 azóta jelen voltam.— A' mi tán-
 tzunk nem egyébből áll; hanem egy
 pompás magát logatásból; minde-
 nik

nik kezén tartva egymást; — az el-^{1659.}
ső vezeti az egész sört. Kezdődik
igen pompás, és lafsu lépésekkel, an-
nakutánna vigabbakkal; és végtére
végeződik egy faporább lépésű tán-
tzal, és egy néhányzor magokat
meg-forgatván a' Férjfiú két karjai-
val kereftül ölelvén az Affzonyt;
ki nem jöven mindazonáltal a' fél-
kerületből, a' melyben vagynak, úgy
hogy; egy nagy Palotában gyakran
heren, és nyóltzan-is forgattyák az
Affzonyokat, 's az alatt a' többi még-
is meg-maradnak a' fél kerületnek
rendiben. A' Fejedelem el-kezdvén
a' Tántzot; a' nagyobb része követi:
a' fakállás véneken kívül; — mel-
lyet itten mostan-is nagy tisztelettel
viselnek; és így az Affzonyok egy-
ben elegyedvén a' Férjfiakkal, 's egy
tágos palotában tántzolván, jobban
ki-mutathattyák kellemetességeiket,
és furtsaságokat a' fámos nézők e-

1659. Iött. — Én az egész álló nap foglalatos voltam a' Fejedelem körül való főlgálatban, és mivel csak mostan jöttem vala az Udvarhoz, tsak ő vólt minden foglalatosságom; fêmeim-is tsak réá vóltanak függeztve. — Ifjú és még tudatlan lévén, azt tartottam főbb kötelességemnek; de a' tántznak (a' mely leg-érzékenyebb mulattsága az én időm-bélieknek) alig érkezett-el az órája; tehát én a' tántzoló affzonyokat megakartam egyről egyig különösön fémlelni; de óh! mely drágába került nékem ez a' kívántság! — mert az életemnek leg-főbb napjainak fábadsága' el-vezésével fizettem-meg; mert tsak hamar mint-egy kemény villámlásnak fényétől, fêmeim megilletődtek egy mint-egy 14 vagy 15 ektendős fémélynek szépségétől, a' kinek-is termete nagyobbatska a' közép fzerünél; — kartsu, és a' ki az
 én

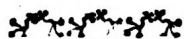

én ítéletem szerént leg-zebben, és^{1659.}
kellemetesebben-is tántzolt mind a-
zok közzül, a' kik ezen Gyülekezet-
ben jelen voltak. — haja szép feke-
te — ábrázatja ki-mondhatatlan fe-
jér. — Ezen két ellenkező fínek új-
jabb kellemetességet adtak ezen szép
Személynek; femeiből (a' mellyek
tellyesek vóltanak ugyan tüzzel)
láthatni lehetett még-is oly' femér-
metességet, nyájasságot; hogy le-
hetetlenség vólt annak ellene állani;
a' szája kitsin — ajakai pirosak; —
fogai szép rendel fejérek; — álla ke-
rek. Mind ezek az ékekségek meg-
találtattak az ő kerek inkább, mint
hozzu ábrázattyában; mind ezek
mellett az Ifjuságnak kellemetes
és természet-szerént való fíne, tekin-
tete, és kellemetessége, a' mellyet
az ember inkább képzelhet; mint-
sem le-írhat; — nyaka szép kerek;
és ámbár az, és mejje-is sok hól-

1659. miktől el-volt takarva, könnyen lehetett itélni, hogy azok-is oly' tökéletesen voltak teremtvé, mint egyéb tagjai.— Én ugyan le-irtam néked valamennyire az ő természet; de elégtelen vagyok a' több részeit külön külön, a' mellyek egy tökéletes szépségre, és az egész világ előtt álmélkodásra ötet méltónak tették, le-rajzolni. — Nem sokára megtudtam, hogy ezen szeretetre méltó személy az Ország Tanácsos *Bánffy Sigmund* Léánya *Agnes*;— a' míg a' tántz tartott femeimet le-nem vettem róla;— csak ötet néztem, a' többire nem-is ügyelvén — és az alatt míg femeimet rajta legeltettem, ezer gondolataim vóltanak; a' mellyek mind ezen szép zeméllyel való egyesülésemre tzeloztak; a' mi állapotunknak, — időnknek egyenlősége; úgy tetszett, hogy mind meg-egygyezzenek a' jövődöbéli egyesülésé-

sülésünkre; és semmi akadályt által, 1659.
nem láthattam, a' mely ezen kívánt
tzelomnak ellent állhatna; — Már an-
nyira-is bé-voltam telve ezen ujj ér-
zékenységgemmel, hogy nem-is kép-
zelhettem ellenkezőt. A' magam
szeretete (tulajdona minden Ifiúnak)
rézemre lévén, el-hitette velem tel-
lyes bizodalommal, hogy méltová-
lehetek személlyéhez. — Ha mulathat-
lak réged' Áfzonym! akkori igen
Ifjú voltom' gyengeségivel; így gon-
dolkodtam; Ha ő szép természetű; úgy
tetzik, az enyim sem alább való; az
én femeim-is oly' szép feketék, és
nagyok, mint az övé; az orrom u-
gyan horgasabb; de az nékem nem
illetlen, — a' szám sem igen nagy, áb-
rázatomnak híne Férjfiúhoz illendő—
Ezem-is csak van; a' mint mások-is
tartyák, tehát miért ne találhatna ő
egem' oly' szeretetre méltónak, mint
én ötet szépnek? Illyen aprolékos
dól-

1659. dőlgekkel, a' mellyek az én képze-
 lödésemnek hízelkedtek, töltöttem-
 el az időt; a' míg az első tántznak
 vége lett,— Az Erdélyi Affzónysá-
 gok, valamint mindenkor, úgy az il-
 lyen-múlattságban-is nagy fémérme-
 tességgel fêmeiket le-függeztve tar-
 tyák, de mivel a' tántzban fűkséges
 hogy a' Férjfiakra vigyázzarak; te-
 hát ez ad alkalmatósígot a' véllek
 való társalkodásra, és még annál in-
 kább a' Tántz' meg-fűnése között —
 én-is közelgetni kívánván az Ifjú és
 szép Ágneshez, refkettem, és botor-
 káztam, úgy hogy alig vehettem —
 lélekzetet-is, és mentől inkább igye-
 keztem előre menni, hogy hozzá-
 ja közelithesek; úgy tettett, hogy
 annál inkább hátrálok; végtére egy
 oly' fűv-dobogás jött réám, a' mil-
 lyent még soha életemben nem ér-
 zettem—Egy néhány fempillantásfok-
 ig mozdúlhatatlan állottam, a' nél-
 kül

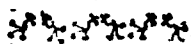
kül, hogy helyyemből el-mehettem volna;— végtére reá vettem magamat, és alig tettem négy lépést a Palotában, hogy hozzája közelíthetnék: hát látom egy szempillantás alatt körül-vetettetve ezen Gyülekezetben lévő, tekintetre méltóbb zemélyektől.— A' Fejedelem magam sem tartóztathatta-meg-magát, hogy tiszteletére ne-mennyen; és leg-elsőnek látzott az ő méltó szépségének, és érdemeinek dicsérésében lenni. Egyzeribe egy nagy kedvetlenségbe estem, és mintha előre láttam volna mind azokat a' ferentsétlenségeket, és kinokat, a' mellyeket nekem a' Fejedelemnek feretete jövendőben okozni fog.— A' kedvetlenségből a' féltésnek érzékenysége annyira el-ragadott: hogy alig tartóztathattam-meg magamat azon tiszteletben, mellyel az helynek tartoztam, az hol voltam, és azon nagy ér-

1659. érdemű zemélyeknek, a' mellyek-
 ből állott az a' Fejedelmi Gyüleke-
 zet; — kereftül rontottam mindazon-
 által oly' vakmerő módon a' soka-
 ságon, hogy bámulást okoztam mind
 azoknak, a' kiket el-ta'fítottam. De
 midőn már módom, 's alkalmatos-
 ságom lett volna a' vele való befél-
 getésre, a' mellyet annyira ohajtot-
 tam, oly' bátortalannak és éppen
 különbözöképpen találtam, vagy ér-
 zettem magamat a'hoz-képeft, a'
 mint annak-előtte kevés zempillan-
 tásokkal voltam, hogy bizony nem
 tudom találhattam volna-é oly' fő-
 kat, mellyekkel csak leg-kifsebb ré-
 fít-is ki-mondhattam volna, a' miket
 akkor a' zivemben érzettem. — Ek-
 kor láttá ötöt a' Fejedelem, valamint
 én-is leg-elsőbbzer; magamnak min-
 denkor elmésen hizelkedvén, nem-is
 álmodtam az ő mostani nagy mélt-
 óságáról, nékem úgy tetzett hogy

Ő sem mondhat nékie többet, és e-¹⁶⁵⁹
 gyebet, a' mit nékie más-is mond-
 hatna,— és azt képzeltem magam-
 nak, hogy én vagyok csak egyedül
 oly' férentsés a' sok ditsérei közül,
 a' ki az ő ditséretinek hasznát vehet-
 ti.—És minden feleletire ezen tífte-
 letre méltó *Ágnesnek*, mellyet leg-
 nagyobb fémméretességgel, és kel-
 lemetes ezes nyájassággal tett; egé-
 len el-vóltam ragadtatva.— A' má-
 sodik Tántz el-végeződván, a' Fe-
 jedelem el-vivé a' szép *Ágnes*t, hogy
 az harmadik tántzot el-kezdje. Min-
 den jelen valók tapsolva jelentették
 örömeiket ezen válaftásában, csak én
 egyedül a' leg-nagyobb bánatot —ér-
 zettem;— De mit-is nem érezhet-
 tem én *Affonyom*? abban a' fémp-
 pillantásban ki lévén tétetve mind
 azokra, a' mellyeket a' féltésnek ér-
 zékenysége okozhat; hány-féle ir-
 toztató *Kimérákat* fel-tételeket nem
 tsi-

1659. tsináltam magamban az alatt az idő alatt, mellyen ez a' tántz tartott? minden vérem az Ábrázatomba há-
gott, és annyira meg-zavarta látá-
somat: hogy lehetetlen volt nekem
femmit-is látnom és hallanom, a'
míg ezen tántz tartott: el-végeződ-
ván, ezen szép Személy vízfűz ment
a' helyére, az hová-is a' Fejedelem
ötet vezette, súgván-is valamit né-
kie; de oly' lassan, hogy senki sem
érthette; 's más-felé el-fordult töl-
le. Az Örömem, mellyet okozott
a' Fejedelem' tölle való el-távozása,
nem-volt sokáig tartós; a' fokaság
mingyárt körül-vévén, mindenik leg-
nagyobb czéfséginek ki-jelentésivel
kivánt nékie tisztelettel áldozni;— bi-
zony tovább-is alkalmatlankodtatott
vólna; ha újra a' tántzhoz nem-kez-
dettek vólna;— Hasznomra akarván
tehát fordítani ezen ferentsés alkal-
matosságot, igyekezetemben oly' fe-

Szerentsés voltam, hogy leg-előbb^{1659.}
én nyújthattam kezemet 'ezen szép
Személynek. Már ekkor az öröm-
nek leg-főbb pontyán voltam, 's i-
gyekeztem-is töllem ki-telhető-kép-
pen leg-jobban tántzolni; a' leg-zebb
Magyar öltözetem volt, a' mely tsak
lehetett: Tsizmám Lévantai kor-
doványból, leg-zebb munkával készült
ezüsts kis farkantyukkal; a' Dól-
mányom volt halovány test-fínü po-
tóból, gomb-ház finorja vert arany
fonalból;— arany kék és fejéren
meg-zomántozott gombokkal;— az
Övem-is kék felyem, arany, ezüstel
készült gombok — a' Kalpagom lang-
fín bársonyból, nufatal prémezve,
és ebben egy forgó, melyben Kere-
tsen tollak voltak. Látod Afzo-
nyom! ilyen volt az én Bárhoz
készült öltözetem, a' mellyel tudom
nem élnének; vagy nem öltözödné-
nek Frantzia Országban az ilyen al-

1659. kalmatofságban ; ezen öltözetnek módgya éppen ellenkezőleg lévén a' Frantziákéval ; de akár-mint hogy, elég jól öltözve lenni gondoltam magamat, hogy tesse az én Szépemnek, a' kinek kezemet nyújtottam a' tántzra ; és a' kiben én jó vélekedést akartam zemélyemről a' furtsa tántzolásommal-is okozni ; 's úgy tetűzett nékem, hogy nékie is hasonló-képpen valami kevés kedve ereűkedett meg-mutatni, hogy nem keveűebb hajlandósággal kíván tántzolni. Minthogy ő minden más Afűzönyságok között leg-kelemetesebben-is tudott e'hez, a' zemeim eléggé ki nyilatkoztatták nékie az én nagy örömemet, és hozzája való hajlandóságomat ; de mely nagy el-ragadtatásban találtam magamat, a' midön a' forgatásban (a' melynek módgyáról már fellyebb fűollottam) karjaim közzé fűoritottam, oly' Ifjú-

jónak kellettik annak lenni, a' ki ezt meg-foghattya, mint én akkor voltam, 's ezt tsak a' minden akadály nélkül való fzeretet, 's evel való esméretség, és értelem foghattya-meg. Az én ortzám oly' közel jöven az övéhez, tsak a' tífzelet tartóztatott meg, hogy lopva meg-nem tsokol-tam. Annak-utánna meg-vallotta maga-is, hogy abban a' fempillantásban észre vette fêmeimből, és a' karjaim közzé való fforittásomból, hogy feméllye nagy érzékenységet okozott légyen fivemben.

A' Tántz el-végeződven, jónak i-téltem, hogy femélyem' meg-esmérésére-nézve valamely kevés kedvet okoznék, és hogy nékie ki-nyíltatkoztatfam, mit érezek iránta fivemben. Az én fzeretetem hevesebb volt, hogy sem én ezen fándékomat bétellyesíthettem volna; tehát bátorságot vettem különösön nékie ezt

1659. mondani: *Az egész Világ téged' dicsér és imád; senki sem-is érdemli ezt méltóbban..* De nem találtatik egy-is ezen Gyülekezetben, a' ki határozottabban érezze kellemetességének okozásait, mint én, a' ki téged' mostan leg-először látott. Ezekre el-mosolyodván minden felelet nélkül vizzá ment az Afzónyságok közzé, az hól leg-több szám-mal voltak.

Akármely Országban is az ékecségek, czifra öltözetek érzékenyítik az Afzónyi népet; és ámbáror Erdélyben nintsenek még ahoz minden alkalmatosságok mint Frantzia Országban, és a' fok módinak külömbb-külombb-féle változtatása nem oly' gyakorta eshető (bár mostanról-is azt mondhatnók) mindazonáltal egyik a' másíknak öltözettyinek módgyát femezzen meg-visgálni, és az a'hoz való leg-jobb izlésnek módgyát megtartani

tani el-nem mulattyák; fíntúgy úgy^{1659.}
mint akármely Europai udvaroknál.
A' szép Ágnesnek-is öltözete nem
vált ment a' vizsgálástól; de az va-
lójába nem okozott egyebet; hanem
hogy tsinofsága, és az öltözetben
való jó izlése annál-inkább ditsértes-
ség; vagy magasztaltság;— mind-
azonáltal nem tudom; vallyan nem
a' megkülömböztetésnek jele-é, mel-
lyet a' Fejedelem eránta mutatott,
ki-választván ötet a' többiek minde-
nik közül, a' kik ezen gyülekezet-
ben jelen vóltanak, nem vólt-é va-
lamely kis oka ezen Politikájoknak?
de akármi oka lett légyen-is; elég
az; hogy a' feje bé-vólt fedezve tu-
lajdon szép nagy hajával, mely-is fé-
pen egyben lévén fedve, a' Fejinek
hátsó részin nagyobb, vastagabb,
és magosabb konty vólt tsinálva;
mint rend szerént a' mi Erdélyi Af-
fionyságaink szoktak viselni, a' kik

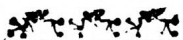
1659. inkább kedvellik a' kisebbet és al-
 tsonabbat;— a' Fején volt egy olyan
 Koforu, a' millyent minden LéányzóK
 Magyar Orzágtól-fogva egész a' Lé-
 vantai Tartományig viselnek.— Ezen
 Koforuk vagy az Eftendő részein
 teremni szokott virágokból, vagy drá-
 gán ki-varratva; vagy különböző
 színü drága kövekből szoktak tsi-
 nálva lenni, 's úgy bé-kerittik az e-
 géz Fejét, hogy ennek tsak a' felső
 része, és az hajból tsinált meg-fodo-
 ritott tekertsek, mellyek a' homlo-
 kok körül állanak láthatók.— A' mi
 Uri Afzónyságaink Vállat viselnek,
 mely-is elől bé-füzetik, és testekhez
 fozittatik, mind alól, mind fellyül
 egy kis arafnyi hijánofságig;— ez a-
 latt van egy Mejj-tartó, Ezen Vál-
 loknak az újjok szok, és karokhoz
 álló, hasonló Matériából, mind a'
 Vállok' borítottja; de ezen fellyül
 még egy ing újjat patyolatból, vagy
 más

más igen vékony Selyem Matéria-^{1659.}
ból akasztanak, mely-is két három
íznüi bőséggel le-ér a' kezek' fejek-
ig; alól meg-lévén prémezve vala-
mely fínü bársonnyal, és hasonló
fínü bojtos rójtal. — Azt-is meg-val-
lom, hogy ezen öltözetnek módgya
nem-is okoz tám annyi kellemetessé-
get; mint a' Frantzia aprólékos pipere-
zések annak, a' ki azt helyyefén ma-
gára tudja alkalmaztatni. — A' mi
Áffzonyaink mind ezeken az öltö-
zeteken (mellyeket fellyebb le-ír-
tam) fellyül még hordoznak a' Vál-
lokra kötött, és az övekig érő kis
palástot; vagy mentét, a' melynek
mentekbén két felső rézeit az egyik
kezekkel, a' másikkal tólluból kézit-
tetett (melyben egy kis tükör-is
ván) Legyezőjüket tartják. — Mind-
azonáltal ezen öltözetet Ágnesnek
fépsége igen kellemetessé, és jó íz-
lésüekké tette; és akár mint kíván-

1659. ták-is Afzonyaituk fzemre venni, fem-
mit az ellen nem mondhattak.— A-
zon idő alatt, míg ezen Gyüleke-
zet tartott, fzeimeim mind a' fész és
kellemetes Ágnesre vóltanak függöz-
ve, 's meg-nem fzüntem ötet nézni;
de el-kellete válnunk, és nékie is el-
menni, a' Tárfaságnak több részei-
vel; de óh mely nagy erőszakot kel-
lett magamon tenni, hogy ötet ne
kövefsem. Nem — Afzonyom! fo-
ha életemben annyit nem fzenved-
tem;— és ámbátor jól tudtam, hogy
ötet kísérni nem vólt szabad: még-is
nagy hánykódást, és tusakodást oko-
zott nékem.

1660. Ökve fedtem tehát minden ér-
telmemet, és víkka tértem az Atyám-
nak fállására; a' neve ezen fész Sze-
mélynek mind fzüntelen a' fámön
forgott, és nem-is vólt az engem'
háza kísérökkal más idő töltésem
ezen fész femély tökéletességeitől
való

való becédnél, és annyiszor hoztam ^{1660.}
 újra meg újra elé, hogy egy Nemes
 Ember, a' ki mind eddig kormányo-
 zóm volt, könnyen észre veheté,
 hogy a' lérelem már jó módon féz-
 ket vert a' szívemben;— A' követke-
 zendő éjtfzaka meg-erősítette ezen
 vélekedését; észre vette (velem egy
 szobában hálván) hogy azt szüntelen
 való hánykódással, és veszedelmes
 nyughatatlansággal töltöttem.— Kö-
 telekségének tartotta ezt az Atyám-
 nak tudtára adni, a' ki is látzott
 helyben hagyni ezen szemetemet.—
 Más nap reggel midőn véle szembe
 jöttem,— nyájason tréfálódott velem
 ez iránt; de ezen nyájas tréfájára
 nem vólt más feleletem, csak azok-
 nak hathatóson való elé-fámlálása,
 a' mellyek engemet ezen szemetetre
 méltó Személyhez annyira érke-
 nyitettek, meg-valván, hogy egé-
 zen

1660 len magamat főlgálattyára ajánlot-
tam, erős fel-tett főándékom lévén
foha fenkihez magamat le-nem kö-
telezni, csak hozzája.

Itten nállunk Erdélyben igen Ifi-
antan főoktak házasodni.— Az édes
Atyám igen ellenzi ezen főokást, a'
mely-is meg gát-olja bizonynyal a'
jó főületésü Ifiakban azt a' módot,
hogy magokat alkalmatosfokká te-
gyék a' főületésekhez-képest valami-
re, el-lévén egézflen foglalva tsupán
csak a' gazdaság'— Hákok'— tseléd-
gyek'— kormányozásával; meg-nem
neheztelt mindazonáltal fzerelmem-
ért, tudván hogy midön ezen érzé-
kenység minket egy oly' érdemes
fzemélyhez kaptsól, a' mely meg-
érdemli;— véghetetlenül hafnál az
ézfnek pallérozására, és kívánófsá
téfi a' leg-nagyobb, és felsőbb dól-
goknak véghez-vitelére, hogy ma-
gát érdemessé tégye az-előtt a' kit
fzeret.

Az Atyámmal való befélgetésnek ¹⁶⁶⁰ vége sem lett; a' midőn a' Fejedelem ötet magához hivatá; — elisméne; és én azzal magamat a' főbában bé-zártam, hogy tölthessém időmet a' szép *Ágnes*nek még elmém-ben lévő képzelődésével; és a' kit én oly' hamar meg-fem láthatok, a' mint óhajtam:— Hány-féle fel-tételeket, be-féléket nem készítettem én az első léendő találkozásunkra? Magamban fokozor helyette magamnak feleltem;— mostan képzeltem magamban, hogy nem halgat örömmel;— most hogy engem' kedvetlenségével meg-vét.— Majd ismét képzeltem: hogy meg-esmérte érdemet az ő feméllyéhez;— akkor nem tudtam millyen szókkal fejezem-ki hozzája háládatofságomat;— millyen jeleit adgyam örömemnek, az ő róllam való oly' jó vélekedésének. De mely iktóztató környül-

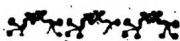
állá-

1660. állásokban találtam egyzeriben magamat, midőn képzeltem, hogy ellenkezik az én ohajtásommal;— és néha úgy el-volta.n nyomva a' fájdalomtól, hogy magamat magamon nem segíthető semmiségben, femeimnek könnyeiben feredezve találtam, és ezen mély kábulásból való fel-ébredésem nem szölgált egyébre, hanem hogy más irtóztatóbbá, és el-zenvedhetetlenebbe vízfá essem, fel-kiáltván: El-ragadták töllem *Ágnes*t. — Az Atyám meg-tiltotta látását, — ő élet és halál közt vagyok; kereftül-úfom a' Tengereket, hogy vízfá hozhassam,— le-mondok az Atyámhoz tartozó engedelmeiségről, keresem minden módon megelőzni halálommal annak a' Szépségnek halálát, a' ki nélkül nem akarok élni, 's nem-is lehet semmi réfem az életben; végrére két vagy három órákig ilyen külömbb meg-kü-

lőmbb

lőmbb-féle bódúlt képzelődésekkel 166.
 küzködvén, meg-esmértették velem,
 mely utakat tehet az ember képzelő-
 désével, a' midőn el-ragadtatik egy
 oly' erős érzékenységtől, a' millyen a'
 szeretet. — Az édes Atyám nem képzel-
 hette hogy a' szívünknek ezen Ty-
 ranussa oly' rövid idő alatt, oly' e-
 rőt vehetett legyen szívemen; a'
 mint már valójában lenni tapasztal-
 ta; mert másként minden bizon-
 nyal oly' próbára ki nem tett volna,
 a' millyenre ki-tett; midőn az A-
 tyám a' Fejedelemtől vízfőz jött.
 Senki sem volt velem a' szobában;
 tsák Szalai, az én Kormányozóm;
 hozzám jövé, nékem nevetve
 mondá: Jó hírt hozok néked, —
 a' Fejedelem vézi Bánffy Ágnes! — Mi-
 tsoda újság ez Nagy ISTEN! —
 fel-kiálték —. Lehetetlen volt töb-
 bet állanom, az ábrázatom egyfe-
 riben meg-változott; — el-veztém
 fő-

1660. Főzatomat, magam' létit, és ájúl-
 va le-rogytam a' földre. — Az Atyám
 nékem kedveskedni akarván ezzel a'
 hirrel, tsak meg-ijedett, látván en-
 gemet oly' fomorú környül-állá-
 sokba esni, 's már nem gondosko-
 dott egyébről, hanem tsak segedel-
 lemre lenni, — Szalaival engem' fel-
 emelvén, egy ágyra tettek, az hól-
 fokáig magamon-kivül feküdtem,
 minden rajtam véghez vitt segedel-
 mek mellett-is. Az Atyám meg-til-
 totta Szalainak a' nyavalyám oká-
 nak hirdetését, és midőn észre-ve-
 te, hogy magamhoz kezdék jöni,
 minden embert Szalaín kívül a' Szo-
 bából ki-küldött, kit-is mellettem
 hágyott, de ámbátor én az ájulás-
 ból magamhoz jöttem, a' fájdalom
 még-is, és a' rémülés, melyet né-
 kem ezen fomorú hír okozott, en-
 gem' oly' tehetetlenségbe hoztak,
 hogy fokáig egy főt sem szólhat-
 tam

am. *Szalai* nékem sokszor mondotta, ^{166o.} annak-utánna, hogy ijedtében halálos hidegen veréjtékezett, tartván attól, hogy elmém-is bizonyosan megháborodott;— látván hogy a' formáról való panaszolkodás helyett (mellyet tselekednem kellett volna) mozdúlhatatlan voltam, az ábrázatom mosolygólag volt.

Végtére mintha a' más világról jöttem volna vízfű, kérdém: Hát miért vagyok én ilyen állapotban? *Szalai* midőn éppen felelni akarna, az Atyám bejőve, hogy felöllem értékezzék;— alig jött femeim eleibe, hogy újra azon gyengeségbe bele estem.— Ezen vízfű eséseem oly kétség-esésben ejtette az Atyámat, hogy nem-tartóztathatta-meg annak ki-nyilatkoztatását.— Az Atyámnak ezen nagy szív-béli bánattya annyira meg-illeté *Szalai*t, hogy kérte az Atyámat; hogy menne ki és vízfű

1665 se jöne, mert én elégtelen lennék jelen-létét el-zenvedni a' nélkül, hogy ismét vízfű ne essem ilyen állapotba. — Magamhoz sem jöttem ezen második gyengeségemből; hanem hogy az harmadikban, és ebből ismét másban-is oly' erősben, és hozzáfőn tattóban (mint az előbbiek) essem, a' mely-is vezedelemben hozván életemet, nagy bánatot okozott az egész Házunk népének, nem tartván engem' elég erősnek ilyen fok nehéz változásoknak elbirására. A' Házi Száz Gazdánk egy igen emberséges ember, és nagyon fánakodván rajtam 's alapotomon, ezében jutott, hogy mostana' városokban egy híres 'Sidó Orvos volna, a' ki-is csak most jött vízfű Olá Országból, az hól a' Vajdát *Mib* néi igen nehéz nyavalyából ki-gyógyította, a' kit-is egyátallyában *Leopolból* Lengyel Országból egy oly ne-
ve-

vezetű Palatinus Fő városából hoz-¹⁶⁶⁰
 zatott volt ki a' Vajda, és mostan vi-
 fta-menő úttyába van, igen nagyon
 meg-jutalmazva a' Vajdától— El-hi-
 vák tehát ezen Orvost segedelmem-
 re, kit is *Máténak* neveztek,— soká-
 ig csak nézett, és gyakran tapasztá
 öremet; de mindenkor észre lehetett
 venni újabb tünődéseit, tapasztalván
 újabb meg újabb nagy változásim-
 nak jeleit; nem azért, hogy észre
 ne vette volna, mihelyt engem' meg-
 látott, hogy nyavalyámat nem e-
 gyéb, hanem bizonynyal valamely e-
 rős érzékenység okozta légyen; de
 el-nem hitethette magával, hogy oly'
 ifjú létem ezen érzékenységet an-
 nyira vihesse; tudakozá tehát *Sza-*
laitól, hogy nem tudná-e okát nya-
 valyámnak? *Szalai* semmit tölle el-
 nem titkolt, a' mit tudott. Szinte ki-
 ráláltam, felele *Máté*, de az Ifjú völ-
 táért kételkedtem, hogy ezen nagy
 D ér-

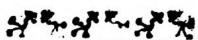
1660. érzékenységetől annyira el-ragadtathasék, — nekem hathatós Orvasságaim vagynak meg-gyógyítására, csak hogy forgalmatoson rendeléseim teljesíttessenek, jót állok életiért. — Némely Essentziákkal éltetett, a' mellyek meg-erősítették gyomromat, és ezemre-is hoztak, ámbátor fejem még igen el-vólt kábulva ezeknek gözétől. És ezeknek hirtelen való hathatóságának segedelmét bizonynyal tsudának tartani lehetett. Az Orvos tudta ugyan, hogy ezen első segedelem nem lesz elegendő nekem. Minekutánna főzatom meg-jött volna, leg-első favaim, nagy sohajtások után, ezek vótak: *A' Fejedelem el-vefi tebát Ágnes!* Azonnal fêmeim meg-töltek könnyekkel, a' zokogások meg-gátolták favaimat, és két óránál tovább voltam ezen fájdalmas környül-állásokban a' nélkül, hogy senki-is mérészelt volna en-

engemet ettől meg-gátolni, és hoz-^{1860.}
zám állani.— Ezek-után igen nagy
változást és fel-hevülést érezvén, i-
talt kértem magamnak. Bizonyjal
az orvosságok, mellyekkel engem
éltettek, okozták ezen nagy fom-
juságomat, és a' könnyeim-is, mel-
lyeket oly' nagy mértékben hullat-
tam, ki-fáraztották mejjemet.— Az
Orvosom, a' ki előre tudta, és óhaj-
ta-is várta ezen következéseket,
mingyárt egy italt adatott énnékem,
a' mellyet ő maga készített, és a'
mely által egéfkén meg-hívesedtem,
és ennek kellemetes gőzölgései ál-
tal, a' mellyek mingyárt az Agyam'
velőire hatottak, nékem tsendes ál-
mat okoztak, és véretem le-tsende-
sítették, melyre *Máté Szalainak* mon-
da: hagyjuk már tsodesen nyugod-
ni, jó úton van; az orvosságok haf-
náltak, és az én mellette való jelen-
lérem nem-lézen fűkséges hó-
napig

1660. Ez alatt az idő alatt a' Fejedelelem *Ágnessel* való egyben-kelesekén munkálkodtak.— Magához hívta az édes Attyát, ki-is ezer örömmel ráállott, és minekutánna annak akaratyát meg-nyerte, a' maga fándékát az Ország' Tanácsainak jelentette, kik-is mind helybe hagyták, az édes Atyámmal, kit-is akkor Cancellariussá tett, akarván ez-által-is egészben magáévá tenni, hogy annál hívebben vizsgáljon; mivel ő leg-jobban-is tudta, és értette-is az Ország' minden dolgait, 's állapottját.— Egy akaratból fiettetni-is akarták ezen dolgot, és minden haladék nélkül véghez vitetni szükséges-is volt a' köz jóra való-nézve jó rendelést tenni a' Hazában, melynek Fejedelmévé mostan lett, gondolkodni-is kellett egy rendkívül való adóról, mellyet a' Török Porta akkor kívánt Erdély Országától.— Más réfről hire

híre volt hogy Rákotzi volt Fejedele-¹⁶⁶⁰
 lem Erdélynek már határ' bellyeire
 bé-jött, és Hadaifok rendeletlensége-
 ket-is tselekeznék; mellyért-is el-ke-
 rülhetetlenül kényszerítettett a' Fe-
 jedelem ellene menni, és állani, ha
 valahogy bellyebb akarna nyomulni.
 A' Házassági egygyező-Levele tehát
 Fejedelem *Bartsainak Bánffy Ágnessel*
 mingyárt el-készítettett, tsak az al-
 írása hijjával volt akkor, midőn az
 édes Atyám nékem azon vélt jó
 hírt jelenté, a' mely engemet a' fenn-
 megírt somoru állapotomban ejtett.
Ágnesnek tsak egy nap engedtetett
 fándékának meg-határozására; a'
 melyre-is ő magát annál könnyebben
 rá vette, mivelhogy még senkihez
 nem volt le-kötelezve, és hogy kép-
 zelni sem tudhatta, sem az én hoz-
 zája való nagy szerelmemet, mely-
 nek én tsak kevés jeleit adhattam
 azon rövid idő alatt, a' midőn vét-

166. le különösen beszélhettem, sem az állapotomat, melyet nekem okozhatna, az ő nem remélt férjhez menetelének hire, de-meg-is kell az igazat vallani, hogy igen hizelkedő dolog-is egy Ifjú kemény előtt magát a' Haza Léányi közül egy Orfágnak Fejedelem Azzonyának látni, ő tehát férjhez-is ment, minékelőtte én ezemre jöhettem, és meg-is volt elégedve a' Fejedelemmel, a' kinek is hozzája való keretete idővel fint'oly' erőssé lett, mint az enyim, a' mely oka volt minden kerentsétlenséginek. A' Fejedelem nem volt negyven éktendösnél idősebb, közép-férű, de szép kartsu termete, kék szemei,— nagyotska görbe órra, vidám tekintete, ábrázattya felid, és bévövö,— meg-ért, és fel-találó elméjű, de igen tickoló,— És mivel nem volt Fejedelemnek nevelve, és nem-is volt a'hoz soha reménysége, hibázott.

1660. hogy velem annál helyyesebben, és okosabban bánhasson;— az álmomból való fel-ébredésem előtt el-jött az Atyámhoz mondván: Én a' Fiadat a' halálos vezedelemtől mostan ugyan meg-mentem; de hogya' szív-béli belső érzékenységét oly' hamar le-tsendesíttsem; mint a' külső testi nyavalyát meg-gyógyítom; töllem lehetetlen; csak az idő; — az el-távozás; vagy Házofság leg-jobb Orvossai az ilyen betegségeknek. Az első bizonytal elébb vagy hátrább hajtál; a' második által nem tudom elérheted-é tzelodat; és ha magadat réá vezed-is, hogy el-távoztasd Fiadat; ezt fiúi alázatos engedelmes-ségből véghez vízi; de a' harmadikat éppen el-kell hagyni; leg-alább mostan a' Fejedelem' házofsága egy meg-győzhetetlenakadállya ötöt most arra venni; tehát csak azon kell gondolkodnunk, hogy mi formálag be-

beéllünk mostan a' beteggel; mert, ezen velle való első beéldünkötől függ az ő jövődöbéli élete legnagyobb részének jó vagy bal szerencséje. A' bánat és törődés, melyet nekem a' Fiam mostani állapotja okozott; felele néki az Atyám; meg-gátolják ezen dologban az határozásomat tenni; és mivel már réád bízom életét; azt vélem fenkire jobbra nem bízhatom ezen állapotjának el-rendelését-is; mint te réád. — *Máté* kevés gondolkodása után állta, és elejében adá az Atyámnak, ha nem lenne-e valami mód abban, hogy a' Fiadnak valamely Hivatal az Udvarnál kérezhetné; hogy az által alkalmatossága lenne a' Fejedelem Állományt gyakran látni, és annak szolgálatyára-is lenni. Igen könnyen, felele az Atyám, Az Udvara ezen Hertzeg Állomynak még nintsen kiállitva; és el-vagyok hi-

1660 tetve a' Fejedelem' részéről, hogy a-
 kármely Hivatalt kéréndék számára,
 meg-nyerem. *Szalai*, a' ki jelen
 volt ezen befejezésnél, monda az
 Atyámnak: Én Uram! nem kétel-
 kedem abban, hogy a' Fejedelem ké-
 résedre Fiadat akármely Hivatalra,
 mellyet nékie kéréndék, be-nem té-
 sz; de mivel a' szeretete, mellyet
 már tapasztaltunk, felettébb nagy,
 és szinte olyan Ifjú-is még, mint a'
 Hertzeg A'fzony; — félhető hogy az
 érzékenysége igen hamar ki-nyilat-
 kozódik; annál-is inkább, hogy a'
 mellette lévő hivatal; — a' gyakor-
 vele való kétel, — Személyének lá-
 tása arra lehetőséget engednek. Én
 úgy vélem, maga a' Fejedelem mel-
 lett lévő Hivatal hasznosabb, és il-
 löbb lesz nékie; úgy-is láthattya a'
 Fejedelem A'fzonyt, de kevesebb
 alkalmatossága lézen velle különö-
 sön befejezni, még-is könnyebbsé-
 gere

gére lefűz a' nélkül, hogy el-vezesse ^{1660.}
és vezedelembe ejtse magát. Ezen
Tanácsot (mellyet *Máté* is helybe
hagyott) az Atyám követvén azon-
nal a' Fejedelemhez ment, és a' Pa-
loráján álló Nemesek' Kapitánysá-
gát kérte, helybe el-is nyerte. Be-
tsülvén az Atyámat, vagy is inkább
tölte tartván; ezen utolsó okból
magáévá tenmi, minden kegyelmei-
vel, a' mellyek tehetségében állot-
tak, ötet meg-halmozni jónak ítélte.

Az Erdélyi Fejedelmeknek a' ma-
gok Test'-örzésekre két Kompá-
niánál több nintsen, az egyik a' pa-
lotás Nemesek, a' másik az udvár-
ló Nemesekből áll; az első a' leg-
jobb Házokból való Ifjakkból, a'
kik-is igen örömmel állanak abba,
hogy magokat a' Fejedelemmel meg-
esmértessék, 's magoknak érdemet
szerezhesenek, mely által jövődö-
ben a' főbb Hivatalokra magokat ér-
demes-

1660 demessé tehetség. Mely okból ezen Kompánia Elöl-járójának mindenkor a' leg-nagyobb tekintetű Személyek közzül téznek. Az-is vólt a' vélekedés, hogy ezen Hivatalt a' Fejedelem a' Harmadik még nöte-
len Öttsének *Bartsai Mihálynak* fán-
ta volna; annál-is inkább, hogy ezen Test-örző sereg-is mind nötele-
nekből áll. A' másodiknak-is Elöl-járójává mindenkor érdemes Embert téznek, ezek a' főlgáló Nemesek, az alsóbb rendű Nemesekből állanak, ezeknek kötelességek a' Fejedelemnek ételét az Aftalra vinni, de a' főbb Nemesekből állóknak pediglen, a' Palotáfoknak tudni-illik csak a' Fejedelem Személyét illető főlgálót tenni. Ezen két sereg mindenkor egy Zászló alatt, tudni-illik a' Fejedelmi alatt megyen, — egyik a' Szekerinek jobb, — a' másik bal oldal mellett. Midőn vadászatra me-
gyen,

gyen, vagy az Országban utazik, 1666
 midőn lovagól, vagy Hadba mégyn,
 mind körülötte vagynak, ötven vagy
 hatvan főből állanak.— hasonlókép-
 pen a' Fejedelem *Afzöny* mellett-is
 ilyen fázmmal.

A' fel ébredésemmel leg-első vólt
Szalai, a' kit meg-láttam. Bóldog
 ISTEN! mondám, millýen zavaró-
 dásban vóltam az éjrfaka; óly' erőt-
 len és gyenge vagyok, hogy ki-nem
 mondhatom; de kérlek nékem mond-
 meg, hogy álmodtam-é, vagy pedig-
 len valóság, hogy az Atyám teg-
 nap nékem azt mondotta légyen,
 hogy a' Fejedelem *Bánffi Ágnest* el-
 venné? Ez tsak egy hír, felele *Sza-*
lai, a' mely ez' okból eredett, hogy
 a' Fejedelem tántzba vítte, és nyá-
 jason befélleni látzatott vélle, hogy
 el-hitefse hozzája való hajlandósá-
 gát? Félek én, felelék nékie, hogy
 igen-is hamar bé-ne tellyesfedgyék;—

és

1660. és hogy csak te nem akarod nékem igazán meg-mondani, a' mit már tudsz. Ha a' Fejedelemnek az a' fán-déka, mondám keményebb hangon, semmi sem tartóztat-meg engem, hogy hozzája ne mennyek, és Ágnes-hez való szeretemet ki-ne jelentsem. Ha oly' kegyetlen, hogy még-is töllem el-ragadni akarja; azt kívánom, hogy együtt létünk-kor esék-meg, és hogy zeméllye előtt tegyek nékie áldozatot az életemmel. Oh szép és kedves Ágnes! meg-kell lenni, hogy meg-tudgyad azt a' szeretetet, mellyel hozzád víveltetem; és hogy magad meg-ítéljed, ha feles e' világon van-e érdemesebb szeretetedre, és hajlandóságodra, mint én. Mingyárt fel is akartam kelni, de lehetetlen volt, a' nagy gyengeségem minden igyekezetemet semmivé tette. Szalai nékem előmbé terjesztette az én kemény hideg le-
lése.

lésemet, annak vezedelmét, ha új-^{1660.}
 ra abba vízfá esném; de én ötet
 még inkább vádoltam, és panaszólkod-
 tam az egész világ ellen, hogy ilyen
 állapotba hozattattam; 's ez-által i-
 dőt engedék a' kéréső Társamnak
 az én kedves *Ágnesem*' töllem való
 elragadására. *Már* azon fem-pil-
 lantásban jöve-bé hozzám. Ez egy
 nagy és jó tekintetű Ember volt, és
 valóságos *Eskulap*' ábrázata. Né-
 ked úgy mond: Uram egy nehéz
 nyavalyád van, a' mely mostan an-
 nál-is kedvetlenebb, hogy igen haf-
 nos, és illendő lenne néked és az
 egész Házatoknak egészségeseknek len-
 ni, a' midőn a' Fejedelem Atyádat
*Cancellarius*sának, téged' pedig, a' Pa-
 lotás *Nemesek*' Kapitányának tett,
 és ha gyenge vóltod meg-engedné,
 kötelelséged vólna hozzája menni,
 és ezen hozzád való kegyelmét meg-
 közönni. De én értésére adtam fe-
 jem'

1660. jem tsóválásával (intésével) hogy
 a' Fejedelemnek ezen hozzám való
 kegyelme nem vigasztal engemet, 's
 ez-által alkalmatosságot adtam nékie,
 hogy velem látsan beszéllyen, mintha
 nekem valami titkon akarna mon-
 dani. Nintsen-é néked monda, va-
 lamely titkos bánatod? Vald-meg
 nekem bizvást, tapasztalni fogod, hogy
 nekem vagynak valamint a' testi;
 úgy fíntén a' szív-béli nyavalyák el-
 len-is hathatós orvosságaim. Oh fe-
 lelék én, az-én bánatom csupán
 csak az, hogy meg-nem tudhatom
 ha igaz-é, hogy a' Fejedelem Fele-
 ségül véken egy Ifiu Személyt, a'
 kit fázforta jobban szeretek, mint
 önnön magamat. Én örömezt (fele-
 le *Máté*) el-mennék helyyeted, és
 végire járnék, de ha te forgalmato-
 son tselekfed mind azokat, a' mi-
 ket én néked rendelek, hólnap elég
 séges-lefel zeméllyesen ezt meg-
 tud-

tudni. — Mingyárt-is ennem hozatott, ^{1660.}
és annyira vett, hogy az ételtől va-
ló undorodásom ellen-is jotskán bé-
vettem a' tápláló eledelből; és hogy
elmémet el-vegye azon fomorú gon-
dolatoktól, mellyek engemet gyö-
törtek, elé beféllé ő nékem, mi-
módon lett Orvossá. — Én úgy-
mond, Kereskedő voltam, *Leopoldi*
üzletésü; Levantban kereskedvén,
Nagy *Kairo* városában főképpen;
egyzer ottan nagy betegségben es-
vén, tudni-illik; purpura hidegben,
ezt okozván a' Napnak felettébb
való hévsége, a' mellyet a' Tenge-
ren való útamban fenvednem kel-
letett. Valamely 'Sidók engemet lát-
ván, egy Arabsot hozának hozzám,
a' kit nem tsak azon Országban; de
az egész világon-is leg-jobb Orvos-
nak mondotrak lenni. Idősebb volt
már fáz ektendösnél. (és még en-
nekeutánna-is élt több ektendökig)

1663. Ez hozzám jöven meg-főllita kemény főval, mondván: *Máté* ébredj-fel! Ezen favára valósággal efem-re-is jöttem, és ő réája tekintvén; Te meg-nem half mondá; és valósággal-is négy, vagy öt tágitó laxáns tseppeket nékem bé-adván, rövid idő alatt nagyon ki-tifítitá gyomromat, és újra ugyan azon tseppekből annyit bé-adván, keményen meg-izzasztott, 's ez-által úgy ki-gözülgétteté minden rofz nedvességet hideg-lelésemnek, hogy két óráknak le-folyása alatt egészen attól meg-menekedtem, és kevés napok alatt egészen helyre-is állottam. Az én hozzája való hálada-tótságommal, mellyel hozzája vifeltettem ezen orvoslásért, annyira meg-vólt elégedve, hogy egy Butélia ilyen essentziával kedveskedett nékem, mellyet-is azólta tapasztaltam, hogy tsalhatatlan orvofság minden

den nyavalyák ellen, tsak egy né-^{1660.}
 hány tseppet abból vévén, akár
 minémü nyavállýáknak kezdetén.
 Ugyan ezzel vízfá menetelemkor
 Lengyel Országban Generális *Zulki-*
enskit, már fízte végső óráját oko-
 zó nyavalyájából meg gyógyítottam.
 Arany hegyeket ígért nékem ezen
 Generális, tsak egy findfiátska ilyen
 Essentziaért; de nékem sem vólt
 már annyi, hogy adhařsak belölle,
 's a' mi több, nem-is értettem en-
 nek kéfíttéséhez. Idő telve, én is-
 mét *Kairóba* útozván,— az Arabso-
 mat ottan találtam, 's nékie hoz-
 ván némely ajándékokat (mellyeket
 kedvesen vett) bátorságot vettem
 magamnak, nékie tudtára adni, hogy
 mely nagyon óhajtanám azon Es-
 sentzia kéfíttésének módgyát meg-
 tanúlni, de mennyire el-álmélkod-
 tam ezen tífzteletes Öregnek felelé-
 tin: Nem tudom, mondván, mely

1660. esméretlen erőtől, úgy tetűzik, arra öfönöztetem, hogy téged' minden titkaiban rézfittselek; de ez meg nem lehet bizonyos fel-tételek nélkül; a' mellyeknek meg-tartását szükség hogy nékem, mind-azokra a' mi leg-fentebb, leg-felségesebb, és leg-tsalhatatlanabb, meg-igérjed. Az első az, hogy három egész éztendőkig nállam maradj, 's ez' idő alatt a' házomtól ki-se menyj, — a' második, hogy semmit az én titkaimból le-nem írj; — és senkivel a' világon nem közlöd. — Harmadik az, hogy te azoknak el-készítésekben nem élj más, hanem csak Arabiába te,mett ferekkel; mert ámbár más Ország-bélieknek-is lehet ezekhez valami hasonlatossága; de bizonyos az, hogy a' Napnak ereje másként érdekli ezen réft; mint akármely máfkát a' világnak, 's úgy tetűzik, hogy a' Nap arra van teremtvé, hogy itten külön-

lőmben éreztetse minden növevé-^{1660.}
nyekben hasznos erejét; mint más
Tartományban.

Ez' titkos Tudománynak meg-ta-
nulására való nagy vágyódásaim ar-
ra vittek, hogy réá álljak azon töl-
le kívánt fel-tételekre, és csak ren-
delést tévén kereskedés dólgaiban,
el-zárattam magamat az Házánál,
's az alatt engemet oktatott a' Nya-
valyák' meg-eszmérésére, és azoknak
hasznos segedelmére a' nélkül, hogy
meg-engedte volna, hogy magam-
nak valamely könyvet ferezhetnék;
vagy a' mire oktatott, le-irhatnám.
A' miket nékie fogadtam, lentül
meg-is tartottam mindeneket; mel-
lyért mostan-is minden harmadik éf-
tendőben *Kairóba* utazom, az hól-is
keresem azon Arabiai fereket, mel-
lyekre fűkségem van, meg-újítani
orvofságaimat. Én ugyan igen ke-
vés figyelmetefséggel voltam egész

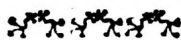
1660. befédgyire; még-is egy kérdés jöve
 ezembe, és kérdém tőle, hogy mi
 okozza nékem ezen nagy gyengesé-
 gemet, mely engem' ennyire az ágy-
 ba nyomott? Azon vén Arabs, ki
 egem' az Orvosi Tudományra ta-
 nitott, (felele nékem *Máté*?) valami-
 kor e'hez hasonló kérdéseket tettem,
 a' nyavalyák' okának meg-tudásáról,
 nékem vastagabb, és méltóságosabb
 hangon, mint mászor ezen Axiomá
 val (teljes rövid mondással) felelt.
 Mindenkör elégséges egy Orvos-
 nak tudni, és meg-esmérni, hogy if-
 lyen, vagy amollyan nyavalya; te-
 hát ilyen orvossággal kell éltetni.—
 És így én sem adhatók más felele-
 tet a' nyavalyád okának kérdésére.
 Valósággal (belé szólla *Szalai*) ez ép-
 pen ellenkezik, a' fok más Orvosok'
 Tudománnyával, a' kik tsudákat be-
 félnek a' nyavalyáknak okairól, és
 igen keveset gyógyítanak meg.

Ké-

Kétség kívül igen hozzára nyúj-^{1660.}
tottam néked Afzonyom! a' Dok-
torommal való befédemnek le-irá-
sát; de engedgy-meg nekem, elé-hoz-
nom; hogy mi-módon bánt velem,
és mi-módon készített arra, hogy
annyiban-is a' mennyiben lehetett,
tsendefséggel szenvedhessem-el a' Fe-
jedelemnek Ágnessel való egyben-ke-
léseket. Meg-várta az harmadik na-
pot, a' mellyen fel-ébredtem; mert
engem' két éjszakára álmot okozó
szerekkel éltetett; és már észre vé-
vén erőmnek vízfűz jövetelét, kér-
dé töllem: mi lehet a' valóságos o-
ka a' te nagy bánatodnak? Az, fele-
lék én nagy hirtelenséggel, hogy ha
a' Fejedelem el-vézi Ágnest. De, ha
a' már meg-történt volna? monda.
Egy szempillantásig sem élek, felelék
nékie. Hát szeretett-é? folytatá be-
fédgyit. Nem hiszem; felelék, 's
nem-is gondolom, hogy leg-kiseb-
ben-is

1660. ben-is tudtára légyen az én hozzá-
ja való szeretetem. De ki szerethet,
monda *Máté*, néked alkalmatosságot
látására,— vele való beszélgetésre,—
nékie való fölgálatra; egy főval: ar-
ra, hogy tudtára adhassad, mit ér-
tekez fivedben iránta? Ah *Máté*!
felelék, ötöt meg-ölelvén, a' többet
tenne, mint nekem életet adni,
kelj fel tehát, monda, oda fogsz ve-
zettetni, az hól mind ezeket véghez-
viheted, melyért-is mindeneket ren-
delése-szerént meg-tselékedtem; et-
tem, orvosságát förgalmatoson vet-
tem.— Atyámhoz vezetett, kinek-is
látása nem vólt már oly' nehéz, a'
mint fellyebb meg-irtam. De mi-
nek-előtte a' Fejedelem eleibe men-
nék; *Szalai* engem' különösön vé-
vén monda; Félek, hogy ellenünk
neheztelni fogsz.— Tsak hogy *Ágnes*
meg-láthassam, felelék nékie, sem-
mi engem' meg-nem kedvetleníthet.

Meg

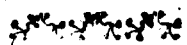

Meg-fogod látni ötet, monda; de^{166o.}
talám meg-nem lezel elégedve vele.
Tsak hogy ötet láthassam elégséges
nékem; ha halálomat kívánná-is; ö-
römmel engedelmeskedem ebben-is;
De ha ötet a' Fejedelemmel talál-
nád? monda *Szalai*. Azt sem bánom;
felelek egész vídámsággal; ha min-
gyárt fêmeim előtt esküzik-is-meg
véle, ha mingyárt már egyben köl-
tek volna-is, még egyzer óhajtom
ötet látni, és fêmei előtt meg-hal-
ni — Ez tsak rajtad áll, felele *Szalai*,
ha elég erőd,— ezed,— magad el fá-
násod van, hogy véghez vihefsed.—
Tehát már férjhez ment! fel-kiál-
ték el-ragadtatva,— és így te, és a'
Doktorod meg-tsaltatok engemet?
vízfűá vontatok a' sirnak féléről,
hogy milliomszor kínosabban haljak-
meg. Én meg-vetek mostan min-
den tzélokát.— az én kinaim fájdalom-
masabbak; mint-sem hogy életem-

166c nek végét ne szakazzam;— valójába
mostan-is még tsudálnám, hogyan
állhattam-ki; ha nem tapasztaltam vól-
na hogy 'Sidónak orvosi segedel-
me annyira erősitette vólt már ter-
mémentemet; hogy ámbár kétségbe-
esésig kiáltoztam;— fêmeimből zá-
por könnyeket öntöttem; egétségem
még sem változott-meg. Szalai en-
gedvén a' mig le-tsendesedtem, bé-
jöve hozzám, és kért, kényszerített
mind azokra, a' mik előttem leg-
kedvesebbek; még a' Fejedelem Af-
zony nevére-is, hogy tsendesíttsem
érzékenységet, és magamat oly'
állapotba hozzam, hogy ki-állhassam
a' vele való fémbe-lételt. Oh de
mely nehéz dolog vólt ez Afzo-
nyom! és mennyi erőszakot kellett
magamon tenni. Szalai végtére meg-
győzött; és tsélját el-érte; le-tsen-
desítte, és el-készített arra, hogy a'
Fejedelem' eleibe mehessek, 's meg-is
igér-

ígértem, hogy minden bánatimat el-^{1660.}titkolom; igaz, hogy el-hitettem volt magammal, hogy az nem sokára véget vét kínos életemnek; meg-jelentem tehát a' Fejedelem előtt, meg-öleltem térdeit, ki-is méltóztatott sajnálkozni betegségemen; és minekutánna kevés ideig az Atyámmal beszéllett volna, által-botsátott a' Fejedelem Afzonyhoz; midön éppen a' főbája ajtajánál volnánk, az Atyám hozzám fordúlván, 's meg-ölelvén Atyai nyájafsággal mondta: *Fiam el-vagyunk vevve ha fere-tetedet el-nem tudod titkolni.* Én nékie tsak egy sohajtással feleltem. Bé menénk főbájába; 's tsak alig lát-tam-meg, és annyira meg-változott ábrázatom, hogy a' Fejedelem Afzony fel-kiálta: *Istenem! ez mingyárt meg-bal!* Én magam-is úgy hittem; mert egy oly' gyengülésemet érzettem, hogy a' magamnál való léte-
lemet

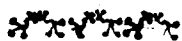
1660 lemet-is gondoltam hogy már el-ve-
tém. Az Atyám az alatt monda: hogy
mivel oly' nagy lévén kívánságom ö-
tet mint Fejedelem Afzonymat tíf-
telni, azért nem akartam egélségem
egész helyre állását-is el-várni. A' Fe-
jedelem Afzony jóvaslá az Atyám-
nak, hogy vízfá vigyen magához;
de a' Fejedelem azt akarta, hogy ma
mingyárt rendelt főlgálatomba bé-
áljak; ki-jövének tehát ezen keserves
föbából; és éppen jókor, mert nem
tartóztathattam volna meg már to-
vább köny-hullatásaimat; de a' mi
még engemet terhelt annál-is inkább,
vólt a' fok jót kívánások, mellyeket
nékem minden ember tett, az újj
tíftségemhez;— elégtelen vóltam a-
zoknak meg-vífontaglására; az én
gyengeségem helyyes mentségemre
főlgált; azért meg-is elégedtek, ám-
bátor nem tudták valóságos okát.—
Szalai mingyárt a' mik főkségések
vóltak, hogy a' Fejedelelemnél marad-
hassak.

halsak, mindeneket el-hozatott, és^{1660.} meg-engedetett nékie-is, hogy azon éjtzaka velem lehessen.

Mihellyest csak magunkra vóltunk, dorgált az én nagy fomorúságomért; és hogy annyira engedtem magamat a' bánattól el-ragadtatni. Legalább minek-előtte kétségbe esném, monda, mennék végire hogy valyan van-é kedve a' Fejedelem Afzónynak szeretemet el-fogadni, hiszem nem vézen az Ember mindenkor minden fémélyt-el, a' kit szeret; 's úgy tefzik hogy egy szeretet, a' mely csak a' kívánságának bé-tellyefítését óhajtya, nem egyéb; hanem egy baromi szeretet, a' melly nem-érdemes egy emberséges ember' nemefi érzéséhez. Az egymásnak megbetsülését; — az akaratnak egygyességét, — a' szívnek nyájasságát keresi a' valóságos Nemes szeretet. — Ha a' szeretetednek az a' tzielja, és
mi-

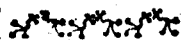
166o midőn ezeket vizontag tapasztalod a' Fejedelem Afzonyban is, ki tarthattya magát szerentséibbnek náladnál? Te a' Inellett lakol, a' kit szeret; minden szempillantásban láthatod, 's mintegy el-kerülhetetlenül szükséges, hogy vele napjában többször beszélgess. Hány szerelmesek vólnék magokat leg-bóldogabbaknak; ha csak a' húzadik rézít-is ezen szerentsének meg-nyerhetnék?

Semmit sem feleltem ezen beszédgyire; de igaznak találván ezen nemesi szeretetnek le-rajzolását; ezen szempillantattól fogva el-ízántam magamat a' Hertzeg Afzony' főlgálatyára, minden más reménység nélkül; csupán csak hogy velle megismerésem hozzája való érzékenységet; és ha lehet előtte kedves sé tégyem, nem kívánván más jutalmat; hanem hogy csak valamikor tudtára adhassam; hogy nem vólnék
mél-

méltatlan a' hozzája való tífza, és ^{1660.} minden házon nélkül való fzeretemnek ki-nyilatkoztatására. Ezen egéő éjtőaka mind ezeknek el-gondolásában és el-rendelésében tölt-el. *Máté* butsut vett az Atyámtól, töllem-is minekutánna jól meg-jutalmaztatott volna;— *vízka* tért *Len-gyel Országba*; az hól-is ezen Országban való első útozásomban fel-találtam, a' mikor néki egy rézit történetemnek elé-befélvén, meg mon-dá, hogy még akkor előre jól által-láta, hogy soha fzerentsés nem lé-fek; de nem mérte nekem meg-mon-dani, tartván attól, hogy ez-íránt való kétségben esésem Életembe ke-rülne.

Hogy fel-tett fándékomat véghez vihessem, gyakran fordúltam-meg a' Fejedelemnél, remélvén, hogy igen gyakran nyerhetek alkalmatóságot a' Fejedelem Afőzonnyal fembe lenni;

1660. lennie ezen első nap mingyárt adatott. is leg-alkalmasabb. Egy Görög Kereskedő csak a' napokban, vízfajjövén az Archipelagus szigetteiből; hozván Narantsokat, Tzitromokat, Mandulát, és más egyebeket, a' mellyeket hozzánk mind onnat szoktanak hozni, kívánván az újj Fejedeleme- nek udvarlására lenni, és egy kosár leg-zebb Tzitromokkal kedveskedni; a' Fejedelem nekem mingyárt által- adta, hogy vinném a' Fejedelem Af- fionynak. Szaladtam töltént; de oly' különös fel-hevüléssel állottam hoz- zája, hogy maga-is jól észre vette; nem tudván mindazonáltal valósa- gos okát; hanem inkább fenvedett nagy betegségem gyengeségének tu- lajdonitván, — mellyet-is oly' érzé- keny, és kegyességgel tellyes fők- kal ada tudtomra, hogy szívem' bel- sö részéig el-hatottak; és ámbátor csak a' nyavalyámon való fánako- zás

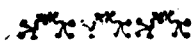
zás okozta legyen-is; de még-is kö-
telesnek tartottam magamat öly-^{166o.}
meg-elégedve lenni; mintha azt a'
valóságos ézeretét okozta volna.

Időt engedett nékem magamat egy-
be fednem azon habozásból, a' mely-
ben hozzá menetelemmel estem vólt;
és kérdezései, a' mellyeket hozzám
tett, a' Görög' külömbb külömbb-
féle portékáiról (mellyekből vásár-
lott-is) kezdették elmémnek szabad-
ságát vízfá adni;— és kéntelenített-
vén egy néhányzor a' Fejedelemhez,
onnét meg-ismét vízfá menni; kön-
nyebben és kevesebb változással be-
félhettem már velle; de akár-mint-
hogy, el-nem vehettem azoltától
azon nagy haloványságomat; a' mel-
lyet most-is ékre vehetni ábrázato-
mon; de még sem panaszkodom
azon, mert ez adta nékem a' leg-
első alkalmazóságot ki-nyilatkoztat-
ni ezen Fejedelmi Személynek, hogy

1660. mit szenvedek érette. Több napok folytanak-ela' nélkül, hogy az én fogalmatosságomból leg kevesebbet-is elmulattam volna; minden házon, a' mit az-által nyertem a' volt, hogy a' Fejedelem Afzonyt láthattam, és mint-egy arra foztattam; hogy inkább az én fozlgálatommal kívánt élni; mint a' másokéval.

A' Fejedelemnek akkor minden-nap a' Táborba ki-kelletett menni, melly-is nem megle feküdt *Segesvár*-tól; — az hová-is népét csak áprodonként gyűjthette egybe; mert a' föld népe a' *Rákótz*hoz való hajlandóságát még el-nem vezette vala. Egy nap a' többi között, midőn fozkása-zerént ki-ment a' Táborba, ke-reztül menvén a' Fejedelem Afzony a' Fejedelem' fozbáján, az hól éppen akkor jelen voltam, közönék nékie, és nagy búmat ki-jelentő keserves szemekkel nézék réája; nem tu-

tudom, vette-é akkor észre; de víz-^{1660.}
 fű jövetelekor csak egy Afzonság-
 tól távulról kísértetvén, hozzám kö-
 zelitte, 's kérdé töllem egész kegyes-
 séggel, hogy mi okból vólnék már
 régtől-fogva oly' halovány? tudván,
 hogy az nem vólna az én természet-
 zerént való színem. Múltóbban kérd-
 hetnéd Afzonym! felelék én, hogy
 miként lehetek én még az élők' se-
 regében? De miért kérdeném én
 ezt tölled? Monda a' Fejedelem Afz-
 fony, — Azért, felelék; a' miolta el-
 fántam magamat csak éretted élni;—
 meg-kelletett vólna halnom, mihel-
 lyest reménységemet tenéked tetze-
 ni el-veztettem. El-pirula ezen fa-
 vaimra, és minden felelet nélkül si-
 etve bé-méne szobájába. Ámbátor
 okom vólt magammal el-hitetni,
 hogy magamra haragitottam; de
 még-is örvendettem bátorságomon;
 mert úgy gondoltam, akár merre for-

1660. düllyön a' dolog, nékem nem kellett leg-kifsebb alkalmatofságot-is el-múlatnom, véle meg-esmértetni a' valóságos okát az én körülötte leg-nagyobb korgalmatofsággal véghez-vitt főlgálatomnak; de rezkettem még-is mindenkor, mikór femei e-leibe jöttem;— ámbátor egészzen el-fántam vólt magamat nékie tudtára adni, hogy hatalmában lenne életem; de nem az, hogy szeretétiről le-mond-gyak;— örömmel-is néha vettem ész-re el-pirulását, midön femeink egy-be találkoztak, és hogy az magáét mingyárt le-függeztette;— több na-pok töltek mindazon-által el a' nél-kül, hogy ezen vakmerőségemért meg-pirongatott volna;— igen meg-vóltam elégedve az én első próbám-nak következésével, a' melly minden jelek szerént nékie nem vólt kedve-ellen.

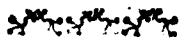
Látod Afzonym! ennyi előme-
nete-

nete le volt Szeretetemnek a' *Segesvárt* 1660
 való mulatásunk alatt. A' Fejede-
 lem el-indula innen a' Fejedelem Af-
 fonnyal három vagy négy ezer em-
 bereivel, a' kik-is nem jó kedvel ki-
 sérték, hajlandóbbak lévén mostanis
Rákotzi volt Fejedelemhez, a' kit is
 méltóbbnak ítéltek a' Vezérségre. —
Kemény Fános-is a' ki őket *Rákotzi*
 alatt-is vezérlette, nem viseltetvén
 oly' Szeretettel *Bartsai* Fejedelemhez,
 mint a' millyent érzett még magá-
 ban a' másíkhöz; — ez nem kevés o-
 ka volt, hogy azon Nép maga föl-
 gálattyát úgy véghez nem vitte; a'
 mint kívántatott volna. *Kemény* nem
 régen jött vala vízfő Erdélybe a'
 Krimiai 'Tatár' rabságából, a' mely-
 ben-is esett a' *Rákotzi* Lengyel Or-
 szában való meg-verettetésével; —
 nagy summa pénzel; melynek egy
 részét azon Fejedelem fizette éret-
 te, váltván-ki magát. Oláh Ország

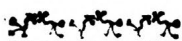
1660. felé jöven, réá vette a' Vajdát *Mih-*
nét, hogy fejedelemmel lenne a' *Rá-*
*kótz*i dólgainak elő-mozdításában. E-
 zen Vajda egy jó termetű; de vad
 és kegyetlen tekintetű ember vólt;
 természet-ezerént nagy bátorsággal
 és fenn héjjazással befzéllo, a' ki in-
 kább akarván a' félelem, mintsem a'
 ézeretet által, az alatta-valókat kö-
 telefségekhöz kényszeríteni; — a' ter-
 mézete gyakran a' kegyetlenségig-is
 vitte, mindazonáltal bátor, és ma-
 gát mindenekben hirtelen fel-találó
 vólt: — minden tettei nagyok, és
 vakmerők vóltak; — nem-is vóltak
 más Baráttjai, tsak illyen magához
 hasonlók.

Ez a' *Kemény Fános*; a' kit alább
 meg-látunk, a' Fejedelemséget el-fog-
 lalni; míg a' *Bartsai* Fejedelem Se-
 regénél vólt, házánát vette a' Nép-
 nek *Rákótziban* való bizodalmának,
 mellyel még hozzája vífaltetett: hogy
 el-

el-vonhatsa annál-is inkább a' mostani, ^{1660.}
 Fejedelelemhez tartozó kötelesség-
 től,— mindenekben bízatta,— a-
 jánlotta fejedelmét, és gyakran 'ele-
 jekben-is terjesztette, mi-módon le-
 hetne vízfű hozni Országába ezen
 vólt Fejedelmet, a' kit a' szerentsét-
 lenség inkább, mint az igazság foz-
 tott-meg birodalmától.— Ezen *Ke-
 mény*' fortélyai nem vóltak ugyan
 el-titkólva *Bartsai* Fejedelem előtt,
 de rof környülállásai miatt kénte-
 len vólt el-zenvedni. *Bartsai* Feje-
 delem akarván álattomban ki-puha-
 tólni *Keménynek* fándékát, különö-
 sön vífeltető kegyességének jeleivel,
 azt monda nékie: hogy mivel a'
 Fejedelemséget mint-egy a' kedve
 ellen vállalta vólna-fel, és tsak in-
 kább azért, hogy Erdélyt az utolsó
 romlásától meg-menthesse, a' mel-
 lyel már fenyegettetett;— meg-is val-
 lya nékie igazán, hogy nem-is tart-

1660. ván magát elégségesnek ily' nagy terhének el-hordozására, és hogy a' magános élet inkább kedve-zerént lenne; mint az ilyen lármás, és telyes minden ellenkezésekkel, 's kedvetlenségekkel; a' mellyekkel környülvézik a' Fejedelemséget;— kéz lenne nékie által engedni, ha *Rakotzit* arra venné, hogy az Erdély Ország hatáiról el-távozna, és így az Hazát vízfű helyheztené előbbeni békeséges állapottyába; és ha jót állana minden zenebonákért, mellyeket néki *Rákotzi* még mostan-is alattomba a' velle való egyet-értökkel okoz. *Kemény Fános* ezen ajánlást örömmel fogadta; és ámbár látzott a' Fejedelmet arra tanátsólni, hogy lemondgyon ezen Méltóságáról, mellyet nékie az ISTEN, és a' jó feren-tse adott; de még sem titkólhatta-el nagyra vágyódását, mely a' Fejedelemhez tett favaiból-is ki-tetfett, mond-

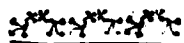
mondván: Hogy tsak ugyan ha ál-^{1660.}
hatatosan meg maradna azon fándé-
kában, és jó akarattyából a' Fejede-
lemséget le-tézi; ő nem mond ellene
a' fel-vállalásában, ajálván-is magát
*Rákotz*hoz menni, és arra venni, ha
lehettséges az, hogy Hazájának tsen-
deségét, és békefiségét ne zavarná.
Bartsai Fejedelem gondolván, hogy
elégge ki-elégítette légyen ezen nagy-
ra vágyót, ezen házontalan remény-
séggel, és nem-is akarván egyebet,
tsak hogy tölle meg-menekedhesék;
el-botsátá ezen egyezésnek végben
vitelére, 's maga meg indula kevés
Hadgyával Magyar Ország' félé felé,
igen kitsin Marsokat tévén, 's ma-
gával vivén a' Fejedelem Afzonyt-is,
a' kihez való fzerelme napról napra
nevededett; de még-is hamarabb
kelletett attól el-válni; mint-sem
gondolta volna, mert bizonyos tu-

1660. dőfitáft vévén, hogy *Rákotzi* feléje nyomúl, és hogy már egy Obestérét *Váradi* nevezetűt, a' kit előre az Ellenségnek vizsgálására küldött volt, a' *Rákotzi* Elöl-járói meg-is verték, ez így lévén, kénytelen volt egyébről-is gondolkodni; nem tsak a' Fejedelemtől; és így a' Fejedelem Afzonyt Fejérvárra küldötte, hogy menté tehesse a' vezédelemtől, a' mellyet bizony el-nem-is kerülhetett ha vele maradott volna. Soha kefervesebb el-válás leg-alább részéről nem volt ennél; ezerfer meg-átkozta mostani Méltóságát, a' mely mostan ötöt el-választja attól, a' ki nékie a' Világon leg-kedvesebb; nem-is titkólhatta Szíve' gyötrelmét, 's ettől okoztatott nagy kedvetlensége-is vette arra, hogy örömeftebb fogadta azon ajánlásokat, mellyek *Rákotzi* és *Kemény* részéről nékie tétettek, kinek-is már fel-tett fándéka volt,

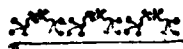
volt a' Fejedelemséget el-foglalni, ha 166.
azt *Rákotzi* meg-nem tarthatná.

Rézkemről *Azízonyom!* könnyeb-
ben szenvedtem a' Fejedelem *Azízony-*
tól való távozást; mint-sen hihetné
az ember;— A' Férjének boldogsá-
ga nékem mindenkor el-szenvedhe-
tetlen fájdalom volt;— irigy szemek-
kel szemléltem mind-azokat a' nyá-
jasságokat, mellyekkel ez a' gyönyö-
rű szép Fejedelem *Azízony* hozzája
viseltetett,— és az én irigységem
titkos örömet éreztetett velem ab-
ban, hogy a' Fejedelem hintúgy meg-
foztatik látásától, mint én.— Szeren-
tsés-is voltam, hogy egy szempillan-
táig, midőn a' Fejedelem tőlle ép-
pen el-vált, alkalmatosságot nyerhet-
tem a' tőlle való el-butsuzásra. Sze-
mei teli voltak keserves könnyekkel
's mondtam nékie : Kegyelmes *Az-
ízonyom!* keseregj, hogy innét tá-
vozol; de azok, a' kik leg-na-
gyob-

1660. gyobban bánkódnak, és tám vigasztalhatatlanok a' te távozásodért, tám femmit leg-kifsebbet nem okoznak fájdalmadnak, mellyet mutatol. Tsak egy fohajtás vólt a' felelete, a' mely. is engem' annyira meg-illetett, hogy lehetetlen vólt bánatomat előtte eltitkólnom; fêmeim egyzeriben felfedezték abban a' fempillantásban lévő fívemnek érzését, és ámbátor fejét el-forditá, vettem mindazonáltal észre, hogy meg-illetődött akkori állapotomról,— akkor már tudtára vólt az én hozzája vífeltető nagy fzeretetem *Szalai* fforgalmatósága által, a' ki-is hogy nékem fólghálhafson, titkon meg-mondotta egynek a' fólghálattyában lévő Afzónyai közül, a' kivel a' Feleségül való el vétel reménysége alatt egy néhány eftendöktől-fogva esméretségben vólt ez az Afzóny, a' ki-is Nevelője vólt a' Fejedelem Afzónynak

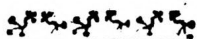
nak;— Öreg-Afzonyi hivatalt viselt^{1660.}
az udvarban, és annyira-is meg-nyerte
vált a' Fejedelem Afzony' bizo-
dalmát; hogy ámbár ő csak az el-
ső tselédgye lett légyen-is; mind-
azonáltal ő kormányozta az egész Ud-
varnak belső dolgait; mivel itten
nállunk Erdélyben az Afzonymságok
akár-mely tehetősek, és fűletésűek
légyenek-is, gongyok van mindazon-
által a' Házokhoz és Gazda-afzony-
ságokhoz tartozó leg-kifsebb dolgok-
ra-is.— A' Fejedelem Afzony még
fiatalabb lévén, hogy sem ilyen nagy
tereh viselésre elégséges lett volna;
ez' okból mindeneket az Öreg-Af-
zonyra bízott; és ezen okból töb-
bör-is volt vele, mint más Udvari
Személyei. Szalai tudtára adta né-
kie az Afzonyához való nagy érzé-
kenységemet; gyakran alattomban
meg-is mutatta nékie a' Fejedelem
Afzonyhoz viseltető nagy érzékeny-
ség.

1660. ségtől okozott ábrázatom' halóvány-
ságát, a' nélkül hogy a' dologot egész-
ben ki-fedezni bátorkodott volna,
remélvén, hogy nékem az-által fől-
gálatomra lehet a' Fejedelem Af-
fzony előtt; semmit se kérése, se fá-
radsága által el-sem-is mulatott,
hogy reá vehesse az Öreg Affzonyt
főlgálatomra; de többre mindazon-
által nem-vehette az állapotomon
való fánakodásnál, a' mellyet nékem
heves indulatom okozott, ki nem-a-
karván lépni soha is kötelességének
határjából, 's nem-is itélvén helyes-
nek az Affzonyának más (tsak a'
Férjéhez tartozó barátságról leg-
kifsebb képzelődést-is) okozni. Szá-
lai látván oly' ellenkezőnek lenni e-
zen Affzonyt ezen dologban; és kö-
vetkezőképpen, hogy semmi ha-
zomra nem lehetett, nékem tud-
tomra sem adta ezen hibás lépését,
mellyel nékem használni kívánt; mind-
azon-

azonáltal ezen fegedelme nekem, nagy hasznomra vált; mert az Öreg Afzony fel-tett fándéka, és akarattya ellen-is mint-egy kéntelenített a' Fejedelem Afzonymnak tudtára adni mind azokat, a' miket halott az én hozzája való nagy ferezetetről, a' mely ezen okból esett, mellyet most néked Afzonym! elé hozok.

A' Fejedelem Afzony észre vevén, hogy mindenkor, midőn vele fembe vagyok, femeim réá vagyok függetve; de éppen más módon mint másoknak, a' kiknek fintúgy fereztséjek vagyon vele fembe lenni; látá hogy mindenkor mint-egy rezketve közelitek hozzája, és hogy véle egyzer se szólhatok változás nélkül,— által látta, hogy különös okának kellett ennek lenni.— Hogy ennek jobban végére mehesen,— kérdi az Öreg Afzonytól; ha

1660. ha nem vette-é ö-is mind ezeket észre; valyon mit jelent ez? mert senkit nem látok ilyen móddal hozzám vífeltetni? — Az Öreg Afzony ezen váratlan kérdésre el-bámúlván, nagy háborodással felelt. Nem kellett több, hogy a' Fejedelem Afzonyban a' meg-tudásra való kívánságot fel-gerjefze, 's addig kényszerítette fok kérésével, hogy mondaná-meg vélekedését, mig mint egy kéntelen vólt meg mondani, hogy az csak azt jelenti, hogy haláloson belé fzerettem, azt-is hozzá tévén, hogy a' Férjhez menetelének hite finte halálomat okozta légyen. Az Öreg Afzony helyben mingyárt megbánta, hogy ennyit-is ki-mondott; de a' Fejedelem Afzony nem nyugodott a' mig a' betegségemnek állapottyát, és a' környül-állásait, a' mellyek nékem vezedelmemet okozták, rendel elé nem beféllette.

Ez

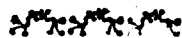
Ez éppen azon nap történt, a' mi-¹⁶⁶⁰
dön a' Fejedelem Aézony töllem a-
karta ennek valóságát meg-tudni; —
midőn kérdezte, hogy mi okozta
az ábrázatomnak haloványságát. Hi-
zelkedhettem tehát magamnak, hogy
nékem-is volt rézem a' mostani el-
válásunkkor — a' / köny-hullatásában;
de még nem voltam bizonyos mit
érez érettem szívében.

El-indula tehát a' Fejedelem Aéz-
zony Fejérvárra, Erdélynek Fő Vá-
rosába. — Mi-is el-indulánk azon
Tartománynak féleire, a' mely há-
táros Hazánkkal, és a' mely Ma-
gyar Országtól kaptsólatott ehez;
alig érkezhették *Barissai* Fejedelem o-
da, *Rákotzitól* újra két követek jö-
vénnek, hogy réá vegyék *Kemény János*
nak tett ígéletének bé-telleyesíté-
sére. — Ha meg-ijedett a' Fejedelem a'
majd nem erőszakos módjokon, mel-
lyel ötöt rá akarták venni, nem ke-

1660 vésbé bámult az Atyám, a' ki semmit sem tudotta' Fejedelem *Bartsui*-nak, *Kemény Jánossal* ez-iránt való befédgyéröl, bozsfankodva értette, hogy ujra uj Fejedelem' válaftására fándékoznak; a' nélkül, hogy róla-is gondólkodnának; magát sok okokra-nézve érdemesebbnek tartván igazság-úzerént a' válaftásra, mint a-kárkit-is azok között, a' kiker válaftásra ki-nevezhetnének.— Nem sokáig gondólkodott, hanem ellene mondot *Bartsui* Fejedelem gyengesége által ezen dologban véghez vitt minden dólgainak, meg-értetvén velle, hogy *Kemény Jánossal* egyezni nem egyéb volna, hanem *Rákort* újra bé-helyhezteni, bé-hozni a' Törököket, Tatárokat; és végtére tulajdon magát, Háza népit, és barátjait bizonyos halálra; és a' Hazát végső és el-kerülhetetlen pusztulásra ki-tenni; — meg-érteté velle, hogy ha oly

vé-

vélekedésben volna, hogy magát meg-^{1666.}
nem tarthattya azon Méltóságban, a'
melyre ötet a' fényes Porta emelte,
folyamodgyék a'hoz, jova-follyon
egy olyan zemélyt, a' ki annak ked-
ves lehet, és ezen esetben válasszon
egy olyant, a' ki ezen okból hozzája
nagy háládatossággal fog viseltetni,
és nékie a' béke-séges tsendes éle-
tére mindeneket, a' miket tsak ma-
gának kívánhat, fog szerezni. — Kön-
nyen lehet ki-tanálni, hogy magát ér-
rette; de a' Fejedelem ámbátor min-
denekben habozó, de még-is nem
vált egész fándékkal, hogy a' Fejede-
lemségről le-mondjon, azon-kivül-is
azon fel-tétele, mellyet *Kemény János*
nak tett, rézéről nem volt olyan
valóságos, valamint azt *Kemény János*
hitte; tehát az Atyám minden hala-
dek nélkül vízfű borsátotta a' *Rá-
koti* Követtjeit, a'-nélkül hogy leg-
kisebbségük végezhettek volna a-
zon

1660. zon dologban a' mellyért küldettek. *Kemény János* meg-neheztevé, fíntúgy mint *Rákotzi*, hogy fel-tételekben nem bóldogúlhattak, a' *Bartsai* Táborába hamis hitegetőket küldörtek, a' kik ottan hirdessék, hogy *Bartsai* a' nékiek tett hazának, ígére-tének meg-nem állott, hogy *Kemény János* nem egyéb okból kívánna Fejedelemségre válaftatni, tsak hogy azt *Rákotzinak* által -adhassa, a' ki mindenkor igaz valóságos Fejedelme vólt Erdély Országának, a' ki-is sokkal alkalmatosabb ezen Méltóságra, mint a' mostan uralkodó Fejedelem, és hogy *Kemény János* nem igyekeznék egyébben, tsak az Hazának, és minden a'hoz tartozandó részeinek jóván, bóldogságán, és békeességén; és hogy ő a' Fejedelmi név alatt nem kívánna más lenni, tsak *Rákotzinak* Hadi Vezére, és Hely-tartója az Orzáglásban. — Hogy ezen vólt Fejedelem minden

1660.

166: nem bátorkodott meg-íegni, foka-
el-hagyták minden engedelem és je-
lentés nélkül; — még panaszolni sem
bátorkodott ezek ellen; mely által
a' dolog annyira ment, hogy rövid
napok alatt. Tábora annyira meg-
gyengült, hogy kéntelen volt a' tá-
borozást félben szakítani, és magát
valamely erősségbe be-vonni, az hol
segítségét várhatja, a' melyet csak
a' Törökököl remélhetett. — A' mi hát-
ra vonásunk, vagy is inkább el-fala-
dásunk Fejérvárnak volt, az hová a'
Fejedelem Afzöny. — a' mint már
fellyebb meg-írtam, vette volt ma-
gát. — Ki-mondhatatlan volt az örö-
me Fejedelem *Bartsainak* a' Fejede-
lem Afzönynek látásában; az enyim
sem kisebb.

Mivel itten alkalmatosságom va-
gyon Gyula-Fejérvárról szólanom;
bárom Vár van az egész Magyar Bi-
rodalomban Fejérvár nevezettel. Az
első

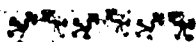

Székes Fejérvár, mely-is Magyar^{1660.} Országnek voltaképpen Fő Vároſsa; ámbátor Buda a maga erőſségéért moſtan a helyet tartatik. — A' második ezen névvel Nandor Fejérvár, Tót Országnek Fő Vároſsa, igen esmeretes a' ſok ki-zenvedett ostromaiért. Az harmadik Gyula Fejérvár, a' mely-is eleitől-fogva mindenkor Fő-vároſsa volt Erdélynek, és egy Püſpökségnek Széke, a' ki-is egyedül vette ezen egész nagy Tartományak Dézmáját; de a' mióta a' Románo Catholikusoknak háma igen meg-kevesedett, ezen Püſpökségnek jövedelme által adatott a' Reformatus Fejedelmeknek, (kik-is majd két-ház eſztendő-től-fogva kormányozzák ezen Tartományt) mely-is a' nagyobb-részét téſzi a' Fejedelm maga-hámarra rendelt jövedelmének.

Ez ennek-előtte igen nevezetes, hires, és nagy érdemű *Hunyadi*

1660. *Fánastól* akkori volt Vajdától meg-erősített Város volt; nem-is lévén oly' nagyon ki-terjedve, könnyebben meg-erősíttethetett; de akármilyen volt akkor, mostan romlandó félben vagyon, és a' mit az ember még abbólláthat, csak egy nagy rendetlen Kastély, a' melyben a' Fejedelem lakik, mikor itten múlt. Ezen épület el-vagyon takarva egy nagy töltéssel; jobbról, balról két nagy bástyákkal, mellyek-is még igen jó állapotban állanak; nem külömben az ezek között lévő töltés-is; de a' fő épület egészen minden óltalomtól fedetlen áll arról a' részről, a' melyről a' Város meg-romladozott. Meg-maradott még egy igen szépen épült nagy Templom, a' mely-is az-előtt Chatedralis Temploma volt a' Püspökségnek, ezen ékes roppant, és mint egy büfke alkotmány, valamint a' Város-is, azon *Hunyadi Fánastól* híres nagy Hadí Vezér-

zértől, Hunyad Vármegyébe a' Ke-^{166n.}
nyér Mezején meg-veretett 'Törökök'
zsákmányából nagyobbított. Ot-
tan láthatni-meg azon hires *Zápolya*
János Magyar Ország Királyi Hertzeg
Kis Afzonyoknak Koporsó Köveit,
a' kitől Első Ferdinánd Magyar Or-
szágot el-foglalván, által engedte né-
kie Erdély Országot azzal a' Tarto-
mánnyal, melynek Temesvár Fő Vá-
rosa. Nem-külömben láthatni *Bátori*
Fejedelmeknek Temető helyeit, de
a' mellyek az azokra való kevés vi-
gyázás által finte végső pusztulásra
jutottak, a' *Hunyadi Jánosét*, ez van
közönséges köből alkotva, fel-emel-
ve a' földtől mintegy tizen-nyöltz
hüvelyknyire, a' köven csak eza' ke-
vés szóból álló Koporsó irás (Epita-
phium) van: *Hic jacet Jobannes de*
Hunyad Itt fekszik Hunyadi Já-
nós. Ezen Templom ámbátor igen
ékes, mostan még-is el-vagyon hagy-

1660. va, semmi Isteni Szolgálat benne nem tartatván. A' mely része az-előtt a' valóságos Város volt, most csak külső város; — igen népes és tekintetre méltó; — és a' mi irten. különös az, hogy minden lakosok Románo, Catholicusok, a' hól Religiojokat (Vallások) szabadon gyakorolhatják egy igen szépen épített Templomokban.

Ezen dolog nem is tetszhetik tsurdálkozásra méltónak; mivel Ország Törvénye szerint négy-féle Religio van, a' mellyek is szabadon gyakorolhatják Isteni Szolgálatjokat; de azt is mondhatni, hogy a' Catholica Religiot elsőnek tévén, a' kik ebben vagynak, igen kevés számuk. A' második a' Reformatusoké, mely is többnyire minden Nemeseké, és első rendűké. Az Harmadik a' Lutherana, tudniillik a' Szászoké, kik is nagy részt lakják Erdélynek. A' negyedik az Árjána; vagy a' mint magok nevezik

vezik az Unitaria; de a' fámok ezek-¹⁶⁶⁰
nek igen meg-fogyott.

Bartsai Fejedelem alig vehette-bé
magát Fejérvárra; újra követtség jött
Rákúztól, a' kik erősen sürgették
bé-teltyesítését azon végezésnek, mel-
lyet tett vala ennek-előtte. *Memény*
Jánossal a' Fejedelemség' által-adása-
ról *De Bartsai* csak biztatni akarván
sikeretlen reménységgel, újra az *Ar-*
tyámat *BETHLEN JÁNOST* el-hivat-
ta, hogy fogadalmára leane, meg-
maradnia ezen Követekről, — min-
den velek való végezés nélkül, és
valójában az *Atyám* tudtokra-is adta
nékiek, hogy mind ezek az egyezé-
sek meg-nem eshernek, és semmi jó
ki-menetelek nem lehet a' *Fényes*
Porta tudra és akarattya nélkül, és
így ezen mostani követtségnek sem
vált több sikere, mint az előbbeni-
eknek. Én ugyan nem tudom mi tör-
ténhetett a' Fejedelem és az *Atyám*
közé

1660. közt együtt való conferentziájokban; de hihető hogy az Atyám arra ösztönözte a' Fejedelmet, hogy ha valósággal le-akarna mondani a' Fejedelemségről, engedgye nékie által, bízván, hogy a' Török Portától-is ennek helyben-hagyását meg-nyerheti. A' Fejedelem nagyon meg-ütközött ezen elé adásán az Atyámnak. Ezt annakutánna tudtam-meg, meg-is panaszkodta a' Fejedelem Afzonymnak, mindazonáltal ennek semmi következelei sem lettek. A' Követek alig érkezhettek vissza Rákotzihoz a' Baratsai Fejedelemtől vett kedvetlen felelettel; Rákotzi azonnal tudtára adta Kemény Jánosnak Fő Vezérjének, hogy Hadát egyben-gyűjtse, és sietve mennyen Fejérvárnak, hogy Baratsai Fejedelmet hirtelen meg-lepje, és kényszeríttse akár fész, akár erőszakos móddal a' Fejedelemségről lemondani. Ezen dolognak híre mely nem

nem fokára közönségesé lett, kén-^{1660.}
 zeritette *Bartsai* Fejedelmet Fejér-
 várt el-hagyni; és bizodalmasabb
 helyre magát, úgy mint a' Dévai Vár-
 ba vonni, mely is két napr' távúl-
 ságra van Fejérvártól Hunyad Várme-
 gyének közepén, nem meéke a' Te-
 mesvári útban Jevő úgy névezett
 Vas-kaputól. A' Fejedelemnek ren-
 detlen rendelései, e'hez járulván a'
 Kolika által okozott egétségtelensé-
 ge is, egy néhány napokig késleltet-
 ték el-indulását. — Az Hivatalom
 mely is zeméllyéhez kötelezett) hoz-
 ta magával hogy forgalmatosabban
 mellette légyek, mint akármikor más-
 for, — Nem is tudom mi okból, azt
 kívánta, hogy mindenkor mellette
 légyek, ámbátor mások is elegen vól-
 tak segedelmire; úgy tettzett neki
 mintha én körüllette mindeneke al-
 kalmatosabban vinnék véghez, mint
 mások, — én tehát büntelen az ágya
 mel-

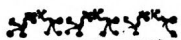
1660. mellett voltam, de ez a' szolgál-
 mely nékem más környül-állásokban
 igen alkalmatlan lett volna, mostan azt
 a' gyönyörüséget okozta, hogy a' Feje-
 delem Afkonyt minden szempillantás-
 ban láthattam, de mit nem-is tsele-
 kedtem volna én ennek meg-nyeré-
 sére? Meg-nem-is büntem azzal fo-
 meim jeleivel leg-érzékenyebben, és
 érthetőbb, a' mennyire töllem ki-
 telhetett, beszélni. Láttam, hogy éz-
 re-is vette; de semmi jelt nem adott,
 melyből el-hitethettem volna magam-
 mal, hogy azzal nékie kedvét találom,
 de még ellenkezőül, nékem úgy tet-
 tzett, hogy igen szorgalmasan el-
 kívánta kerülni szemembe való nézést
 st, mellyért némelykor magamat oly-
 keserves környül-állásokban találtam,
 hogy maga a' Fejedelem előtt-is nem
 titkólhattam fájdalmimat; de ez na-
 gyobban el-volt foglalva maga dol-
 gai iránt, mintsem azt észre vehette
 volna.

Elég az, hogy egészsége valamen-^{1860.}
nyire helyre álván, az Hertzeg Af-
fzony-is, a' ki föntelen nagy förgal-
matossággal hozzája vífeltetett, vidá-
mabb ábrázattal, és nyugodtabban
látfatott lenni, mely-is a' Fejedelmet
vigasztalta; engem' pedig nagyon gyöt-
rött. Ezre vévén a' Fejedelem Af-
ffzony ez-iránt való bánatomat, látám
egyfzer, hogy egy darabotska ideig
kemeit réám fegezvén, nagy hahá-
rával azonnal nevette, más aprók-
kos dolog' mentségeivel, de midőn
éfre vette, hogy az én zavarodásom
ez által nagyobbadik, el-méné föbá-
jába, és engem' oly' állapotba hagyá,
a' mely bizony benne-is fánaközást
okozhatott. Azon estve ismét el-
jövén tsak egy Affzonyságtól kísér-
terve, hogy fökása-férent meg-tudá-
kozná a' Fejedelemtől, ha volna-e
kedve vatsorálni. A' Fejedelem új-
ra háborgattatván a' Kolikától, mel-
lyért-is

1660. lyért-is egy párnát kellett feje alatt tartanom, a' mélyen el-is alult.— A' mi ágyaink Afzonym! a' Nap-keletiek' fokása férént minden superlátok nélkül valók.— A' Fejedelem ágya a' betegsége miatt nem lévén semmihez támasztva; azért hozzá férhettem hátulról, hogy tarthassam párnáját. A' Fejedelem Afzony tsendesen oda közelítvén, 's akarván megtudni, ha a' Fejedelem (a' ki-is a' más oldalára fordúlt vólt) aluszik-é, éppen az ágyához jöve, kereftül nyújtván, és a' párnára (mellyet tartottam) tévén karját,— a' keze oly' közel esett ortzámhoz, hogy minnek-előtte meg-fontóltam volna, hogy vehetem-é azon bátorságot, meg-tsólkoltam hirtelen kezét.— Irhatom néked Afzonym! hogy azt oly' nagy érzékenységgel, és gyönyörűséggel tselekedtem, hogy képzelni sem lehet, ha csak valaki minden erejét a' fere-

fehéretnek nem érzette. A' Feje-^{166o.}
 delem Afzony tsendesen vízfá von-
 ván karját a' nélkül, hogy valamit fől-
 lott, vagy ellenem neheztelését mu-
 tatta volna, ki-méne a' főbából, és
 vízfá sem jött azon éjtzaka. A' Fe-
 jedelem másként változtatván fek-
 véfit, nekem-is időt engedett min-
 deneket fontolóra venni, az én mé-
 réfségemről, melyet a' Fejedelem
 Afzonyomon mostan el-követtem,
 magam magamat meg-ítéltem oly'
 nagy vakmerőségemért, — gondól-
 tam hogy eleit vegyem el-fökésem
 által a' Fejedelem ez iránt való ha-
 ragjának, ha meg-tudja ezen magában
 ugyan kitsiny, de réája, és szerelmé-
 re való nézve igen vétkes tseleke-
 detemet, mert éppen nem kételked-
 tam, hogy a' Fejedelem Afzony
 meg-ne panaszolja mihelyest velle le-
 het. Bizomnyal nem akarta álmát,
 nyugovását háborgatni, így gondól-
 kodtam

166o. kodtam magamban, de mihelyest fel-
 ébred,— elég-tételt fog kérni az én
 vakmerő bátorságomért, és így kén-
 telenittertem az udvart el-hagyni, e-
 gész életemben meg-leflek fojtva e-
 zen drága zemélynek látásától azért,
 hogy a' hozzája tartozó tisztelet ellen
 vétkeztem, és senkit sem-is vethe-
 tek okául szerentsétlenségemnek, a'
 mely engemet meg-fojt azon egyet-
 len egy meg-elégedésemtől, melyet
 szeretemben remélhetek vala; tsak
 tsupán magamat — — — ISTENem!
 mit mivellyek ha többé nem látha-
 tom! Meg-halok— és a' mi leg-ír-
 tóztatóbb, hogy kétségben esés nél-
 kül meg-sem halhatok; mivel meg-
 bántottam Fejedelem Afzonyomat,
 és meg-érdemlettem haragját. — Il-
 lyen szomorú gondolkodásokkal töl-
 tém-el az éjtzakának hátra lévő ré-
 szit; mihelyt meg-viradott le-menék a'
 kertbe nyughatatlanittatván bal álla-
 po-

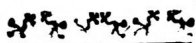

potomnak meg-gondolásával, melyet nekem a' Szerentséden Fatum (történet) már kézített. — A' Fejedelem Afzony meg-látván engem' a' Fejedelem' szobájából, a' kinek-is igen jókor jött vala látogatására; — Igen somoru ábrázattal, és mély gondolattal el-merülve sétáltam; — Eljőve a' kertbe, bizonynal hogy annál jobban ki-tudhasza gondolatomnak módgyát; — el-jőve tehát kevés Afzönyságoktól kísértetve; ezek közül-is némelyeket egy más fén alatt vízfű küldé. Mihelyest meg-láttam, nem kételkedtem már veztemről; és hogy bizonyynyal nem jött egyéb okból, hanem hogy el-zárattatásomat és tölle holtig való el-távozásomat parantsólja, mindazonáltal (egy darabotskáig sétálván, egy Tserefnye fához ment, melytől én nem mezfő állottam, tsak két, vagy három Afzönység lévén velle) meg-fóllita;

H a

a' ha.

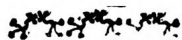
1660. a' fava minden érzékenységet fel-
 ébrezté; rezkette közeliték hozzá-
 ja, parantsola hogy tserefnyét fed-
 nék fámára, melyet-is meg tsele-
 kedtem, igen keveset vett azokból,
 többnyire mind a' vele lévő Afzony-
 ságoknak adta; az alatt a' fín alatt
 hogy távolabb febbeket lát, oda vi-
 ve fedésére.— A' mi kertünk Af-
 zonyom! nem oly' pompások, mint
 Frantzia és Olaf Országban, (mellye-
 ket ottan álmélkodással láthatni)
 többnyire sűrűn, és minden rend-
 nélkül ültetett fákból állanak; a' köz-
 te lévő utak-is igen keskenyek,
 úgy hogy az abban való sétálásban
 nem könnyen veheti az ember egy-
 mást észre.— A' második Tserefnye
 fától a' hová engem' a' Fejedelem
 Afzony vezetett, a' harmadikhoz
 küldé, annyira, hogy már jó távúl
 estünk azon Afzónyságoktól, a' kik
 az első fánál a' Tserefnye fel-fedé-
 sével

sével múltattak; midőn gondolta volna, hogy azoktól nem hallathatik, ^{1660.} így szóla hozzám: Minden nap tapasztalom a' fámtalan jelekből, hogy mint egy tudtomra akarod adni hozzám való nagy ézereteted; tegnap is oly' vakmerőséggel vóltál, hogy kezemet meg-tsókóltad, és már kezdek arról is tartani, hogy ennek utánna még annyi hatalmod sem lesz önnön magadon, hogy magadat ennek nyilván való ki-jelentésétől meg tartóztatásad, a' mely nekem kedvetlenséget, néked pediglen vesztetet okozni fog. Tanátslom tehát tenéked: Főjts-meg érzvedben minden leg-kisebb olyan gondolatokat, a' mellyek egy ilyen helytelen érzékenységet benned gerjeszthetnek, hogy ha pediglen nintsen annyi erő te benned, vagy fándékod, hogy egy ilyen helytelen, és jövődő életednek ártalmas ézeretetet meg-foj-

1660. tani tudj, avagy akarj; tehát leg-társosfabb, hogy az Udvarunktól eltávozzál; — csak házontalan hízeltkedő reménység volna el-hinni; hogy én valaha helybe hagyom ezen az én bocsületemnek, és a' te jóvadnak ellenkező érzékenységet, és hogy a' te hozzám viseltető szeretvednek jeleire érzékeny lehessék; — tudod: hitbéli kötelességemet, háladarótságomat az én Férjemhez a' Fejedelemhez. Vétkes háladatlanság lenne rézemeről, ha meg-nem esmérném, és meg-nem vizontagólnám az ő künet nélkül hozzám viseltető szeretetét; küny-meg tehát az illyetektől, a' mellyek nékem végtére alkalmatlanokká is válnak; — vagy töltsem távozzál, és vedd eleit szerettségédnek, a' mely allened való haragomat is okozhattya. — Ezen utólsó favár oly Felséges, és egyfersmind kegyes hangon mondottax
 hogy

hogy egész bizodalommal nékie eze-^{1660.}
 ket felelni bátorkodtam: Nintsenan-
 nál igazabb Kegyelmes Afzonyom!
 hogy én téged' fzeretlek, és hogy
 lehetetlen többre vinni egy tisztelt
 fzeretetet; mint az enyim. Ennek o-
 ka a' te nagy érdemeid, és szépsé-
 ged, és az én forsom már a' milyen
 lehet; de az-is nem kevésbé bizo-
 nyos, hogy az a' haláloamat paran-
 tsólná, a' ki engemet látásodtól örökre
 meg-fosztani kíván! nem kell egyéb
 csak ezen fándékodban való meg-
 maradásod, hogy meg-boffúld vak-
 merő indulatomat: A' Férjhez me-
 netelednek csak a' hire-is engem' a'
 firomnak félére vezetett; az hon-
 nan-is akaratom ellen vízfá vontak,
 az én ábrázatomon való halóvány-
 ság még most-is fkomoru; és tsalha-
 tatlan bizonyysága annak. Hogy életo-
 met kedvellem, nem egyéb az oka;
 hanem hogy fzerentsém volt egy oly'
 Hiva-

1660. Hívatalt el-nyerni, a' mely nékem
 sokszor azon örömet fzerzi, hogy
 téged' láthatsalak. — Lehetetlen Ke-
 gyelmes Afzonym le-mondani fe-
 retetemről; — tsak az az egy gondo-
 lat-is: Tölled távozni! — nékem
 már-is oly' keserves, hogy halálom-
 nál, egyebet nem óhajthatok kinaim-
 nak rövidítésére. Valójában ábráza-
 tom eléggé ki-is mutatta fivemnek
 gondolattrát, a' mellyet nyelvem mo-
 stan meg-magyarázott; — Könnyen le-
 hetett láthatni azon halálos fínekkel
 le-festett kétségben esésemet. — A'
 Fejedelem Afzony maga-is látzatott
 meg-fánni. De hát valójában mon-
 da nékem) mit kívánf töllem? Már
 nem kételkedhetvén a' fzereteted fe-
 löll, meg-fenvedhetlek-é téged' az il-
 lendőség' meg-sértődése nélkül fe-
 méllyem mellett? Ki-tehetem-é ma-
 gamat a' te femeiddel való fok in-
 téseidnek, — befédidnek — bátorsá-
 god-

godnak, melyre téged' a' vak fere-^{166o.}
 lem ingerelhet? — Nem! — Afzo-
 nyom! felelek, soha nem kívántam,
 és nem is kívánnék élni, ha leg-kis-
 sebbet-is őllyat mivelnék, a' mel-
 lyel magamat előtted unalmasá té-
 gyem, és tégedet meg bántsalak; —
 én mind azokat a' kis jeleket, mel-
 lyekkel mostan egem' vádólé, és pi-
 rongaté, nem egyéb okból tseleked-
 tem; csak hogy veled meg esmértes-
 sem az én ferentsétlen fereitetemet.
 Mentsenek-meg éngem' az Egek,
 hogy valaha' csak leg-kifsebb fándé-
 kossal-is meg-kivánnám sérteni fed-
 hetetlen és mindenektől betsültetett
 erköltsedet, a' mellyet én rézem-
 röl-is nagyobbra betsüllök mintsem
 hogy kifsebbíteni kívánnám. — Már
 eléggé meg-vagyok nyugodva, hogy
 tudodrá adhattam az. én hozzád va-
 ló nagy érzékenységemet, mellyet a'
 te nagy érdemed bennem gerjeztett,

166a. csak az az egy óhajvásom: Méltó-
 rafsál tudtomra adni, ha méltatlan-
 nak tartaf-é ezen ajánlásomat hely-
 ben hagyni, hogy mingyárt ezen ó-
 rában magam magamat meg-büntes-
 sem. De ha a' minden reméaység-
 nélkül való fzeretet; — a' leg-alázato-
 sabb rabság előtted nem kéznek ked-
 vetlenek; fogadom és esküföm né-
 ked mind azokra, a' mik leg-fen-
 tebbek, leg-meg-sértetlenebbek, hogy
 meg-fójtom fívemben a' leg-kifsebb
 kívánságaimat, mellyek kedvetlensé-
 gedre lehetnek, és hogy soha, sem
 femeimből, sem befédeimből, sem
 rselekedeteimből, óllyast nem fogf-
 tapafztalni, a' mely leg-kifsebben-is
 gyanut adharna éretted fívemben o-
 kozott tízta égő fzeretetemről.

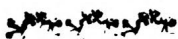
Tovább itten veled lennem, mon-
 da a' Fejedelem Afzfony, nem lehet,
 bersüllöm gondolatidnak módgyát,
 és meg-esmérem érdemeidet; de
 még

még bizonyosá nem tehetlek, hogy ^{1660.}
 helyben hagyhatom-e ezen leg-ti-
 cább énekkel le-festett érzékenysé-
 gedet. Légy itt ezen kertben a' Fe-
 jedelem' le-fekvése után, akkor meg-
 értheted az én vélekedésemet; — Kön-
 nyen lehet képzelni az én örömemet,
 meg-elégedésemet, a' Fejedelem Af-
 fony' hozzám mutatott kegyességé-
 ért, és hogy nekem maga jó fán-
 taból rendelt időt adni méltóztatott.
 Ugy e-is voltam az örömről ragad-
 tatva, hogy még most sem rajzól-
 hatom-le akkori volt külömbb-kü-
 lömbb-féle indulatimat. Hogy, hogy
 ('mondám magamban) az a' Fejede-
 lem Affony, a' ki mind eddig csak
 jelét sem akarta mutatni hozzám va-
 ló kegyességének, nekem bizonyos
 helyet rendelt a' vele való találkozás-
 ra, és parantsolja ezen kertben meg-
 jelenni, hogy maga valóságos gon-
 dolatyát ki-nyilatkoztatja, mit nem
 re;

1660. remélhetek ezen éppen különös és nem várt kegyelméből? Bizony! könnyen képzelheted Álfönyom! az én nyughatatlanságomat ezen fzerentsés órának el-jöveteléért.

Meg-jeleném tehát a' kertben, finte négy órával elébb a' rendelt időnél; — itten ment lévén minden más gondolatoktól; szabadon bocsátám minden képzelődéseimet, és ezer 's meg ezer külömbb-féle végzésekkel tettem a' vélt fzerentséről, a' mellyek valósággal tsak az én képzelődésemben voltak; még-is úgy el-voltam ezekkel foglalva, hogy (ámbar finte két óráig ezekkel foglalatoskodtam mint már valósággal bizonyosokkal) oly' fzerentsés állapotban véltem magamat lenni; mint midön semmi ellenkező elé nem adhattya magát az ember kívánságának. Illyen képzelt kellemetességekkel hizelkedtem magamnak; de
nem

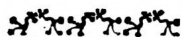
nem fokára ezeknek minden ok nél-^{166o}
kül valóságát tapasztalnom kellett;
mindazonáltal tellyes lévén ilyen
kellemetes álmadozásokkal a' kert-
nek végére jutottam; bé-menék egy
régii Lugosba, az hól-is egy kö-pad-
ra ülven, magamat még mind az eddig
vólt helytelen képzelődéseimmel ke-
tsegtetven, el-aludtam, mely alatt
mind azok, a' miket képzeltem é-
metten, óly' elevenen elé ádták ma-
gokat az én már fel-hevült képze-
lődésimben, és óly' kellemetes álom
látást okoztak, hogy az aluvásom-is
jó darab ideig tartván, a' rendelt i-
dőn el-múlattam a' rendelt helyre
meg-jelenni. A' Fejedelem Afzöny
mindazonáltal, a' kinek részéről sok
érdemes dolgok vóltak velem köz-
leni való, el-nem múlatta a' ren-
delt helyre és időre meg-jelenni,
nem kevésé tsudálkozván engem'
óly' mély álomtól el-nyomattatva
len-

1660, lenni, tsak a' meg-bízott Öreg Aŕŕzony
lévén velle, kinek-is parantsola, hogy
engem' ébreŕzen-fel; fel-ébredvén,
ólly' zavarodva és magamon kívül
láttattam lenni, hogy a' Fejedelem
Aŕŕzony ŕem tartóztathatá magát
a' nevetéstől, a' mely éngem' annál
nagyobban meg-zavart, annyira; hogy
midőn eleibe mentem, magamat fel-
nem találhattam, nem ŕólhattam;
mint ha a' felhőkből eŕtem volna-le,
mely-is ujra okot adott a' Fejedelem
Aŕŕzonynak a' nevetésre; nékem pe-
dig ujonnan a' magam el-veŕtésére,
és nem ŕólhatásra; meg-könyörül-
vén ezen ŕempillantásban az én ál-
lapotomon, monda: Hogy hogy ked-
ves BETHLENem? hát ilyen mó-
don kéŕültél a' velem való beŕélge-
tésre, mellyet veled akarok tartani;
gondóld-meg hogy nékem óllyan dol-
gaim vagynak veled közleni valók,
a' mellyek reŕedről óly' nagy követ-
ke-

kezésüek, hogy meg érdemlik töl-
led a' tsendes vért, és figyelmeres-^{1660.}
séget; de oly' meg-háborodva lát-
lak, hogy ha előre tudtadra nem ad-
tam volna, hogy néked fok mon-
dani valóm vagyon; bizonyára mos-
tan néked meg-fem mondanám.

Ez alatt Afzonyom! idöm volt az
én helytelen, és ok nélkül való kép-
zelődéiekkkel tellyes elmémet hely-
re-hozni.— Meg-követém az én gyö-
nyörü Fejedelem Afzonyomat, és
engedelmet kérék a' helytelen álla-
potról, melyben engemet talált, el-
nem titkólván előtte az okát, hogy
a' hozzája vífeltető ferelemről vele
szabadoson való befélgetésnek remén-
sége, és a' tulajdon magam fere-
te kelemerezen hízeltkedett képze-
lődefemnek, de milyen volt az én
álmélkodásom; a' midön a' Fejede-
lem Afzony ki-jelenté, hogy éppen
más tárgyrol fűkség mostan befél-
lent

1665. leni, nem a' űzeretetről; mert mi, mon-
 dá, mostan az időnek uly' környűl-
 állásaiban, vagyunk, a' mellyekben
 a' dólgek fokkal fontosabbak. Tudd-
 meg hogy nékűnk mentől elébb in-
 nét Dévára kelletik költőznűnk. Az
 én Férjem a' Fejedelem, nagyon meg-
 vagyon terhelve a' mostan tsoporto-
 fon halmozott dólgekkel, és az el-
 lenségeinek mozdulásával, kik-is már
 marsban vagynak; hogy ötet itten
 Fejérvárt lephesűsék; azért kéntelen
 innét ki-menni, hogy magát a' fel-
 tételektől meg-menthesű; de még
 többet mondok, az Atyádnak sem
 kezd már hinni, el hitetvén maga-
 val, hogy az-is, valamint más töb-
 bek-is ötet a' Fejedelemségtől meg-
 kívánná fofűtani. — Meg-vallom azt is,
 hogy a' Fejedelem maga ád alkalma-
 tofságot, mind az ellenségeinek mind
 a' mellette valóknak ilyen fándék-
 kal lenni. Ő álhatatlán és határo-
 zat-

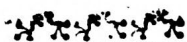
zatlan a' maga fändékiban, azért i^{1660.}
 gen könnyen látzatik azoknak favá-
 ra hajlani, a' kik nékie a' Fejede-
 lemség' le-mondását javasolják. —
 Magad-is jól tudod a' *Rákótz*i Feje-
 delemtől egy néhány ízben a' Feje-
 delemség' le-mondásáról tett (*pro-*
positiokat) fel-tételeket, hogy mely
 meg-elégedve látzatott halgatni, már
 mostan *Rákótz*i, a' ki bizonynyal meg-
 van győzöttetve a'ról, hogy a' Tö-
 rökök soha helyben nem fogják hagy-
 ni az ő Fejedelemségre való vízfá-
 jövetelét; azért mostan *Kemény Já-*
nossal az ő előbbeni, de kivált Len-
 gyel Országban volt Vezérével, a' hól
 az egész Seregét el-veztvén, ez-is ot-
 ran el-fogatott, és Krimiába vitetvén
 a' *Tatároktól* rabságba, és onnat mo-
 stan nagy sáttzat ki-váltván magát és
 vízfá jöven előbbeni Urához; már
 mostan ezzel egyet ért, hogy ez ma-
 gát *Finnlándból* terefse Fejedelemnek,
 és tsak

és csak a' nevét viselje, és a' va-
1660. lóság *Rákotzinál* maradgyon.

Ezek voltak az elé-tételek, melyeket tettek vólt Fejedelem *Bartsai*-nak az én Férjemnek, melyről-is sok tanátskozás tartatott a' Tanátsofsai és a' *Rákotzi* Követtyei között. Az Atyád mint az Orzágnak első Tanátsofsa, és Cancellariusza is a' Fejedelemnek, mindenkor ellene állott-ezen elő-tételeknek, és ellene fegez-te magát minden ezen dolog iránt tett tanátskozásokban; eleibe adta *Bartsai* Fejedelemnek, hogy akár-milyen egyezésre lépik-is *Rákotzival* és *Kemény Jánossal*; e're soha a' Török Portától engedelmet meg-nem nyerheti; sőt magára vonnya a' haragját és bozku-állását, mindazonáltal az Atyád azt terjesztette eleibe; hogy ha ugyan-tsak maga jó fántából le-akarna mondani a' Fejedelemségről az okból, hogy annak-utánna tser-
desen

desen, nyugodalmason 's magán-¹⁶⁶⁰
son élhessen, oly' vigyázással lé-
gyen a' Fejedelemség' lemondásá-
ban, hogy meg-ne gátoltságok fel-
tett fándéka' el-érésében. Ezen ok-
ból válatkzon egy oly' kemélyt, a'
ki hozzája igaz fível viseltetik; e-
re előre az engedelmet nyerje-meg
a' Fényes Portától, és annak ajánl-
ja azon kemélyt, a' kit maga hely-
lyett ebben akar helyheztenni; és
így bizonyos-is lehet, hogy kívánt
szélját el-érheti, és tsendességben,
békeségben élhet hátra lévő napjai-
ban. Könnyű vólt ki-találni, hogy
az Atyád önnön magát értette lé-
gyen. A' Fejedelem ámbátor ezen
dologban határozatlannak láttatik len-
ni; de még-is bizonyos az, hogy
nhietsen valóságos fándéka a' Fejede-
lemségről le-mondani, semmit nem
kételkedik már abban, hogy az A-
tyád egyet ne értene Ellenségeivel,
I a hogy

1660. hogy különös fortélyok által magát Fejedelemnek tenni ne fándékoznék, és ámbár ekkor az iránt Atyádhoz semmi kedvetlenségét nem mutatta; de nékem azon titkos tanátskozásból ki-jövéen, mingyárt panázlá, hogy milyen szerentsétlen; mert azok-is, a' kiket hozzája leg-hivebbeknek gondolt, nyilvánságosan meg esmértették magokat, hogy személyes kárát kívánnyák.— Mind ezekért bányá, hogy ennyire meg bírta légyen az Atyádat BETHLEN JÁNOST, mostan láttya magát mind azoktól-is, a' kikhez leg-több jókkal vólt, el-árúltatva lenni; és tám azon nap mingyárt Hivatallyából el-is botsátotta vólna; ha én eleibe nem terjeztettem vólna, hogy nállánál egy fints értelmesebb, tehetősebb minden dologokra, akár a' Portával való egyefség, akár az Ország' kormányozására való-nézve, mely-is mostan nagy zürzavarban, és meg-

meg-hasonlásban vagyon. — Helyben¹⁶⁶⁰
 hagyta; de még is panaszolkodott,
 hogy mind ilyanok vagynak mel-
 lette, a' kik vágyódnak ötet a' Feje-
 delemségtől meg-fosztani, a' mely-
 ről néki semmiképpen nintsen fán-
 déka le-mondani, ha-életében kerü-
 ne-is. Én úgy vélem, ezen utolsó
 szavát inkább csak ez' okból mondot-
 ta, hogy vigasztaljon azon bánatom-
 ban, melyet nekem okozott a' leg-
 nagyobb ellenségeivel való tanátsko-
 zása, a' kiknek csak a' volt a' fel-té-
 telek, hogy a' Fejedelemségtől meg-
 foszták. A' mit tölle meg-nyerhet-
 tem csak e' volt, hogy minden, és
 tám méltó gyanu mellett is meg-
 hagyta Atyádat minden Hivatallya-
 ban, oly' reménységgel, hogy en-
 nekutánna háládatosabb lézen az
 hozzája mutatott sok jó-téteményi-
 ért; a' mellyekre érdemeltenné tézi
 magát, ha ennekutánna-is hűségte-
 len

1660. len lézen. Ezek azok, a' miket néked tudtadra akartam adni ezen töllem ki-rendelt helyyen.

A' Fejedelem Afzónynak ezen be-
 fédgye, a' mely éppen ellenkező
 volt az én előre tett képzelődésem-
 mel, mellyet reméllettem; elégtelen-
 né tett egy darabotska ideig meg-
 hálalni az Atyám iránt tett fölgálat-
 tyát a' Fejedelem Afzónynak; ré-
 zemről-is nagyon hafnos volt; mert
 engem' is illetett volna ferenstsétlen-
 sége,— én-is kéntelen lettem volna
 mostani hivatalomról le-mondani,
 mely-is kötelez fűntelen a' Fejede-
 lem mellett lenni, és ez-által feren-
 tsém adatik a' Fejedelem Afzóny-
 nyal föllani; vagy leg-alább gyakran
 azt láthatni; — és ha ezen tsekély
 minden hafzon nélkül való vigafza-
 lástól-is meg-fofztartam volna; bizon-
 nyat életemben került volna. Nem
 fokára mindazonáltal helyre jöttem

azon

azon megilletődésemből, melyet né-^{166o.}
kem okozott a' Fejedelem Afzöny-
nak az én reménységemmel éppen
ellenkező befédgye ; köteles voltam
mindazonáltal háládatossággal min-
denkor a' Fejedelem Afzönynek, az
Atyámhoz való jó fándékáért, hogy
óly' hathatósan jóvára kívánt lenni,
gondolván, hogy nekem-is rézem
vagyom abban, és midön ezt meg-
közhönni akarnám, és ezen alkalma-
tosságot háfnomra fordittani a' hoz-
zája való fzeretetemnek ki-nyilatkoz-
tatására;— nekem e'röl óly' nagy il-
lendőséggel halgatást parántsólt, hogy
többsöt e'röl fállani nem bátorkod-
tam; és véget vete ezen mi együtt
való létünknek, mondván; hogy ezt is
nem egyéb okból rendelte, hanem
hogy tudtomra adná azon vefedel-
met, melyben az Atyám könnyen es-
hetnék, ha ennekutánna-is jeleit ad-
ná a' Fejedelemségre való vágyódá-
sának,

1660. sának, a' melyről a' Férje minden ártatlansága 's bizonytalansága mellett is le nem mond jó akarattýából; hanem ha ellenségeinek erőfakazással; réám-nézve pedig a' mostani környül-állások nem engedik, hogy halgathassa az én hiában-való és éretlen bevédeimet; és valójában el is ment, kísértetve a' kedves Öreg. Afffanyától: — Az ő hirtelen töllem való el-távozása, és mind azok, a' miket tölle értettem a' nélkül, hogy azokra felelhettem volna, nekem igen fájdalmas, és különböző gondolatokat okoztak azokról a' melyeket kevés órákkal ez előtt a' fzetet nekem sugarlott 's okozott vala; mindazonáltal reménységemet még sem vesztettem-el; — a' fzetet erőfített és annyira ketsegtetett, hogy el-hitettem magammal, hogy ezen gyönyörűséges zemély bizony nem egyéb okból kívánta az Atyám el-távozt.

voztatását meg-gátolni; hanem hogy ^{1666.} ezzel el-ne vezesse a' Fiában egy hozzája nagy hívséggel víveltető zolgáját.

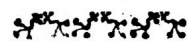
De térjünk vissza *Rákotz*hoz; ennek az egész seregivel való közelgetéséről való hírek nem engedték *Burssai* Fejedelemnek Fejérvárt továbbra-való mulatását;— mingyárt-is jobb és drágább vagyonnyait gyalog katonái vigyázása alatt meg-indította, és két napok-után maga-is a' Fejedelem Afzonnnyal, és egész Udvarával, minden Lovas Seregeiről kísértetve meg-indúlt, és vette úttját Déva-felé, a' mely-is két napi járás-föld Hunyad-Vármegyének zinte zelyén.— Oly' zükséges-is volt a' fiető menetel, hogy csak hat órával e-lőbb veheté magát-bé ezen Várba, a' *Rákotzi* Fejedelem' oda érkezése előtt, a' ki-is ötöt az egész Seregével körgette, és ha csak a' Lovassá-

1660. gót vitte volna magával, bizony-
 'el is foghatta volna, minek-előtte
 magát ezen Várba vehette volna. Lát-
 ván *Rákotzi* hogy ezen fel-tett fán-
 dékában nem bódogúlhatott;— a'
Bartsai Fejedelem részén lévő Ne-
 meseknek vagyonyok fel-dulásában
 bozókult meg. Hunyad Vármegye,
 a' mely-is mintegy két kis mértföld-
 nyire kezdődik Fejérvártól (ittén van
 azon kis Város Vintz, a' melyben lé-
 vő Kastély hires az Első FERDI-
 NÁND alatt *Martunusius* Car-
 dinalis ottan való meg-ölettetése ál-
 tal) egy hoűzu és igen keskeny völ-
 gyel, Nap-nyúgor felől nagy, és me-
 redék Hegyekkel környül-vétetve,
 mellyeknek-is gyökerinél foly az or-
 száiban lévő leg-nagyobb folyó Víz
 a' Marus, mely-is ered a' Lengyel-
 Orzágtól el-választó Havasokból, és
 az egész Orzágot kereztül folyja, több
 más folyókat magában bé-vévén, ha-
 jókázó.

jókázóvá tétetik, és ez által az Or-¹⁶⁶⁰szág nagy Kereskedést tézen a' Sókövel, mely-is itten a' Só-bányákból vágatik, és a' fomszéd Tartományokba vitetik; az ebből való hafon nagy része a' Fejedelem jövedelmének. A' Marus mellett fekvő Hegyek Fejérvártól-fogva egész Hunyad Vármegyének féléig fok Arany és Kéneső Bányákat foglalnak magokban. Mind eddig az Erdélyi Fejedelmek meg-gondólván, hogy ezen Ország a' két roppant, úgy mint: a' Római és Török Császár hatalmafsága között lévén, arra vigyáztak, hogy fok jövedelmet ezen Bányákból ne vegyenek, és a' mit bé-vettek-is, el-titkólják, attól tartván, ne ha az ezekben való aranynak, és kénesőnek bősége ki-tudódnék, ezen két Hatalmafságnak, ezen Ország' el-foglalására kivánságot okozna. Ez a' Vármegye minden-féle terméssel bővöl-
kö-

1669. ködik; itten vagyon Vas-Bánya, a' hoz kívántató Kohók, és Hámorok, mely-is bé-hoz jó-rendin tíz ezer aranyokat ezrendönként; e'hez hasonló jövedelmü jószág nintsen az Országban. — *Bartsai* Fejedelem, ezen Dévai Várt mind az óltalomra, mind az életre, maga, és vele lévő kevés fiamu Népének fűkségefekkel meg-
 rakatván, nem sokat tartott az ostromlástól; mivel ezen Vár igen magas helyen lévén, egy komzéd hegyiről sem uralkodtatik. — Ide jöve-tele után tsak hamar ujra az hideg-
 lelésbe, és e' mellett kemény Kólikába esett; de nem volt tartós, nem-is lett semmi rosz következése. Hogy pediglen Fejedelem *Bartsai* magát ezen Várba vette, leg-nagyob oka volt ennek a' nem oly távúl léte Temesvártól, és így könnyen Kuri-rokat küldhetvén, bizonyoson egyet értőleg lehetett a' Fényes Portával;
 nem-is

nem-is késett egy bizodalmas embe-
rinek oda való el-küldéfivel; azért ^{166a.}
el-hivatá az Atyámat, kit-is már uj-
ra a' Fejedelem Afzony' kérésére,
's ajánlására kegyelmébe bé-véven,
a' leg nagyobb bizodalmát-is abban
vetvén, réája bíza egy oly' fontos
dolognak véghez-vitelére keméllyi-
nek valóztását; ajánlott-is egy jó kü-
letésü Nemes és derék embert *Már-*
kos nevezetűt, a' ki már töbör-is
völt Konfántzinápolyban, és a' Tö-
rök nyelvet-is igen jól tudta, a' ki-
nek-is józága közel lévén az Atyá-
méhoz (ez adta nekem a' Török
Nyelvben való oktatást) a' nagy ba-
rátság és bizodalom, mellyel az
Atyám ezen emberhez vifeltetett,
völt leg-nagyobb oka, hogy a' Feje-
delem-is kívánt ennek főlgálattya-
val inkább mint máséval élni. Az
Atyámnak maga részéről-is ennek a'
ajánlásában különös tzelja-is völt;
tudni

1660. tudniillik; úgy vélekedvén, hogy a' Nagy Vezér úgy-is már jól tudván a' Fejedelemnek álhatatlanságát, réto-
vázását; mivel már *Rákotzival* egyet értőleg láttatott lenni; mely-is éppen ellenére vagyon a' Törököknek-is, bizonynyal neheztelvén arra, könnyen meg-eshetik, hogy új Fejedelemnek válaftását rendelj; a' ki-is álhatatosabb, és valódibb légyen. Ezen esetben az a' ritkos útofitása volt, hogy a' Nagy Vezérnek tudtára adná, hogy az Atyámban minden, 's egy ilyen Fő Méltóságra szükséges tulajdonságok vóltaképpen feltaláttnak. Meg-vallom hogy én mind ezekről semmit se tudtam mind addig; míglen az Atyám énnékem későre maga azt meg-nem mondotta; minekutánna fel-tett rzéljában nem szerentséketett.

A' Dévai Vár a' leg-jobb Erőtség egész Erdélyben, és tám mondhat-nám

nám, vólt egéŷ Európában a' Bom-^{166o.}
biknak fel-találása előtt. — Ide mé-
gyen az ember egy lankás hágó ú-
ton, mely-is vezet torony-formára
építtetett leg-első űrá'sák' házához,
és a' mely mintegy száz embert bé-
fogadhat; — ezt még-haladván, mé-
gyen az ember egy kőből, vagy-is
inkább kőziklából (álló) kéfíttetett
Hídra, mintegy ötven Ölnyi mélysé-
gű, és hatvan Ölnyi szélefségű kemény
kőziklába bé-vágott Vár' árkán ke-
refűtűl; — ezt még-haladván, ujra az
elsőhöz hasonló űrá'sa-házhoz, — on-
nan mintegy húŷ Ölnyi bółtozaton
kerefűtűl menvén, megyen-bé az em-
ber a' Várnak udvarára, melynek-is
kerűlete mintegy száz Öl; ennek kő-
zepében vagyon egy jó nagyotska
Tó, a' Lovak' és marhák' itatására,
mely-is telik-meg az eső és el-ólva-
dott Hó-víz által; de midőn ez nem
elégseges; — vagyon két kűt, jobb-

ra és

1660. ra és balra, melyből a' víz nagy ké-
 réken ökrök által vonatik;— ezen
 kútak igen mélyek; de az itatra i-
 gen jók, vagyon még ezen kívül
 egy kis hal-tartó-is, a' melyben sok
 Pisztrangok tartatnak; ennek mellet-
 te jázóly módjára font Rák-tartó
 hely-is; ebben mindenkor sok Rák,
 az a'hoz kézfittetett, egyben körött
 tsomó fák alatt találtatik, — tsak egy
 ilyen tsomó fat fel-emel az ember,
 és fázanként találja alatta a' Ráko-
 kat;— itt fapórodnak és tápláltat-
 nak a' Majorság' oda hányt bélivel;
 igaz, hogy majd minden nap a' vi-
 zet változtatni, és a' Jázólyt tisztí-
 tani szükséges. Az egész Várnak kö-
 rüllette alatt boltok, — üregek vagy-
 nak; azon fellyül élés-tartó helyek
 és pajták, az hól az életre minden
 szükségesek, — úgy a' marhák és Lo-
 vak-is tartatnak. A' négy fegeleti,
 ben ezen Várnak van négy grádits,
 mel-

melyeken a' körül lévő folyosóra, és a' körös körül lévő lak-fobákba, és töltésekre mehetni. Mind ezek oly keményen köből, és köziklából vagnak alkotva, hogy semmi repedést, egymástól való el-válást azokon nem láthatni, — a' töltés-is, a' mely ezen egész épületet el-fedi, oly' ép, és erős, mintha csak mostan építettettné volna; holott ezen Vár emlékezhetetlen időknek előtte építettettné; — a' közönséges vélekedés szerint TRAJANUS Császár alatt, a' ki leg-első volt ezen Országban akkor Dácia név alatt meg-hódolásában, a' mint az erről való Történet-írók fel-jegyzik.

Ezen a' Töltésen Afzonymi volt ismét szerentsém, és módomban a' Fejedelem Afzonymt látni, és mintegy vele meg-békélleni, nem mérvén a' kertben lévő utolsó együtt lérünk-től-fogva velle állani; az hól, a' midőn töllem-el-távozott, örökös hal-

1660. gatást parantsólt a' ferelemről. Ez az egy hely vólt az, hova az ember fris levegőre ki-mehetett,— gyakran ki-mentem oda, hogy magamat ezen vad, és nagy Hegyekkel körül-véte-tett Környéknek fémlelésével múl-lasam, melynek is külömbb külömbb-féle vad, és tsudálatos mivóltta a' fémnek kellemetefséget okoz. A' Fejedelemnek betegsége többör a-dott alkalmatóságot a' Fejedelem-Afzonymak ezen töltésen való sétá-lásra, az hól én is gyakran meg-je-lentem; de az utóbbi kertben való töllem el válásának módja, melyről ferecentsém vólt néked Afzonym! fellyebb jelentést tenni, nékem még mind nagy félelmet okozott az iránt, hogy bizonynyal fémemre hánnya a' minapiban keze meg-tsokolásáért va-ló bátórságomat. Egykor, midőn tsak az Öreg Afzonymtól kísértetve oda ki-méne, jónak véltem, hogy
ma-

magamat azon dologért menteném; ¹³⁶⁰ azért én-is mingyárt oda a' töltés-
re faladék; de mindenkor távúl i-
gyekezvén tölle lenni, — a' Fejede-
lem-Azféony engem' meg-látván, és
ékre-vévén az én zavarodásomat;
vagy törődésemet, felém közelget-
ni kezdé; és mentől jobban közelített,
én annál meg-ijedrebb, mint egy Bü-
nös, a' kit az Itélő-Biró eleibe vi-
nek, lettem; és már meg-is bántam
a' mentségemre fel-tett kándékomat.
Ugy tettzet, ezen zavarodásom an-
nyira mulatságára-is volt, hogy ma-
gát a' nevetéstől nem tartóztathat-
ta; hozzám jöven kérdé töllem okát
éomorúságomnak, és oly' mély gon-
dolkodásomnak; hirtelen nem-is tud-
tam mit feleljek; de mivel tsak szól-
lanom kellett, mondám: Mivel én oly'
féreentsétlen vagyok, és az én fé-
reterem a' melyről nékem oly' ke-
gyetlen halgatást parantsólt; gátolja

1660. nékem tsendességemér; és okozza
 zomoruságomat. És még-is (felele
 nékem) mostan-is bátorkodól újra
 arról befélleni; a' mellyért-is ellened
 való haragomat meg-érdemelnéd, és
 ámbátor még azért téged' meg-nem
 feddettelek; el-ne hiteds magaddal,
 hogy arról meg-felejtkeztem legyen.
 Oh gyönyörű szép Fejedelem-Azfő-
 nyom! fel-kiálték, lábaihoz akarván
 borulni; úgy reméltem, hogy erről
 nem-is emlékezik; — de az Öreg-Azfő-
 fony engem' hirtelen fel-emele, ne
 hogy valaki ezt észre végye. Erre a'
 Fejedelem Azfőny hozzám így szól-
 ta: Hát most-is még mind oly' mo-
 don bátorkodól magadat viselni, mely
 által engemet valósággal haragra in-
 gerlel. Ezen szavai annyira bé-ha-
 tottak szívembe; és oly' bánatot o-
 koztak, hogy szemeim meg-töltek
 könnyekkel; De szereteremnek ezen
 ki-nyilatkoztatott nagy érzékenysé-
 gére-is

gére-is meg-nem illetödvén a' Feje- 1660
delem Alkony ezt mondá: Meg-
vallom, tulajdon magamnak-is nagy
kedvertlenséget okozott légyen az,
hogy mind eddig-is el-fenvedtem a'
te hozzám való fzeretetednek jeleit.
En ezt reméltem, tovább mondván
hogy magadat ez-iránt okosabb, és
mértékletesebb határookban fogod tar-
tani.— Kegyelmes Alkonyom! fele-
lök egész tüzzel: Mely balul véleke-
del fzivemről, és ennek érzékenysé-
géről, és miért nem ítéled kegye-
sebben minden dölgaimat? En csak
arra fzülettettem, hogy mást rajtad-
kívül senkit se fzeressek, és hogy
mind azokat hóltomig el kerüljem, a'
mellyek tetfzésed ellen vagynak, — és
el-hidd, hogy minden óhajtasim csak
azon ditsöségemre tzéloznak, hogy
ne légy érzéketlen az én hozzád vi-
seltető igaz fzivemhez, és fzeretetem-
hez, melyet a' te érdemeid bennem

1660. méltán gerjesztettek — Szeress tehát engem, felele a' Fejedelem-Azfony mivel ellent nem áhará hajlandóságodnak, de ne reméljed, hogy én a' te fzeretetedet hasonló fzeretettel viszontagóljam; — ellenkéznek ezek az én kötelelségem, — környülálháfam, — állapotom. — Ezek mind oly' akadályok, a' mellyeket meg-vetni nem lehet. Hát mit miveljek? Kegyelmes Azfonyom! Szeress engem' tehát mindenkor, felele, de minden reménység nélkül. — Be könnyű néked, Kegyelmes Azfonyom! felelék, így befélleni; de hatalmomban vagyon-é azt véghez vinni, a' mit parantsólsz? Még-is tsak ez az egyetlen egy mód, felele a' Fejedelem-Azfony, ha tsak kényszeríteni nem akará arra, hogy féméllyem elöl el-távoztassalak. És így, felelék; tulajdon magamnak halálomat óhajtani parantsolod; mivel téged' oly' forrón

forrón szeretvén, reménység, és né-^{166a}
ked tetzeni kívánság nélkül nem él-
hetek. De mivel az én szereterem
oly' tiszta; így kötelességem néked
ebben-is engedelmeskedni. Nem a-
karlak, felele megilletődve, téged
olyan gondolatoktól, a' mellyeket né-
kem mostan ki jelentettél ugyan, meg-
gátolni. Elég a' részemről, hogy az
én gondolatim nem egyeznek a' ti-
éddelel.

Ezen szempillantásban jelentik,
hogy a' Fejedelem vélle befélleni a-
karna, 's azzal el-méne, és így csak
magamra maradék a' töltésen el-ha-
gyáttatva egyedül. El-tökéllém ma-
gamban erősebben mint annak előtt
te, akárminthogy holtomig szeretni
ezen háládatlant, és remélleni, hogy
valahára az állhatatosságommal, és
igyekezetemmel a' Fejedelem Af-
fionyt hasonló hozzám való érzé-

1660. keny szeretetre vehetem, a' milyennel én hozzája viseltetem.

A' Fejedelemnek egészsége egészlen helyre álván, nyughatatlan kezdé lenni a' Kövertyének Márkosnak a' Konstantzinápolyi Udvarnál hofzas mulatásáért, és mivel reménysége ellen késett, tartott attól-is, hogy talám elég hitele annak nem volt arra, hogy a' Fényes Portát a' nékie küldendő segítségére vehesse; tellyes ilyen nyughatatlanságokkal, és bizonytalan-is, mely részt válaftzon; Tanácsot tartott a' főbb Udvari zeméllyeivel, a' kik-is hasonló vélekedéssel lévén, a' Fejedelmével, és így egyet-értő akarattal elrendeltek, hogy ujra négyet az Udvari főbb zeméllyekből követtségre külgyenek, a' válaftás esett *Bartsai Andrásra*, a' Fejedelem' Testvérére, — Cancellarius *Bethlen Jánosra* az Atyámra; *Tóldalagi Mihályra*, és *Pasko Kristófra*.

tóffra. Ezen négy zeméllyek a' ki-¹⁶⁶⁰adott parantsolattal együtt el-is indúlván, alig mehettek Tót Váradgyáig, másod-fél napi járó kis Városotskáig Dévától, elől-találák *Márkost*, vele lévő Temesvári *Aly* Basával, a' kik is tudtokra adták, hogy hazontalanúl folytatnyák úttyokat Konstantzinápoly felé; mivel a' Nagy Urnak fel-tett szándéka leg-kifsebb segittséget-is a' Fejedelemnek nem adni, ha csak maga elébb zeméllyesen meg-nem jelenik a' *Zeidi* Basa Budai Vezér Táborában, a' ki-is nem mezzé feküdt Temesvártól Táborával. Ezen hallomásra a' *Bartsai* Fejedelem Követtyei nem tartották helyjesnek úttyokat tovább folytatni, minnekelörte bizonyosokká tétettetnének: ha a' Fejedelem a' Nagy Urtól küldetett Rendelésire réá áll-é; — és így *Márkos* és a' vele lévő Török Követ *Aly* Dévára mentek, hogy

1660. a' Fejedelemnek azon dólgot tudtára adgyák, és a' mellyért is a' küldött Követyeit tovább folytatandó úttyoktól Tót-Váradgyán meg-tartóztatták; a' mig a' Fejedelem' rendelését ez iránt vehetik.— A' Fejedelem minden vele lévő Nemeseknek, és Uraknak helyben hagyásával hasznosnak íélvén, minden haladék nélkül útnak indult Toót-Váradgya felé, hogy ottan várakozó Követyeivel a' Budai Vezérhez mennyen, hogy ezen minden kéfedelem nélkül való el-indulásával, és a' Nagy Ur' parantsolattyának véghez-vitelével annál-is inkább meg-bizonyítsa a'hoz való hívségét. Az el-indulása oly' hirtelen esett, hogy alig vólt ideje bútsut venni a' Fejedelem-Azfonytól, kinek-is a' Fejedelem' el-menelete ki-mondhatatlan bánatot és fomorúságot okozott. Nékem egy sem-pillantásig sem adatott időm. és al-

és alkalmatosságom, hogy véle be-^{1660.}
 félhessek, és hogy nagy fájdalom-
 mat, mellyet a' tölle való el-távo-
 zás okozott, ki-nyilatkoztafsám. A'
 mit tselekedhettem tsak a' vólt, hogy
 az Öreg Afzonyt kértem, hogy né-
 kie tudtára adná az én nagy bána-
 tomat, mellyet érzek a' tölle való
 (mint a' ki nekem a' világon leg-
 betsesebb) el-távozáfommal, nem
 tudhatom-meg, mindazonáltal, ha va-
 lyon ezen kérésemet be-teljesítet-
 te-é: mert soha kedvét nem mutat-
 ta az Afzonyához való felelmem-
 ben leg-kissebb segedelmemre lenni.
 Elég az, hogy mi el-indulánk Dévára-
 ról, és a' mit az én ítéletem szerint
 leg-hellyesebben-is tselekedett a' Fe-
 jedelem, az, hogy a' leg-főbb ombor-
 reket és a' leg-jobb és szebb Seregit is
 magával vitte, a' kik nekie betsüle-
 tere főlgáltak a' Törökök előtt, a'
 kik-is mint-egy büfkélkednek abban,
 hogy

1660. hogy ha az alattok lévő Fejedelmeknek módjok, és tehetségek vagyon magok Méltóságoknak meg-felelni; mivel ez-által a' Császároknak-is fényességét, és ditsőtségét nevelik.

Leg első meg-állásunk volt *Klopótiván*, Erdély' határának végső helységiben; az hól-is egyben gyűjtöttük a' Fejedelem' minden Seregit, és hozzá tartozandókat; — Ezt elhagyván mint egy mértföldnyire értünk a' mindenek vélekedése férent még Trájánus Tsázártól tsináltatott, és úgy nevezett Vas Kapuhoz, mely-is mostan nem egyéb, hanem nagy, és meg hághatatlan hegyek között emberi munka által mint-egy három mértföldnyire tizen-öt vagy tizenhat ölnyi félelségre kézfittetett út, és a' ki itten egy helyyes, és annak módja-férent való védelmező sánctot kézfittetne: akármely nagy erőt meg-gátólhatna az által-jöveteltől.

Ezen

zen helyly még az Erdélyi birodalomhoz tartozván, minden akadály nélkül által mentünk *Margita* nevezetű, és már a' Törökhöz tartozó kis Mező-városba; más nap *Karánsebesre*, egy kis azon nevezet alatt lévő, és ennek-előtte Erdélyhez tartozandó Tartománynak Fő Várasotskájába, más nap *Zégusínba*, és innét *Lugosra*, mely-is fekszik a' Káránsebes vizének partyán, a' mely bé omlik a' Temesbe; — Végtére meg-érkezénk Temesvárra, azon híres Erősségbe, a' mely fekvésére-nézve majd csak mondhatni, meg-vehetetlen, a' Temes-vize árkanak nem lévén elegendő mélysége, ki-üt, és ki-terjed mezőre földre; és így nagyon ki-terjedett Tót, vagy-is Lápot tsinál, a' melynek közepén vagyön az híres Vár épülve; — igen nehezen lehet ehez akármely részéről-is közelíteni; — a' bé-menetele egy tzővekeken tsinált,

és

1660 és bé-défkázott úton vagyon.— Il-
 lyen módon vagynak minden uttzá-
 i-is. — Ezen Város ennekelötte
 volt egy a' Magyar Királysághoz, és
 annakutánna Erdély Országhoz tar-
 tozandó Tartománynak Fő Várofsai-
 de a' mellyet a' belső háboruságnak
 általa el vezített — A' midön Magyar
 Országhoz tartozott, egy Guberna-
 tortól igazgattatott; — Ezek az Er-
 délyi Vajda és Magyar Orzági Pala-
 tinushoz hasonló hatalommal bírtak;
 Fijakat Grófokká tehették, a'
 mely-is abban az időben a' leg-na-
 gyobb Méltóság volt azon Országban;
 és az akkori Gubernátoroknak hatal-
 ma, Oláh Orzágtól-fogva, a' Duna
 le-mentére egész Belgrádig ki-terje-
 dett

Midön *Bartsai* Fejedelem ezen Vá-
 roshoz közelített, *Aly Basa* az akko-
 ri Gubernatora eleibe ment feles ki-
 sérőivel, és meg-ditsérvén ferentsélt
 - tette,

rette, hogy óly' forgalmatosan en-^{1660.}
gedelmeskedni kívánt a' Fényes Por-
ta rendelésinek. Más nap a' Budai
Vezér *Zeydi Achmet* Basa zeméllye-
sen a' maga Serege előtt, mely-is
egy fél mértföldnyire feküdt, nagy
pompával fogadta, és egy fel-emel-
tebb helyre fámára pompás sároro-
kat veretvén, Jantsárokat-is ada test-
örzésére; ázt-is rendelvén, hogy a'
Fejedelemmel jövő Sereg-is azon
helyt táborozzon; azzal meg-nem e-
légedvén, az élésre minden fűksé-
geseket bővön adatott; ezek között
a' bór-is bővön lévén, nem kevés vi-
gasztalására vólt feregünknek az it-
ten való hozzfas mulatásában.

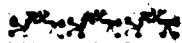
Bartsai Fejedelem fűntelen kül-
dörte a' Kurirokat a' Fényes Portá-
hoz, kérvén attól, hogy a' Budai Ve-
zérnek parantsólja, hogy mentől e-
lébb feregével bé-indúljon Erdélybe,
és ötet a' Fejedelemségbe víkfá hely-
hez-

1660 tefse; és *Rákotzit* ki-kergetse; de mivel ekkor az Ottomanni erőnek nagyobb része az Ásiai Tartományokban foglalatoskodott; a' Fejedelem későre nyerhetett, és vehetett onnan óhajtott válást.

Ez alatt *Rákotzi*; nem lévén senki ellent-állója Erdélyben, — újra magát az Ország és sok Rendeinek egybengyűlése alkalmatosságával valóságos Fejedelemnek esmérte; az Oláh Orzági Vajdát-is, hogy a' Fényes Porta ellen keljen, ráá vette; és mivel a' Moldovait arra nem vehette; — Hadával, és a' Székelyeknek nagyobb részével, a' kik hozzája mindenkor hívséggel viseltettek; ellene ment; ezt meg-fojtván Országától, mást tett helyébe Fejedelemnek; — vízfűt jött Erdélybe, és a' Fejedelmi minden jövedelmeket felvévén Seregét meg erősítette.

Az alatt; a' mig mi a' Budai Vezér?

zér' Táborába mularnánk, az Atyám 1660.
 a' nélkül, hogy nekem fándékanak
 tzeljác tudtomra adta volna, sege-
 delmemmel kívánt élni abban, hogy
 a' Törököktől ki-puhatólnám a' Bar-
 tsai Fejedelem iránt való fándéko-
 kat. Már, a' mint felyebb-is meg-
 irtam, Nyelveket (meg-tanúlván) jól
 tudtam, és oly' esméretes, és barát-
 ságban voltam velek, a' míg köztök
 voltunk, hogy nem tsak mindenek-
 ről a' miket tollök érttettem, tudó-
 sitást adhattam, de még a' Fejede-
 lemnek-is nagy segítségére voltam,
 engem' küldvén mindenkor a' velle
 való dólgainak el-igazítására; — és a'
 Vezérnek annyira-is meg-nyertem
 hozzám való kegyelmét, hogy rit-
 kán ragadta meg akár a' Fejedelem,
 akár magam réhéről tett kérésemet.
 De ezen két hólnapi irten való mu-
 lasunk alatt, semmit olyast nem
 érthettem az Atyám' javára; mert a'

1660. Törökök közönségesen igen ditsérték *Bartsai* Fejedelmet, hogy a' Fényes Porta parantsolattját oly' hiven és minden késedelem nélkül beteltyefiterte; 's nem-is befélték egyebet; hanem az ő mentől elébb a' Fejedelemségre ujonnan való béiktatását.

A' Fejedelem a' Fejedelem-Affönyhöz viseltető ki-mondhatatlan nagy keretetiért nehezen fenvedhette a' nálla nélkül oly' hosszú ezen táborban való mulatást; igaz ugyan hogy gyakor Kurirokat küldött Dévára, és válaft-is vett a' Fejedelem-Affönytől, de ez által még sem tsendesíthette eléggé nyughatatlan-ságát; én rézemről mindenkor kézen tartottam egy néhány főtscák-ból álló Leveletskémert a' Fejedelem-Affönyhöz; de nem bátorkodtam a' Kurirokra bízni; — azért gyakorta, a' mellyeket annak istán, afra-

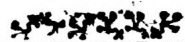
Elakasztottam. A' történet nékem, 166a.
 egyzer jó alkalmatosságot adván,
 azt hasznomra-is fordítottam. A' Fe-
 jedelem, a' ki-is többnyire minden
 Levelt maga szokta vólt el-petsé-
 telni, egyzer el-felejtven valamit; —
 a' Petsét-nyomóját nékem által adá,
 hogy belé irjam. — Ezen alkalmatos-
 sággal Levelemet bé-loptam nem ke-
 vés felelemmel, attól tartván, hogy
 ezibe jutván ismét valami; a' mi
 gyakran meg-történik; és újra fel-
 bontya. — Elég az, hogy a' Kurir el-
 indúlt, 's ez-által a' Levelem a' Fe-
 jedelem-Affzony' Kezéhez ment, ki-
 is nem kevésbé tsudálkozott vak-
 merő bátorságomon; attól tartván,
 ne, hogy ennek valamely kedvetlen
 következése történhetnék. Meg-is
 lánta, hogy a' Levél írást nékem
 meg-nem tiltotta. E' vólt a' Leve-
 lem' foglalatya. Azt parantsóltad
 Affronyom! hogy szék és tsendes-

1660. séggel fenvedgyem az én Felséges
 Fejedelem-Affzonyomtól való távól
 létemet; de ezen távól létel sokkal
 hozzáfabb, hogy sem hatalmomban lé-
 gyen azt békével fenvedni. Érzem
 hogy egy ily' hozzáfas el-távozás, halá-
 los rabság, a' mely ellen semmi sege-
 delem nem lehet, egy oly' kerentsét-
 len tisztelődnek, mint én vagyok
 rajtad kívül. — Kegyelmes Affzo-
 nyom! a' ki halálomat meg-gátol-
 harod engem' vigasztaló kezédnek
 csak egy kis írásával is, ha a' Kurir,
 a' kinek kerentséje léfén néked Le-
 veletem által adni válaht tölled nem
 hoz; bizonynya halálomról fog tu-
 dósítani leg-első alkalmatossággal;
 midőn ismét hozzád küldetik, ez-
 által meg-tudom, ha lehet-e remény-
 ségem hozzád visszatér leg-kisebb
 kegyelmedhez, kegyelmedhez; de
 ha ezt töllem meg-tagadod; — ha
 nosabb lesz nekem életem töllemből
 s J dani

dani, a' mellyet te olly' kevésre be-¹⁵⁶
tsültél, hogy tsak egy kis kegyessé-
gednek jelével-is, meg-tartására nem
mélkóztattál.

Én ugyan nem voltam oly' beteg,
mint a' millyennek magamat yele el-
hitetni akartam; de ohajtva ohajtot-
tam tölle oly' ki-nyilatkoztatást ven-
ni, hogy irántam sem viseltetik ide-
genül. — A' Kurir által vettem egy
Levelt az Öreg Afzonytól, a' ki-is
nekem fok-okoskodása által jóváso-
lta, hogy a' Fejedelem-Afzondynak
többfőz ne írnék, elő-ámlálván min-
den ez által történhető bal kedvet-
lenségeket.

A' Fejedelem-Afzonytól tsak ezen
kevés főkből álló írást vettem: Élt-
ilyen kedves BETHLENem!, Éllyen!
szívemből akarom; főképpen azt-is,
hogy nékem többfőz ne írjon. —
Ezen kevés főkből lévő írása oly'
ki-mondhatatlan nagy örömemre, és

1660. vigafelalásomra vőlt, hogy valójában mondhatom: Mind azon kedves és örvendetes dolgok, mellyek egész életemben velem történtek;— soha nekem ily' nagy megelégedést nem okoztak. Nem bátorkodtam mindazonáltal ez-iránt való háládatosságot egyenesen a' Fejedelem-Azfkohnynak tudtára adni; véghez vittem ezt az Öreg Azfkohnynak írt Levelemben, nem nevezvén ki mindazonáltal név-fizémet senkit is, tartván mind kettőjeknek ellenem való kedvetlenségektől, — hogy a' mit nekem ily' hathatósan javasoltak, azt zámba sem veszem. Igaz, hogy kértem is az Öreg Azfkohnyt, hogy velem leveleznék, és a' Fejedelem-Azfkohnyt egy más valamely Atyámfia neve alatt értenők; de soha erre reá állani nem akart; bizonynyal, a' mint én vélekedem;— azon okból, hogy tapasztalván a' Fejedelem-Azfkohnynak hozám való

való hajlandóságát; — inkább ennek^{166a} megátolója, mint előbb-mozdítója kívánt lenni.

Mi így töltök az időt a' Török Táborban; de a' Fejedelem *Bartsait* nagyon nyughatatlanította a' télnek következtével, és hogy itten a' jó időt élveztegetvén, a' Sereggel bé-nem mehetünk Erdélybe. Végtére csak ugyan el-érkezik a' Fényes Rotta kemény parancsolattya a' Budai Vezérhez, hogy a' Fejedelmet bé-vigye Erdélybe, és mind-addig meg-ne hűnyék a' hadakozástól, a' míg a' Fejedelemségbe vissza nem helyezetheti, és annak tsendes birását nem ezközlheti. Meg-indult tehát ezen Vezér egész Táborával, és bé-méne Hunyad-Vármegyébe kísértetve *Bartsai* Fejedelemtől, és minden vellelő Nemes Rendektől, — Seregirtől, mintegy Octobernek vége-felé. Ezen Sereg azon keskeny útakon, a' mel-

helyeken mi Temesvárra mentünk volt;
 kereztül jöven, bé-érkezék ezen
 Tartományba, az hól is nem kevés
 hamufással értették; hogy *Rákóczi*-is
 ottan volna Seregével; és ámbár
 nem volt oly nagy erővel, mint a'
 Vezér, még is hátrókodott azzal fenn-
 be állani, és egy ütközetet adni,
 melyet is elvesztett. A' Gyalogsá-
 ga többnyire mind le-vágattatott, a'
 lovassága is féltlyel veretervén, meg-
 szabadult *Rákóczival* együtt, jobban-
 esmérven az helységnek környékét;
 mint a' Törökök, a' kik azonkívül is
 igen fáradtak lévén nem kergethet-
 ték. Minckutána mi ezen ütköze-
 tet meg-nyertük, és a' Törökök is
 abban foglalatoskodtak volna, hogy
 Seregeiket rendbe fednék, *Bartsak*
 Fejedelem azon időt arra fordította,
 hogy Dévára mennyen, és akármely
 rövid időre is szeretetre méltó Feje-
 delom *Akácnyát*, a' kiről oly hof-
 fas

has ideig távul volt, megláthasai 166n
 ennek látása gyönyörüségétől úgy
 el-is volt foglalva, hogy egy szem-
 pillantásig-is tölle nem távozott,
 mely-is nékem nem kevés bánatot
 és nyughatatlanságot okozott, mi-
 vel egy szempillantásnyi alkalmatos-
 ságom sem adatott, hogy a^o Fejede-
 lem-Affonnyt bizonyossá tethesem
 arról, hogy a^o tölle való távul létem
 nem hogy gyengítette volna hozzá
 való szeretetemet, de sőt ki-mondha-
 ratlanul nevelte. Én mind ezen nyug-
 hatatlanságban voltam, míg a^o Feje-
 delem itten múltatott, — végsőre a^o
 Budai-Vezér kényszerítette, hogy Tá-
 borába vissza mennyem, a^o ~~Rákóczi~~
 ki-kergetésére, kértelen volt, tehát a^o
 Fejedelem-Affonnyal itten való e-
 gyütt-létinek, a^o mellyet holtáig tar-
 tani óhajtott volna, véget vetni
 mely-is ki-mondhatatlan bajjal, és bá-
 nattal-is esett meg.

2460. Én föntelen vigyáztam azon al-
 kalmatosságra, hogy egy szempillan-
 tást nyerhetnék a' Fejedelem-Affzon-
 nyal bár csak egyet szólhatni;— vég-
 tére nyertem-is : a' midőn az Öreg
 Affzony' szobájába némely dolgok-
 nak rendeléséért ment volna, lábai-
 hoz borulván mondtam : Kegyelmes
 Affzonyom! Hát ugyan ezen el-fen-
 vedhetetlen nyughatatlanságom ál-
 tal kívánod halálomat? hogy veled
 különösen nem-is beszélhetek, leg-
 alább hogy tudtadra adhassam az én
 szenvedéseimet; mellyeket a' te hom-
 zád való szeretetem okozott?— Hal-
 gass; felele a' Fejedelem Affzony
 kegyes tekintettel, te nem vóltál o-
 lyan beteg, a' mint velem el-hitetni
 akartad; mert ha úgy lenne; már ré-
 gen meg-kellett volna halnod.— Így
 tehát, felelek én, nintsen egyéb hát-
 ra Kedves Fejedelem-Affzonyom! ha-
 nem hogy mostan lábaidnál meg-hal-
 lyak

lyak? mivel látom, hogy csak ez-^{166a}al-
tal hiheted-el az én hozzád való hiv-
ségemet. — Távol légyen, felele; mert
egy egy kedves emberemet veszte-
ném-al, a' kihez hasonlót egy akár-
mely Afzóny. Nem. társaim közül
sem vesztele-él örömezt; minsten el-
fontatra hogy engem feresz; de oly
fel-tételel-alam, hogy töllem is vitéz
taglalt ne kívánnya. Oh! de mi hasz-
nom lehet nekem, felelek én; ezen
engedelmedben, ha magamnak nem
bizelkedhetem fivednek hozsám va-
ló nagyobb hajlandóságával. — Lehet
leg-alább annyiban; felele, hogy na-
ked kedves képzelődéseket okozhat;
a' mellyek vigasztalásnak lehetnek egy
olyannak, a' ki jövődö-béli szeren-
tségét reméli; ha el-nem éri-is; —
és így helyben hagyom, és akarom-is,
hogy feresz; ha mingyárt csak az a'
vigasztalásod is lehet abból, hogy en-
gemet ferethet. — Ez a' mi való-
jába

166x jában meg-is elégithet egy igazán
 feretöt. — Továbbra is örömeft foly-
 tattam volna a' Fejedelem-Affon-
 nyal ezen töltem ugyan minden re-
 ménységet meg-tagadó ; de még-is
 bé-vévoivaló befédet; do a' Fejde-
 lem-Affony tarván arról; se hogy
 a' Fejedelem, a' ki egy szempillantá-
 sra is alig lehetett nála nélkül ; id-
 rentálája ; elővözék az öreg-Aff-
 ony ; szobájából. — El-jövék én-is
 még ferőbb feretettel ; viselveres
 mint valaha ennek előtte ; mineku-
 tása mind azóta az Öreg-Affont-
 nak meg-mondattam volna, a' miket
 a' Fejedelem-Affonynak felelni akas-
 tann ; a' ki is taván arról ; hogy és
 zékeny indulatinnak ellene nem ál-
 hatok ; javasolta, hogy minni azok-
 ban meg-nyugodva lennék, a' miket
 nékem ezen feretetre méltó Fejede-
 lem-Affony mondott, és hogy töl-
 le-is el-mennyek. —

A' Fejé.

A' Fejedelem a' ki-is gyönyörű-
séggel töltvén azon hat napokat, 1660
mellyeket ottan töltöttünk; nem-is
gondolkodott a' Budai Vezér' Tábo-
rába való vízfá meneteliről; ámbár
tor hivattatott vízfá. Ezen kése-
delme a' Fejedelemnek annál-is an-
kább kedvetlenséget okozott a' Bu-
dai Vezérnek; hogy a' hideg idők is
már el-kezdödvén, Népének alkalmat-
lanságára volt, és időt-is adott
Rákotzinak meg-veretett, és el-é-
ledett Seregének egyben-gyűjtésére;
magát az hegyek közé bé-vételére,
és az Ottománi ötet kergető erejé-
ellen oda kellete tsak ugyan Déva
Várát a' Fejedelem részéről képzelt
hetetlen nagy bú bánattal hagyni.
Mivel nekem nem adatott idő a'
alkalmatosságra a' Fejedelem-Azfony-
tól való butsu-vételre; midőn mint
egy két-fáz lépésnyire lettünk vol-
na Dévától; úgy tettettem magamat
mintha

1666. mintha a' Fejedelem óráját ottan fe-
 lejtettem volna; ki-is vízfá menere-
 lemet ugyan mingyárt észre vette,
 de meg-tudván okát, tovább folytat-
 ta úttját, és el-maradásomat nem
 ellenzette. A' Fejedelem Affzony a'
 Vár' töltésiről nézván menetelünket;
 észre vette vízfá-térésemet; és kép-
 selvén-is okát, bé-méne a' maga fo-
 bájába, tsak az egy hív Öreg-Affzo-
 nyától kísértetve, hozzája bé-botsát-
 tartam; mintha a' Fejedelemtől kül-
 dettettem volna vízfá valamely ize-
 nettel; bé-menvén hozzája így szól-
 lék: Mind eddig késtem Kegyelmes
 Affzonyom! tölled bútsut venni,
 hogy annál szabadabban véghez vi-
 hessém. Affzonyom! mi a' Hadba-
 mégyünk, az holott-is több alkalma-
 totság adatik az embernek életit el-
 veíteni, mint akár hól.— Ugy tet-
 tzik nem ígérhetem magamnak az
 a' szerentsét, hogy tégedet többször
 láthas-

láthatszálak; azért jövök, hogy ma
 gam tölled bizonyossá tételsem ar-^{1660.}
 róf, hogy bízhatom-e azon hozzám-
 való hajlandóságodban, mellyel ed-
 dig hozzám viseltetni méltóztattál;
 hogy ha szerentsétlen sorsom úgy
 hozná magával, hogy életemet ve-
 fesssem,— leg-alább azzal a' vigá-
 talással haljak-meg, hogy utáltál—
 Már meg-mondottam, édes BETH-
 LENem! (és azt meg-sem bánom)
 felele, az én hozzád való szeretetem
 elegendő arra, hogy minden téged'
 illető dolgokban részt végyen;— és
 engem' vóltaképpen keseregtesz, mi-
 dön életednek védelemét elé-ho-
 zód;— vigyázz életedre; mert az né-
 kem igen drága. ISTEN veled—!
 Már-is akaratom ellen többet mon-
 dottam.— Eregy! — Szeress engem'
 mindenkor, és élly! ha azt akarod,
 hogy veled meg-elégedve légyek.
 Ezzel hirtelen el-méne a' nélkül,
 hogy

1660. hogy nekem időt adott volna a' feleletre.— Ugy tettzet, hogy meg-is volt illetődve, és ezt előttem tikkolni akarta. Nem képzelhetvén a' Világon magamnál már szerentsébebet, és a' szeretettől mintegy meg-rézegeedett, a' Fejedelem után fiettem.

Mi a' Budai Nagy Vezérrel masiroztunk oly' fándékkal, hogy újra Rákóczival meg-ütközzünk. De mivel ezen Fejedelemnek nem volt elég ideje, hogy az utóbbi meg-vertetése által igen el-gyengült Seregét jó állapotba helyheztethesse;— el-vonta magát a' hegyek közé, a' mellyek Erdélyt Magyar Országától el-választtyák. Ezt halván, a' Nagy Vezér, és látván-is, hogy a' Hó már a' Földet borította, el-tökölte magában az Hadat Buda felé téli szállásra el-küldeni. Ez így lévén Rákóczi Fejedelem parantsolatot adott a' Temes-

a' Temesvári *Aly* Basának, hogy fáz-
 mára egy oly' téli szállást keressék,
 a' melyben a' Telet tsendefén töl-
 tesse, és a' Kiskeletet várhasa. A'
 Basa erre Szebent választván, ide bé-
 risérte a' Fejedelmet, minden véllő
 lévő Fő Uri és Nemes Rendeket, de
 ezeket nem gondolván elegendők-
 nek; megöltalmazására még rendelt
 ezer öt-fáz Jantsárokat, és be-kül-
 tőtte ezen Városba, ennek, és a' Fe-
 jedelem Zeméllyinek-is ellenségei el-
 len való védelmezésére. Ezen ren-
 delés mint egy Menkö-ütés volt *Bar-*
ysai Fejedeleinnak; mivel ez egy jó
 darab időre el-választotta kedves Fe-
 jedelem-Azkonjától; de nem volt
 mit tenni; szenvedni, és az egész Te-
 let itten tölteni kellett. — *Aly* Basa e-
 zen Rendeléseket a' Fejedelem' bá-
 tórságára való-nézve meg-tévén, vízfá-
 ment Temesvárra; az honnan is
 csak Tavafékor jött vízfá.

1861. Alig veheté-bé magát *Bartsai* Fejedelem Szebenbe; már *Rákotzinak* rudtára lett;— úgy a' Törökök' Bu-da és Temesvár felé Téli szállások-ra való el-távozások-is;— mellyért-is el-tökéllette magában Fejedelem *Bartsait* Szebenben ostromolni.

Ezen Város a' leg-jobban meg-e-rősített Helység Hazánkban, Délnek egy szép élen fekszik; Napkeletről, és Nap-nyugotról nagy Havafokkal környül-vérottetve; de mivel távulotska fekszenek, egy térséget okoznak; az hova-is *Rákotzi* a' maga Táborát helyhezette; az úgy nevezett Szeben-Víznek mellette; ez adta magyarul a' Városnak a' nevét-is; a' Németeknek pedig *Herman* nevezetű Emberről, a' Százfoknak egy érdemes nagy Birójokról, a' ki leg-első építője volt ezen Városnak, és minden erősségeinek. Erről a' részről vagyon két nagy erős Bástyája,
Ezek

ezek között egy nagy töltés, mind^{1661.}
keményen a' Mesterség' rendje-ze-
rént minden erőfak ellen-állásra al-
kalmazoson építve; annál-is inkább,
hogy az előttük lévő Sántz igen fé-
les, és mindenkor az Havafokról le-
jövő két parakoktól meg-töltve va-
gyon; — ezen Patakok a' Városon-is
keresztül folyván, igen tisztán tartják
a' Vározt; a' többi körül lévő részei is
a' Város' erősségének nem rendet-
lenebbek, 's nem-is gyengébbek; de
ezek felől nintsen annyi elegendő
hely Táborozásra, mint a' mellyen
Rákotz feküdt.

Ezen hofzás ostromlásnak, vagy is
inkább tsák bé-rekeztésnek idején;
Rákotzi nem fokát vitt véghez, nem
lévén elegendő Népe, hogy ezen Vá-
rosnak erővel való meg-vételét re-
mélhesse; Zúkolkodott e' mellett nagy
ágyukban, és Ingenieurekben (Föld-
mérőkben) nem lévén több öt közép-

1661. Szerü Ágyuinál. Mely okból-is csak egy Bátyját lövöldöztette; abban sem sok kárt tehetett; a' benn lévő őrizet ellenben gyakran ki ütvén, az ostromlókra, egykor az ágyuit fengezték-bé, máskor hármat tölle elnyertek; leg-nagyobb fenvedések volt a' Városiaknak ezen bé-rekeférésekben, hogy nagy bajjal vihették-bé az élelemre valókat; melyek nem-is voltak éppen elegendők, előre által nem látván ezen esetet, kivált illy' késő időben; mindazonáltal a' helyes rend, és gazdaság tartása által nagy szükséget nem fenvedtek.

Látván *Rákotzi*, hogy Fegyvereinek erejével nem sokra mehet, újra a' *Bartsai* Fejedelemmel való egyezéshez kezdett, tudniillik: hogy a' Fejedelemségről le-mondana; *Bartsai* Fejedelem mostan-is, mint az előtt, erőtlenebb lévén mintsem *Rákotzi*

kozzi fel-tételeit meg-veſſe, ujra ez-¹⁶⁶¹
 zel egyezni látzatott; azt akarván
 mindazonáltal, hogy ezen alku ti-
 tokban maradjon; de mingyárt az e-
 géz Városon ki-tudódván, Tanácsos-
 saitól; kivált az Atyámtól nem ke-
 vés ſzemre hányáſt ſzenvedett; de fő-
 képpen a' Lakofoknak ſíralmas pa-
 naſzfai, hogy őket az ellenségnek
 által akarná adni, nagyobban meg-
 rettentették; úgy az őrzetre hagy-
 tott Jantsárok Tíſtjeinek zugolódá-
 sa-is, a' kik teli torokkal mindenütt
 a' Fejedelem' gyengeségét beféltek:
 ezen minden Renden lévőknek e-
 gyenlő panafzok a' Fejedelmet ar-
 ra kéztették, hogy ellenkező éínt vé-
 gyen magára, éíre-vévén, hogy min-
 den ember ezen tselekedeténck mód-
 ját óltaírólja. — Azokat vádólja a'
 kik éppen a' *Rákozival* való egye-
 zésének ellene voltak, hogy tudni-
 illik ezek okozták azon hírt, ho-

1661 lott ő soha azon gyengeség³ véghezvitelének;— azon állhatatlanság³ elkövetésének, mellyel ötet mostan vádólyák, még csak meg-gondolója sem vólt. Ezen mentsége nagy álmélkodást okozott mind azoknak, a' kik ezen dolognak, mind ennek-előtte, mind a' város³ ostromlása alatt alattomban való bizonyos folyását jól tudták; mellyet-is a' Fejedelem a' minden nap tartott mulattságok, vendégségek által palástolni akart.

Tám igen hozzáfón tartóztattalak, Ázfonyom! a' Város³ ostromlásával, el-felejtkezvén a' magam különös Történeteimről, a' mellyekből úgy reméllem; kegyeséged szerént rézt vézel, és idő-röltésedre lehetnek.— A' Szeretetnek valóságos tulajdona, hogy a' Érekmefeket mindenkor a' mellett óhajta'ssa lenni, a' kit Szeretnek³; minden kedvetlenségeket

geket, bánatokat, tsupán csak azok¹⁶⁶¹ az akadályok okozzák, a' melyek gátolják óhajtott czéljoktól.— *Bartsai* Fejedelem nyughatatlanul fennvedte a' Fejedelem-Afkonytól való távul létét; — magam sem voltam nagyobb nyugodalomban, és minden igyekezetem a' vólt, hogy alkalmatoiságot ferezhetnék látására, és mentől elébb lehet, hozzája való menetelemre; — ámbátor nem remélhettem vigasztalóbb válaszköt tőlle, még-is el-nem mulattam tilalma ellen-is az innét Dévára küldött Kurirok által nékie írni. De fájdalom! ezen Kurirok többnyire mind el-fogattattak a' *Rákotzi* Katonáitól, a' kik éfze vévén a' Levelekből, hogy *Bartsai* Fejedelem alattomban egyet-értőleg kíván lenni *Ály* Basával, és a' Török Portával; ezen fé-gény Kuriroknak; mint valóságos Kémeknek Orrokat, Fülöket, el-vágták.

166. ták. Ezen okból a' Fejedelem' kívánt dólგaira, úgy a' Fejedelem. Afzonytól-is semmi válast nem vehetvén, nagyon bánkódott. — Megvallom, Afzonyom! hogy én-is nagyon réges lévén abban, büntelen azon törtem ezemet, mimódon se githetnék komoru sorfómon, arról-is gondolkodván, hogy mi módon, és kitől tanulharnám-ki a' Dávára vezetö kerülö utakat, találtam azon Városban egy páfztort azok közzül, a' kik marhájokkal egész életeket az Havafokon (mellyek egész Erdélyt körül-vézik) töltik, a' ki-is nekem meg-igérvén, hogy engem' vad helyeken, — pusztaságokon — nagy fáradtsággal ugyan, de minden veszedelem nélkül el-vezet oda, az hól oly' nagy kívánsággal lenni óhajtok. Nem kételkedtem hogy a' Fejedelemnek ezen fándékom kedvére ne lenne; hogy tudniillik Levelét a' Fejedelem

AÉZO-

Azfonyának el-vigyem, és onnan vá-
 lazt hozzak; de a' leg-nagyobb ne-
 hézség abban vólt, hogy vallyon az
 Atyámtól nyerhetek-e arra engedeli-
 met?— Meg-nyertem tőlle mind-
 azonáltal, nem kételkedvén, hogy a'
 Szeretet nagyobb öftöne ezen utom-
 nak; mint a' Fejedelemnek kívánó
 szolgálatom, tartván attól-is, hogy
 ha erre az engedelmet töllem meg-
 tagadná, kétségben ejtene; a' mely-is
 engemet arra vinne, hogy engedel-
 mé, és akarattya nélkül-is véghez
 vinném, jól meg-esmervén az en-
 nekelőtte való történetekről szerete-
 temnek nagy hívségét. Meg-jelen-
 tettem tehát fándékomat a' Fejede-
 lemnek, a' ki-is ezt (nemhogy ezen
 utozásommal történhető vezedelme-
 kért, mellyekben szolgálattyáért es-
 hetnék, irtózott, vagy törődött vól-
 na,) de sőt örömmel értette, el-hi-
 tetve lévén, hogy általam bizonyo-
 M 5 sabban

1861. sabban küldheti a' Török Portához
 Zolló Leveleket; és így bizonyos vá-
 last is vehet. Az én fándékom te-
 hát mingyárt helyben hagyatott; és
 mingyárt-is készülnem kellett vég-
 hez vitelére. Nem vittem mást ma-
 gammal csak egy hív Inasomat;— és
 így a' fellyebb említett Pástor' ve-
 zérlése alatt, meg-indulánk estve a'
 Hóld' világánál; és egy néhány órák
 alatt tett menetelünk után bé-jutánk
 a' minden felől oly' ifonyu, és vad
 havafokkal, 's völgyekkel körül-vett
 erdőbe, hogy csak egy oly' hevesen
 fzerető, mint én, vehette volna ma-
 gát ezen útatásra. Ezen helységek-
 nek irtóztató vadságát-lehetetlen le-
 írni, de egy valósággal fzerelmes,
 mindenkör a' fzeretet' Isteneétől ve-
 zéreltetvén, semmit sem rart lehetet-
 lennek a' tzelja' el-érésében; de min-
 den fáradságimat, és az alatt történt
 kis esetimet, mellyeket ezen utozá-
 som-

fomban fenvedtem, el-halgatván, elé^{1561.}
adom néked Afzonym! az én Dé-
vai Várban való bé-fogadtatásomat,
és a' hozzás Audentziámat, melyet
nékem a' Fejedelem-Afzonym adni
méltóztatott.

Mihelyt a' Várnak első kapujához
érkeztem,— mingyárt valaki fel-fut-
ván hurré adta a' nélkül, hogy a' ne-
veimet meg-mondotta volna, hogy
egy Kurir érkezett a' Fejedelemtől;
mellyért annál-is nagyobb volt ál-
mélkodása, hogy engem' váratlanul
és reméntelenül hirtelen meg-látott;
azt vélván, hogy én talám fomorú
követséget hozok a' Fejedelem' halá-
la felől.— Mi ujságot hoztál? fel-kiálta,
szemeiből a' könny tsordúlván.— Oh Af-
zonym! mennyire meg-nem ille-
tődtem ez által? ámbár nem én vol-
tam ennek az oka. Ezen péld-
lángásban nem akarván tovább ezen
fomorú vélekedésében hagyni, mon-
dám:

1661. dám: Ne busulj Kegyelmes-Azfo-
 nyom! a' Fejedelem jó egészségben
 - vagyon, — erről a' zerentsétlen BETH.
 LEN bizonyosá tehet; — ha mind-
 azonáltal kételkedel, — bontsd-fel a'
 Leveleket, és magad-is úgy találod.
 Ha sokan nem lettek volna jelen fo-
 bájában, meg nem állhattam volna
 a' szemre hányást; hogy érzékenyebb-
 nek mutatta magát a' Fejedelemtől
 való híren, melyet nekie hoztam;
 mintsem az engem' látásában, a' ki
 annyi veszedelmet fáradságot fen-
 vedtem érte, csak hogy hozzája
 jöhessek. Minekutánna a' Leveleket
 el-olvasta, és töllem sok dologokról,
 melyek őtet illették, tudakozódott
 volna, minden jelen valót magá-
 tól el-botsátván, nekem fêmeivel
 tudtomra adta, hogy nem sokára
 vissza hivat; valósággal csak hamar
 maga eleibe is botsátott, — már ké-
 zen-is voltam, hogy nékie minden
 ellene

ellene való panaszaim' okait eleibe¹⁶⁶¹ terjezzem; de meg-előzött.— Ak-
 kör mingyárt észre vettem, monda;
 úgy mostan-is, ki-mézem meg-nem e-
 légedésedet az én hozzád való alkal-
 maztatásommal, de fálj önmön ma-
 gadba, folytatta befedgyét egész
 nyájaisággal: nem de nem, nem csak
 egyker már tudtadra adtam azon fel-
 tételeket, a' mellyek alatt meg-en-
 gedhettem hozzám való szeretete-
 det; és a' mellyeket rézeimről fe-
 tül meg-is akarok tartani. Kínéld
 meg magad' az új panaszokról,
 a' mellyekre én néked úgy-is, elég-
 tételt nem adhatok. Főjtsd-el mind
 azokat, és azok helyett mutassa in-
 kább mostan oly' örömet, a' mellyet
 valójában az én látásomban érezned
 kell.— Felelni akartam, és midőn aka-
 dozva hozzá is fogtam, félbe vágá
 másodszor-is feleletem', és oly' nyá-
 lyas és víg hangon, a' millyen akár-
 mely

1661. mely homorú teremtetst-is e' világon
 ékre hozhatott volna; monda: Lé-
 gyünk jó kedvel kedves BETLENem!
 azon rövid idő alatt, melyen
 mostan egyik a' mást láthattuk.—
 Valójában-is ezen szép femély ter-
 metete-zerént oly' víg természetel
 bírt, hogy helyes ok nélkül, nem
 könnyen-is bántódott.— Rézemről
 irhatom, nagy bajjal változtathattam-
 meg oly' hirtelen kedvemet. (A'
 meg-nem elégedett Szeretet kén-
 ten homorúnak és gondolkodónak
 lenni.) A' Fejedelem Ázfony velem
 vidámúl tréfálódott; de meg-bofful-
 tam azért gyönyörűsége szép ke-
 zeinek meg-tsokolásával; mellyért-is
 az Öreg-Ázfonytól helyben min-
 gyárt keményen meg-is dorgáltatott,
 hogy ezen vakmerő bátorságomat
 meg-engedi; de a' Fejedelem-Ázfony
 mosolyogva monda: mivel reggel is-
 mét vízfű kelletik nekem úgy-is in-
 dúl-

dúlni; meg-érdemlenék ilyen kis
 szabadságokkal való jutalmat a' fok¹⁶⁶¹
 fáradságaimért, mellyeket fenved-
 tem tsupán csak azért, hogy kedves
 Férjétől a' Fejedelemtől bizonyos
 tudósítást nékie hoznék. A' több
 része együtt való mostani befélgeté-
 sünknek folyt a' Szebeni ostromlás-
 ról,— a' Fejedelem állapottyáról; en-
 nek dolgaiban való gyengeségéről,
 álhatatlanságáról, mely-is egy kevés
 sé meg-zavarta víg-kedvét.

Egy a' Portától jött Kurirnak e-
 zen napon Dévára lett meg-érkezé-
 se [mely-is a' Nagy Vezérnek azon
 parantsolatot vitte, hogy mingyárt
 a' meg-ígért segítséget Fejedelem
Bartsuinak el-küldje) a' Fejedelem-
 Afközynak kedvét helyre hozta;
 mellyért-is a' Fejedelem Afközny hogy
 engem' más nap Szebenbe ezen jó
 hírrel vízfá külgyen, el-rendelte,
 meg-is parantsólta, hogy reggel el-
 in-

1661. dúljak,— és ámbár el-tökéltt fán-
 dékom volt mindenkor nékie min-
 denekben kedvére járni, és minden
 parantsolattyát fentül véghez vin-
 ni,— még-is tudtára akartam adni
 könyhullatásaimmal, és leg-érzéke-
 nyebb favaim által, mely nagy ál-
 dozatot tézek nékie a' mostani töl-
 le való hirtelen el-távozásommal; a'
 midőn magamnak hosszabb időre vél-
 le való lételemnek reménységével
 hízeltedtem volt. Meg-illetődött e-
 zen gyönyörűséges Teremtés ezen
 kézségemen, és ezen áldozaron;
 mellyet csak érte tselekém: ver-
 tem-éért, hogy femei könnyeznek;
 a' midőn töllem butszúván, ISTEN
 veled! mondana. És hogy engem
 annyiban, a' mennyiben meg-vigáz-
 talhasson;— által ada nékem egy bé-
 persételt Iskatulyát a' nélkül, hogy
 mi lenne abban, és hogy azzal mit
 tsináljak, meg-mondotta volna; meg-
 tiltván

tiltván mindazonáltal, hogy Szebe-
nig fel-ne bontsam. El-méne főbá-¹⁶⁶¹
jába, 's meg-tiltá, hogy bé ne kísér-
jem.

Egy néhány szempillantásig meg-
fomorodva még mozdulhatatlan ál-
lottam; de el-kelle indulnom, és tá-
voznom attól, a' ki nékem ezen a'
világon leg-kedvesebb, és betsefebb
völt. Ugyan azon az úton mentem
vözfá, a' mellyen Dévára jöttem vá-
la, és midön az Hegyek közé bé-
értem, és mind azokról, a' mik ve-
lem a' Fejedelem-Afzönytől való
el-butsuzásomkor történtek, elmél-
kedtem volna, az Iskatulya ezembe
jutván, a' nélkül hogy a' Szebenig
való fel-bontásának tilalmára figyel-
meztem volna; meg-nézém, visgá-
lám minden felöl, 's látám, hogy bé
van petsételve, és test-fín selyem
matériával egészzen bé-borítva, fel-
lyül olvasható irással ezen főkat:

1661. Az én kedvesfemnek — Ezen főök annyira nagyon fel-ingerelték kíváncsiságomat Affzonyom! hogy ámbátor erőt kívántam magaman venni, hogy parantsolattyát a' Fejedelem-Affzonynak, által ne hágjam; még sem tartóztathattam-meg magamat, és hirtelen fel bontám az Iskalyát. Oh de millyen drágába került nékem Affzonyom! mert alig bontám-fel, hogy ezen tulajdon kezeivel írott menydörgös főöket olvastam: Oh te áruló hitetlen! hát így tartod-meg nékem tett fogadódodat? — Itéld-meg magad, ha ezen álhatatlanságodra-nézve hihetek-é legkisebbet-is ennekutánni favaidnak? Ha parantsolatimnak engedelmeskedtél volna, ezen Követs-kövek, melyeket mostan látz, hivségednek jutalomul, mint annyi drága-kövekké változtak volna; de mivel oly' femminek tartod parantsolatomat mel-
lvel

lyel csak a' te ígértednek; és fogadófodnak igazságát próbálni akar.¹⁸⁶¹ tam; leg-kissebb büntetése ez egy ilyen hitetlennek, hogy azt a' magában fátumára botosálsam, és hogy maga magának tulajdonítsa minden fe-rentsétlenségét — Ezen irtóztató fátvaktól mint egy menkö-ütéstől felhóltá, mozdúlhatatlanná, és minden érzékenységeimtől meg-foztatóttá lettem. Nem volt leg-kissebb rész-is lovamban, magamban, a' mely ne-érzette volna azon hideg meg-borzádást, a' mely el-járta minden tete-meimet; — a' Lovam hirtelen magától meg-állott. — Az Inasom ezt észre vévén oda jöve, hogy ennek okát meg-tudhassa; nagyon meg-ijjed, hogy engem' ily' haloványon; és minden érzékenységen kívül; minden szólhatás nélkül találá, — gyakran meg-szóllita, 's ez-által akart magamon kívül-léteimből vizsgálá hozni;

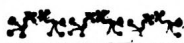
1661. de mind hiában. Gyakran nevemen és nagyobb hangon-is meg-főllita, hogy jobban meg-érthetsem, de femmi jeleit az életnek nem adtam; mely-is nagyobbította ijedségit, és már kétségben-eséfit jajgatással jelentette; a' lábával gyakran a' földre tapotván, meg-látá az Iskatulyát, a' mellyet a' kezemből ejtettem vala, egyben fel-bedé, oly' vélekedéssel lévén, hogy tám az abban lévő méregnek ki-gözülgése okozta légyen nekem ezen változómat;— fel-vévén fomorúan vizsgálta,— és gyakorta nagy fájdalommal egézfén el-változott ábrázatomra-is tekintvén, mozgatván ezen Iskatulyát, észre vette, hogy még nagyon abban valami; meg-rázta füleihez tartván; 's bizonyossá lett, hogy meg-nem tsalódott; mivel minden kiábálásával észre nem hozhatott, ezen észre vételével kívánt engem' fel-éb-rezteni; és ezemre hozni.— Valójában ezemre-is jöttem, egyet nagyot

fohajtván; mellyért-is ezen hív fól-^{1661.}
 gámnak víg öröm-kiáltásai nagy ví-
 fza-hangokat okoztak ezen tsendes
 völgyekben, az hól ezen cset tör-
 tént;— a' fok alkalmatlan unfolásá-
 val annyira vitt, hogy akaratom
 ellen-is meg-kelletett tekintenem,
 hogy még mi vólna azon fzerentsétlen
 Iskatulyában, és bizonynal, ha azon
 fempillantásban, helyes elmémec
 vízfza nyerhettem vólna-is; eröm még
 se lett vólna annak fel-nyitására, fél-
 vén, hogy abban ujra az én kedves
 Fejedelem Affzonyomnak ellenem va-
 ló haragjának jeleit látni fogom; ke-
 zembe vettem mindazonáltal, és meg-
 vi'sgálván jó móddal, észre vettem,
 hogy az egyik feneke a' közepe tá-
 ján vólt tsínálva, a' mely-is két fe-
 lé nyíló vólt; fel-fordítám tehát,
 hogy ki-nyithassám a' fedelét; ottan
 olvastam apróbb betűkkel írt ezen
 fzókat: Az én hűségtelenemnek; meg-
 fkomorodva, és rezketve nagy bajjal

1661 fel-emelém a' fedelet, el-lévén hitet-
ve, hogy ez-is bizonytal nem ád
nékem egyebet tudtomra a' feren-
tsétlenségnél.— Fel-nyitám ugyan-
tsak, és ilyen értelmű Leveletskét
találék abban: Vald-meg magad ked-
ves BETHLENem! hogy az Indiscre-
tio majd mintegy el válhatatlan az
emberek' characterétől; mellyért is
elég előre való vigyázással nem le-
hetünk hűségeknek bizodalmaiba, és
ritkán találhatni, a' ki meg-érdemel-
je tett fogadásában való egész bizo-
dalmunkat; — meg-botsátok néked
mindazonáltal mostan irántam el kö-
vetett hitetlenségedért, mivel ma-
gam verettem néked ezen tört,—
fentebbül tartsd-meg ennek-utánna
mind azokat a' fel-tételeket, mellye-
ket elődbe tettem; ha azt akarod,
hogy ennekutánna meg-fenvedgye'm
néha néha jeleit hozzám viseltető
ferezetrednek.

Szük-

Szükségem-is volt valójában il-^{1561.}
lyen hizelkedő ki-fejezésekre, a' mil-
lyeneket néked mostan Afzonyom!
elé-mondék, hogy elmémből, szívem-
ből mind ki-véllem azokat, a' miket
az első Leveletskében, volt főz o-
koztak; már így magamat mint egy
ujra fűletettnek érezvén, meg-vis-
gálám, mi maradt legyen még az
Iskatulyában;— három kistsomotskát
külön-külön papirosba takarva lel-
tem. Az elsőt fel-bontván, álmél-
kodó örömmel találtam abban egy
aranyba foglalt gyémántos Gyűrűt,
ezen bé-mettzett főzokkal: *Mentől tif-
tább; annál betsefsebb.* A' gyémánt
ugyan nem volt igen nagy áru, meg-
vallom; de mivel az én kedves Fe-
jedelem-Afzonyomtól adatott, Af-
zonyom! előttem meg-betsülhetet-
lenné lett.— A' másikat-is fel-bont-
ván, ebben-is egy Nap-keleti Agat
Gyűrű volt bé-takarva, melyre egy

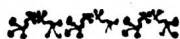
1661. Oltár, és azon égő szent tűz ki-met-
ve volt ezen fel-irással: *Ha nem tíf-
ta, nem méltó az Istenekhez.*

Ezen két fel-irásokból nyilván meg-érthettem, hogy a' Fejedelem-Afzonym nem akar másként töl-lem szerettetni, csak oly' tisztán és minden házon nélkül, valamint töl-lem kívánta, hogy meg-igérjem ak-
kor, midőn meg-engedte, hogy fe-
retetemről nekie vallást tehessék. Ez
az a' második Gyűrű, melyet mostan-is,
azóta ujomban hordozok, és a' Nem-
zetem' szokása-zerént Petsét-nyomo-
helyett szolgál.— Az harmadik tso-
móban-is egy gyűrűt találtam, mely
nek köveire való metezés egy Afz-
fony-femellyinek Fejét példázott;
ábrázatyának kevés hasonlatossága
volt ugyan a' Fejedelem Afzfonyé-
hoz; de a' Mesternek, a' ki tsinálta,
vagy nem volt elegendő ideje, vagy
elegendő Tudománnya az el-kéztit-
tésére.

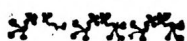
tésére. Ezen ajándékokat én a' vi-¹⁶⁶¹lág-
nak kintseinél fellyebb betsültem;
elég az hogy oly' nagy változás e-
fett rajtam, hogy az út-vezetöm, a'
ki látta oly' hirtelen, és rövid idő a-
latt való változást, nem tudta,
minek tulajdonítsa, és ez-iránt va-
ló nagy bámulása, nékem kétferez-
tette meg-elégedésemet; mivel oly'
együgyü vidámsággal adta elő ezen
mostani Történetemet, hogy a' ke-
mény hideg időnek, és ez-által oko-
zott leg-nagyobb nehézségek mel-
lett-is nagyon könnyébbítette a'
Szeben-felé még hátra lévő útam.

A' Fejedelem nagyon örvendett
vizfá jövelelemen. A' Fejedelem-
Affzony' jól létéről való hír, mel-
lyet nékie hoztam (a' kinek látásá-
tól oly' hosszú időre meg vólt fojt-
va, ehez járulván a' Fényes Portá-
tól való tudósítás, melyben a' leg-
hamarább való fejedelem nékie ígér-
tetett)

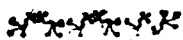
1661 tetett) természeté ellen való nagy örömet, és vigaszt okoztak benne; mindazonáltal nem akarta többör ilyen alkalmatosság által szerentsémet, hogy a' Fejedelem-Affonnyal láthassam. Nyughatatlanul várta a' Tavaf' ki-nyilását, hogy az ígért fejedelem a' Portától el-érkezne, mely által Szeben-is az ostrom alóll felabadúlna, *Rákótz*i Fejedelmét-is kényszeritnék Erdélyből magát ki-vonni, és így ennek tsendes, és nyugodalmas Birodalmában maradhaíson.

Ezen út-vézetöm-által folytatta *Bartsai* Fejedelem annakutánna a' rendes levelezést a' Fejedelem-Affonnyal, és a' Török Portával, de sem a' Fejedelem, sem az Atyám nem akarták, hogy többör ezen utat tegyem Dévára, ámbátor én magamat gyakran ajánlottam arra, mindketten félvén a' rajtam történhető szerentsétlenségtől, és ne hogy *Rákótz*i.
nak

nak kezébe essem. Az út-vezető-^{1661.}met magamévá tévén a' jól meg-jutalmazással,— örömmel vállalta-fel a' Fejedelem-Affzonymnak fálló Leveleit, meg-hagyván nékie hogy senkinek másnak, csak éppen a' Fejedelem-Affzonymnak kezébe adgya. Az első alkalmatossággal ezt irtam: Kevésbé betsüled fzeretetre méltó kedves Kegyelmes Affzonyom! az Hivédnek életét;— bizonynyal meg-hóltam volna azon fájdalom-által, melyet az első Leveled okozott, ha a' második vízfű nem adta volna életemet, mert lehetetlen lett volna életem' el-veftése nélkül ellenem való haragodat ki-állani. Kimély engem', esedezve kénfzeritlek! annyira irtózom néked nem tetzen, hogy képzelned sem lehet,— Leg-kisebb ellenem való neheztelésed szívemben való halálos változás nélkül meg-

nem

1661. nem eshetik; ugyan mit mivelteél?
 tsudának lehet tartani, hogy meg-
 éledhettem. A'második kedves Le-
 veledben tett vigasztaló ki-fejezések,
 és azokkal együtt jött drága aján-
 dékid-által-is, ha tsak egyedül lettem
 volna, bizonynyal ezen vigasztaló fe-
 gedelmednek-is semmi háznát nem
 vettem volna. Kimély-meg azért Ke-
 gyelmes Afőzonym ennekutánna egy
 óly' életet, mely tsak néked vagyon
 áldozva; mert ha el-veőted, soha
 nem találé több óly' hiven, igazán
 őzerető Tőftelődre. A' mi Levelezé-
 sünk folyt Szebennek egéő őstrom-
 lása alatt, melly-is őinte három ho-
 napokig tartott. Én a' Fejedelem-
 Afőzonytól hozzám való őiveőségé-
 nek gyakran vévén jeleit, leg-bőldo-
 gabbnak tartottam magamat, hason-
 lőképpen a' Fejedelem-is, de ez ő-
 tet egéőőően ki nem elégithette.

Rákotzi Fejedelem-is az el-kezdett
 egye-

egyezés dől-gának folyamattyában^{1661.}
nem vólt meg-elégedve; mivel mindenkor sükeretlenül végeztek: a' Tél-is már vége-felé lévén, az hó olvadni kezdett; *Zejdi* Achmet-is a' Budai Vezér Táborba állott, némely Várakat Gyula és Nagy Várad-között ostromólván (mellyek-is Erdélyhez tartoztak) el-is foglalt. — Szükség meg-tudni; hogy midőn Első FERDINANDUS Tsáfár Erdély Országot ZÁPOLYA JÁNOS Királynak által engedte, akkor a' fönféd-ságban lévő Vármegyéket, úgymint: Bihart, Szathmárt, 's Kövár-Vidékét minden a'hoz tartozandó Városokkal, Falukkal annak által adta.

Ezen okból *Rákorzi* félben fakasztotta a' Szebeni ostromlást, hogy azon Váraknak segítségekre lehes-sen, magát valóságos Erdélyi Fejedelemnek képzelvén, köteletséginek tartotta az ehez tartozandó Helly-ségek-

1661 ségeknek óltalmazását. Utját vette Kolo'svár felé, az honnan-is parancsolatot küldött minden Seregekhez és Nemefekhez, hogy magokat hozzája kaptsólyák, 's ez-által jötskán meg-erősítvén táborát; elégségesnek vélte magát arra, hogy a' Nagy Vezérrel meg-ütközzék. Ez-is részéről ezt meg-értvén, az Erdélyi Éély hegyeken keresztül vergödvén, táborát a' Szamos mentire való völgyben (mely víz éppen Kolo'svár mellett foly) ettől nem messze Rákotzinak-is Tábora fekvén) helyhez-tette. Mivel mind a' két félnek igen nagy kedvé volt a' meg-ütközésre, csak hamar egybe-is tsáptak. Az ütközet igen véres, és ki-menetelére kétséges volt. Rákotzi (kinek-is népe sokkal kevesebb volt mint az Ellenségé) mint egy Vitéz Fejedelem, és tudós Hadi Vezér úgy viselte magát, de szerentsétlenségére három

rom sebet kapván a' Fején: az utól-^{1661.}
só elégtelenné tette tovább az ütközetre. Ezen nagy Embernek vedelme nagy oka volt az ütközet el-veftésinek-is. Test-örzői ki-ragadván az ütközet' helyéről, Nagy Váradra vitték, az hól-is ezen Fejedelem tizen-öt napok múlva meghala.

Kemény János a' Vezére egyben fedvén a' mint lehetett, el-féllýedett népéből, magát Szamos-ujvár felé vette. Ezen Vár azon víz mellett fekszik, a' mely mellett az ütközet tartatott. Ezen Várnak meglehetős erősségit okozza az igen féles árkaiban lévő vize. Ezen Szamos-vize foly Dész felé, az hól-is egy hasonló nevezetű vizet magába véfen:— az első Nap-keletről, a' másik Nap-nyugotról vévén eredeteket, ottan egyesülnek, vézi folyamattját egy igen keskeny, és majd
nem

1661. nem járhatatlan Völgyen Szathmár felé, és onnat a' Tifzába, mely-is ennekelötte határa vólt Erdélynek.

Bartsai Fejedelem valósággal egy vezedelmes ellenségétől menekedett meg, de fokkal nagyobbra talált *Kemény János*ban, a' ki-is alig tudta-meg *Rákotzinak* febei által okozott halálát, azonnal fel-tette magában a' Fejedelemséget akár mimódon-is magáévá tenni, ámbátor semmi helyyes igazsága ahoz nem vólt. Meg-érttyük a' következendökből, mimódon. A' Fényes Porta mindenkor azon lévén, hogy *Bartsait* a' tsendes, és békefséges orzáglásban, a' mellyet nékie szerzett vólt, meg-tart-hassa. Parantsólta a' *Temesvári Ali Basának*, hogy mentől nagyobb Serreggel lehet, bé-jöjjön Erdelybe, és magát a' Budai Vezérrel egyefittse, (hihetö hogy még a' Budai Vezérnek gyözedelme nem vólt rudva

Kon-

Konstántzinápolyban) mivel az pá-¹⁶⁶¹
rantsóltatott, hogy *Aly* Basa vegye
által a' Budai Vezértől a' Vezérséget;
a' mellyet-is véghez vivén, Szében-
hez ment, és onnat a' Fejedelmet,
's vele lévő Neméseket, ezer öt száz
Jantsárokat-is, a' kiket általmára ha-
gyott vólt a' Fejedelemnek; ki vi-
vén Szebenből, magával el-vitre, és
így mind együtt meg-indulván Ko-
lo'svár felé, 's onnan a' Budai Ve-
zér' Táborában, az hól-is *Aly* Basa
által-vette a' Budai Vezértől a' Kor-
mányozást; mivel ennek a' parántso-
lat-zerént vizza kellett Budára menni.
Alig vóltunk az *Aly* Táborában,
mingyárt ez *Bartsai* Fejedelemnek
óltalmára Török, Test-örzőket ren-
delt, és némellyeket a' Nemések kö-
zül, a' kik gyanúsok vóltak; vásrá
veretett. Mi többiekül, azok között
én, és az Atyám-is, a' kik a' Feje-
delem mellett főlgáltunk, sem vól-
tunk

1661. tunk szabadabbak, mint a' Fejedelmünk. Mind ezek-után *Aly* egyenesen ment Nagy Váradnak, a'-nélkül, hogy velünk közlötte volna; és fájdalommal kellett szemlélnünk, hogy ostrom alá véli. Ezen tekintetre méltó Erőtség egy puska lövésnyin fellyül-haladó, félelmebb és mindenkor tizen-két lábnyi magasságra vízzel teli árkai mellett is az ostromat tizenkét napnál tovább kinem állhatta, a' benne lévő őrizetnek gyengesége miatt; de a' mi valóssággal leg-inkább okozta feladátását, a' vólt, hogy egy vén paraszt ember tudtokra adta azon helyet, a' mellyen a' víz az árkokba bé-vétetődött. *Aly* ezt hafnára fordítván, azonnal leg-nagyobb erősségétől meg-foztá, és kéntelenítetté az Őrizetet egyezés mellett magokat megadni. Minekutánna ezen ditsekedő Basa ezen erős Várat ily' rövid

vid idő alatt hatalma alá vette, el-vivé ¹⁶⁶¹
a' Fejedelem mellé rendeltetett Török öröket, és bé-küldé a' Fejedelmet minden vele lévőekkel Erdélybe, azt képzelvén hogy *Rákotzi*' halála után minden Rendek melléje fognak állani, és ezzel minden zűrzavar, és rézre-hajlások meg-éünnek; ezt ugyan képzelni-is lehetett; de *Kemény Fános*, a' mint fellyebb-is már meg irtuk, öfve-gyűjtván, a' *Rákotzi* vólt Ura' el-féledett Hadát, remélvén hogy erővel-is magát Fejedelemmé teheti; — keméllyesen (által-ment Magyar Orzágra, az hól-is LEOPOLD Császár egy Sereget egybe gyűjtött vála, tartván attól, ne hogy a' Törökök Nagy-Várád' megvétele után, Magyar Orzághoz tartozandó más helységeknek el-foglalására igyekeznének) Generalis *Monrecuculi* küldé azért feles Haddal oda. *Kemény* ezen környül-allásokat

O 2

ház-

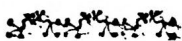
1661 haznára kívánván fordítani a' Generalishoz méne, és mind gyalog, mind lovas Seregeket segítségére kére, mellyeket a' maga Hadával egyesíthessen, igérvén hogy egész Erdélyt maga hatalma alá vetheti bizonynyal, és azt annakutánna a' Tsáfárnak által adja. Ezen okos Generalis az Urának, ily' hasznos igéretekkal eltsábittatván; még igérete töltént a' segítséget. *Kemény János* már eziránt tellyes bizodalommal lévén, vízfőre tért Erdélybe, az hól is tudtára adta minden Nemes Rendeknek, a' kik még mindenkor, úgy a' Székelyek-is különös nagy izeretettel viseltettek vólt Fejedelem *Rákotzi*hoz, hogy ha ötöt Fejedelemnek fogják esmérni, — vízfőre állittya az Hazában a' jó Rendet és tsendességet; *Bartsai* Fejedelem ellenben megfabadulván mint egy rabságból, a' melyben magát az *Aly* Basa Táborában

rában tapasztalta volt lenni, még min-¹⁶⁶¹denkor kétséges a' maga alapottya-ban, és áthatatlan, és ki-mondhatatlan fzeretettel viseltetvén a' Fejedelem-Afzonyhoz, egy oly' dolgot tselekedett, mellynek valóságos okát senki sem tudta: tudniillik a' Fejedelem Afzonyt a' Dévai Várból majd hat napi-járó földről Görgénybe hozatta. Ezen helység fekszik azon hegyeknek torkában, a' mellyek elvalasztják Lengyel Országot Erdély Orzágnak ezen részétől, melynek egy részében a' Székelyek laknak.

Ezen Vár valamint más a' Hazában lévő Erősségek-is, nagy féles sántzal körül van véve, melyben-is a' Székely-földi Havafokról jövő kis Patak foly.

Midön már *Bartsai* Fejedelem gondolta a' Fejedelem-Afzonymak megérkezhetését, eleibe ment egész Udvarával, minden Tanátsoffival, egész

1661. Házával és Népével, remélvén más
tsendes életet ezen Várban; de nem
tudta mint foly a' dolog az Ország-
nak közepén, és a' lágy könnyü é-
letre való hajlandósága nem enged-
te előre által látni a' *Kemény János*
minden ellene fel-tett fándékjait.—
Kemény János így újra meg-nyervén
igen könnyen a' Nemesi Rendek,
úgy a' Székelyeknek azon-kivül-is
*Bartsai*hoz (rendetlen dólgaiért el-
degenedett) hajlandóságokat, elég-
ségesnek tartotta magát újra a' gyar-
ló Fejedelemséggel, a' már fokozor elő-
vett egyezést a' Fejedelemség' le-
mondásról, meg-ujítani. A' Fejede-
lemnek állhatatlansága, vagy-is in-
kább gyengesége leg-nagyobb kön-
nyebbségire szolgált *Keménynek*, fel-
tett fándékának végre-hajtásában.
El-jöve tehát ez fános Népével ki-
sértetve Görgényhez. Nem kellett
több ezen félénk Fejedelemnek, hogy
Ke-

Kemény újra a' már folytatott do-¹⁶⁶¹logról tractáljon. Az Udvarához tartozandó minden Uri Rendek, a' kik szüntogy a' Görgényi Várba vele béváltak rekefztetve, látván hogy hirek akarattyok ellen-is *Kemény János* kívánságának kézf hajlani, egézfien el-vefzték a' hozzája való bizodalmar, fereteret, akarattyok ellen-is kéntelenítették maga ferentsétlen fátumára botsátani.

*Kemény János*nak elé-adáfaí annyira hizelkedtek, azon kívül-is igen gyenge által látásu, és álhatatlan Fejedelem *Bartsainak*, hogy réá álla, és a' Fejedelmi Méltóságot, a' legnagyobb Ellenséginek által-engedé; az Atyámat mint Cancellariusát erőltette ezen egyezés pontyának feltételére, a' melynek ugyan alája írni az Atyám magát soha nem akarta.

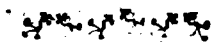
Kemény János ez-által bé-tellyesítve látván fándékát, azonnal Ország-

1661- Gyülelt hirdete Befztertzére, ez-is az
 érdemes Száz Nemzetnek egy Vá-
 rofsai közzül való (mint egy hat
 mértföldnyi távulságra Görgénytől)
 Az Ország' Rendei, a' kiktől lehe-
 tert oda egyben gyűlvén ugyan, de
 nagy hijjával, tudni illik: az Ország'
 első feméllye, úgy mint az Atyám,
 Fő Cancellarius nélkül vóltak, hogy
 az egyezést meg-erősítse, és a' ki-
 nek jelen-léte nélkül semmi állandó
 Országot illető dologot véghez nem
 vihetni. *Kemény János* nem fokot té-
 továzáván, töstént vízfű tére Görgény-
 be, hogy az Atyámat ki-kérje Fe-
 jedelem *Bartsaitól*, a' ki-is ebben-is
 gyengeségét meg-bizonyítván, enge-
 de kérésének, és alig érkezheté-
 meg az Atyám Befztertzére; azon-
 nal *Kemény János'* Fejedelemségre
 való válaftására majd közönségesen
 réá állottak.

Gondólhatod Affzonyom! a' Feje-
 delem-

delem-Afzfony, és minden hozzája¹⁶⁶¹
jó fízel vífeltetőknek, ezen mind az
Ország, mind a' magok fzerentséjek-
ben hirtelen való változás-által oko-
zott fomorúságokat, rézfemről le-
nem írhatom ki-mondhatatlan fájdal-
mát fzivemnek, mely-is nagyobb-
dott ezen fzerentsétlen Fejedelem-
Afzfonynak nem ok-nélkül fzüntelen
való firánkozása által, a' nélkül, hogy
lehetett volna azon segíteni. Ezen
fomorú történetnek meg-érezteté-
sével nem elégedvén-meg a' bal fe-
rentse,— még fokkal fomorubb, és
meg-aláztatóbb tsapásokat kézfítte
ellene, mellyeket-is nem fokára *Ke-
mény Fános* vélle meg-éreztetete.

Alig hirdettetett-ki Erdélynek Fe-
jedelmévé, azonnal az Orzágnak
minden Erőfségeit hatalma alá ven-
ni magában fel-tette; azért a' fzeren-
tsétlen *Bartsait* arra kénfzeritette,
hogy nyilván való valóságos paran-

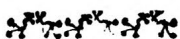

1661. tsolatot adgyon, hogy 'nékie mind-
azok által-adatnának. Ezen feren-
tsétlen Fejedelem mindenekre réa
állott, a' miket tölle ezen erőszakos
Ember kívánt; a' leg-elsőbb tekin-
tetü Erőlségek között lévő Fogaras
Vára (melynek-is a' Fejedelem Test-
vére *Bartsai András* volt Kormányo-
zója) volt az első, a' mely *Kemény*-
nek a' *Bartsai* Fejedelem parantsolat-
tyával által adatott, oly' fel-tétel a-
latt hogy maga *Kemény* zeméllye-
fen vegye ezt által; a' mint úgy-is
esett. Alig adatot-álta ezen Vár né-
kie, azonnal fogadása ellen mingyárt
ezen Várnak Kormányozóját vasra
verette, erről továbbra való rende-
léfit magának tartván.

Kemény meg-nem elégedvén, hogy
fegény *Bartsait* minden Méltóságától,
Hatalmától, Váraitól meg-foztotta;—
még Görgény Vára, egyetlen egy
Menedék' helyében, birodalmában-is
meg-

meg-maradását sem fenvedte; azért^{1661.} fiamos feregével Görgény Várának menvén; 's oda bé-is botsáttatván; tudtára adta feregény *Bartsainak*, hogy az Ország³ Törvényei-zerént, minden Erőfségeknék, azok között Görgény-is lévén, nékie már mint valóságos Fejedelemnek által kell a dattatni: azért ezt-is által adattatni kívánnya; másként kéntelenítettnek fegyverrel-is ezt elfoglalni.— Ezen zerentsétlen *Bartsai* Fejedelem mostan, de már későn meg-bánta elkövetett gyengeségét— nem-is lévén annak helyre-hozására semmi fejedelem, meg-fosztva lévén ereitől, elhagyatva minden alatta-valóitól, kéntelenített ezen erőszakos akaratján parantsolátn-is meg-nyugodni, és az alsó Udvarba, vagy-is inkább major-házba le-költözni, az hól még is meg-lehetős, és alkalmas fálása volt;

Vég-

1661 Végtére meg-fosztá a' Nemesekből álló két Test-örző Seregétől-is;— nagyobb része ezeknek *Kemény János* mellé állván, mivel füléik-is ennek Fejedelemségre való válaftását helyben hagyták; rézemről, a' ki Feje voltam az Első Seregnek, sok helyes-okaim lévén ezen Történet ellen való kedvetlenségemnek; ámbátor az Atyám-is már *Kemény* részére állott légyen-is, jó akaratomból ezen szolgálatomról le-mondottam; minekutánna nagy keservesen a' Fejedelem-Affzonytól el-butsuztam volna.

A' mi egymástól való el-válásunk, a' mint képzelheted Affzonyom! zápor könyhullatásokkal lett-meg— Elvonám tehát magamat az édes Atyám' egyik Kastélyába, az hól-is maradtam, ámbár sok ízben hivatott légyen-is *Kemény János*, hogy azon hivatalba melléje vízfűz áljak, a' melyben az én kedves Fejedelem Affzonyom

nyom' Férje mellett vóltam, de min-
denkor irtózva emlékeztem ezen e-^{1661.}
rőszakos Embernek tselekedetéről.

Elég az, hogy *Kemény János* úgy
vélekedvén, hogy a' mig *Bartsai* é-
letben lenne, az attól el-ragadott
Méltóságát tsendesen nem birhatná;
azon irtóztató gondolatra vetődött,
hogy életét-is vezedelembe hozza.
Nem fokára némely Nemefek vigaszt
talás' fine alatt Görgénybe hozzája
menvén, 's egy néhány napig nál-
la-is mulatván, vadászatra hívták, és
ottan egy közel lévő Erdőben ke-
gényt meg-is gyilkolták.

A' Fényes Porta mind ezen ren-
deletlenségekről, és engedelme nél-
kül *Kemény János'* Fejedelemségre
való válaftásáról tudósíttatván, pa-
rantsolta a' Bugiak Tatároknak, hogy
bé-jöjjenek Erdélybe, és mindenütt,
de kivált a' Székely Földin puztít-
tsanak. Ezek a' parantsolat-zerént

Mol-

1661. Moldován kereztül jöven, a' Székely-Földit el-választó Havafokon, a' Székelyeknek minden kemény el-jent-állások, akadályt-vetések mellett is kereztül rontván, úttyokban lévő minden Falukat, Helységeket el-puáztítottak 's el-égettek; az ezekben lakozó szegény Föld-népének nem lévén más menedék helyek a' magas Havafoknak tetejénél, az hová is a' lovas Tatárság nem férhetett.

Én még ezen Tatárok' be-jöveteléről semmit se tudván, és meghalván szegény *Bartsainak* meg-ölettetését; a' Fejedelem-Affönyhöz viseltető nagy szertetem mingyárt el-tökélteté velem, hozzája szetni, és szegedelmére lenni, a' nélkül hogy ezen szándékomat az Atyámmal közöltem volna, és így szietve el-indulék, tsak egy a' szomszédtságunkban lakozó *Patko* nevezetű, Házunkhoz nagy hűséggel viseltető emberséges

Nemes

Nemes Emberrel, minden más kísé-^{1661.}
rök nélkül. Meg-vallom elég ezte-
lenség volt rézemről, mert jó ren-
din volt Görgény nyóltz Erdélyi
mért-föld távulságra, mely-is közel
húf Frantzia mért-föld.

Mi kereftül menénk egy nagy és
népes Magyar Városon, a' mely-is
nem volt, mint más itten lévő Vá-
rosok, kö-fallal bé-kerítve, itten a'
Lovainkat étettük, innét meg indu-
láink, hogy Beftertzeré mehefsünk,
remélvén hogy más nap jókor Gör-
génybe érhetünk; de az én feren-
tsétlenségem, minket egy csoport
Tatárok közé vitt, a' kik már erre-is
kezdettek lézengeni,— mingyárt kö-
rül vétetve látók magunkat, a' nél-
kül, hogy egy-felé-is el-faladhattunk
vólna, Ezen Pogányok minket min-
gyárt a' lovainkra le urkolának—kö-
tözének, és Nap-nyugot felé egy sü-
rü Erdöbe bé-vezetének; az hová az
Éjtza.

1661. Éjtzakai állásokat magoknak ki-ke-
resték volt,— kéntelenek vólunk
nagy fomorúan, a' mint képzelhet-
ni, őket követni. Oda érkezvén, én-
gem *Patkó*val háttal kemény köte-
lekkel, mellyeket mindenkor az el-
fogattak fámára magokkal hordoz-
nak,— karunknál, és hasonlóképpen
a' térdünkön fellyül is oly' kemé-
nyen egybe-kötözének, hogy sem-
miképpen nem mozdúlhattunk. Ezen
siralmas állapotunkban nézni kelle-
tett; miképpen egy a' mezőről el-
vett marhát le-vágtak, és meg-nyúz-
ván fel-vagdalták, 's egy más közt
fel-oltván, 's nagy tüzet rakván az
eleven fénre tévén meg-sütötték;—
alig volt félig meg-sülve minden ke-
nyér nélkül meg-ették, vizet iván
arra, a' mellyet mindenkor, belől
meg-viafkozott fa-palatzkban a'
Nyereg kápában hordoznak magok-
kal. Ezen emberséges emberek min-
ket-is

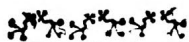
ket-is étekkel kínáltak; de fomo-¹⁶⁶¹ ru voltunkra való-nézve nem volt semmi etyepetyénk az ételre, nem is lévén a' mi fokásink és inyünk-férent készítve. A' Lovaikat le-nyergelvén; kantárokat le-vévén, szabadon botsátották legelni a' füven, vagy Fa-leveleken a' mit kaphattanak. El-végezvén Vatsorájokat, a' tüzek-körül egybe gör'sedvén, vala mint a' gyermekeket az anyyok' méhében fekünni állittyák, — tsak hamar igen méllyen el aludtak. Ezeknek látása, hozzája járulván a' félelmes fetéttsége az Éjtfakának, a' Helységnek, és a' mi férentsérten környül-állásunknak ifonyodása e-gézzén meg-némitott minket, és a' következhető állapotunk' meg-fon-tolására-is elégtelenné tett; *Patko* mindazonáltal, a' ki jobban esmérte ezen Pogányoknak tulajdonságokat, mint én, mivel ő-is azok között lé-

1661 vén, a' kik *Rákotzi* meg-veretteté-
 fekor *Kemény Jánossal* a' Tatáro-
 kól el-fogattattak, Krimiába vitetter-
 vén, három Éftendeig, nállok rabos-
 kodott. midőn látta volna már őket
 az álomtól el-nyomattatva, meg-fól-
 lala, mondván; Ezen Pogányok már
 négy vagy öt óráig fel-ébrezthe-
 tetlenül el-aludznak, 'mellyet-is o-
 koz a' nappal véghez vitt nagy fá-
 radttságok;— ha nállam egy késem
 lenne, bizonynal mingyárt meg-fa-
 badithatnálak. Felelék, hogy nál-
 lam ugyan nintsen. Van nállam u-
 gyan kettő, felele *Patko*, egy hüvely-
 ben, az egyik 'Tsizmám' fárába,
 de ily' keményén meg-kötözve hoz-
 zá nem férhetek. (Észak nállunk
 Magyaroknál Áffzonyom! hogy min-
 den Uri Férjfi az övibe kettős tsi-
 nos hüvellyet hordoz, a' melyben,
 két kés, egy villa, és két három á-
 gu villa vagyon, mellyekkel igen
 hel-

helyesen fozták a' hús cledelt az^{1651.}
 Afzalnál fel-metélni) *Patko* nagyobb
 és vastagabb-is lévén nállamnál, nem-
 érheté-el a' kezével a' 'Tsizma' fáz-
 rát hogy ki-vehesse; kért tehát en-
 gem', hogy erőltetsem magamat an-
 nak ki-vételére; azért nem gondól-
 ván minden fájdalommal, mellyet a'
 kemény meg-kötözés nékem oko-
 zott, addig erőlködtem, míg kezem-
 mel a' 'Tsizma' fázrához értem, és
 oly' fzerentsés voltam, hogy ki-huz-
 hatám Tsizmája fázrából, azon hü-
 vellyet a' kéfssel együtt, mely nekünk
 a' szabadságunkat meg-adhatá.— *Pat-*
ko tsak hamar ki-vevé az egyik kéft,
 és a' kötöket el-vágá. Ez meg-lévén,
 úgy vélekedtem, hogy valamint én,
 ő-is fzinúgy már nem gondólkodik e-
 gyébről, hanem a' mentől hamarább
 való el-fazadásról, de meg-látván ő
 egy hozzu kemény hegyes tört, a'
 millyeneket a' 'Tatárok, a' midön Lo-

1661. van ülnek, az oldalokon hordoznak,
 és a' futó Ellenséget ha el-érhetik,
 hátulról kereftül döfik; fel-vévé, és
 a' nélkül, hogy nékem egy főt-is
 állott volna, azon Tatárnak, a' ki
 minket el-foga, és oly' keményen
 meg-kötöze, a' hátába döfé oly' ke-
 mény furással, hogy kereftül men-
 vén rajta, úgy állván mintegy a'
 földhöz fegezte.

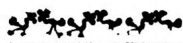
Meg-vallom Afzonym! hogy e-
 zen tselekedete ki-mondhatatlanul
 meg-ízonyita, és most-is borzadok
 midőn ezemben jut. Ekkor mőnd-
 ván nékem, hogy ezen Pogányok
 oly' méllyen aluszak, hogy őket ba-
 joston lehet fel-ébreztetni, — már e'
 felől annál bizonyosabb vagyok,
 hogy soha fel-nem ébred. *Patko* el-
 vévé maga Kargyát, és Tarsóllját,
 mely-is belől két réfre van fel-oszt-
 va; az egyikbe tehetni vagy két vál-
 tozót, nyakra-valót, a' másikba hi-
 deg-

deg-sülteket, többnyire kezkénöbe bé-takart tsirkét;— el-vévé pléhből^{1661.} tsinált, és fok rézekre el-öztött ládatskáját, a' melyben tartatik a' só, és minden-féle fü-zerfámok, mellyel kézfittetnek minden-féle husos eledelek. *Patku* tehát mindezeket magához vévén, nem gondólkozott egyeben, tsak hogy ezen Erdöböl ki-mehetsünk, az Hóldnak fel-jövele-is nagy segedelmére volt futáfunknak, úgy hogy két óráig való menetelünk után egy völgybe értünk, mely-is ámbátor nem volt óly' tágos, de még-is az magunkat környékezésre (Horizontálni) úgy az Hajnal' hasáda-is, mely a' Napnak nem fokára fel-jövetelét jelentette, nem kevés segedelmünkre szolgáltnak. Ezen okból egy úton, mellyet remélettünk, hogy egyenesen Befertze Várofsához vezet, el-indulánk, az hová-is ha elérhettünk minden
veze.

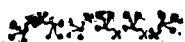
1661. vezedelmén kívül lettünk volna; de a' szerentse nekünk nem engedte annak el-érését.

Alig meheténk ezen Völgyen egy óráig, már hallottuk az Erdőből ki-jövő Tatároknak kiabálásokat, mely-is minékünk le-írhatatlan rebegést okozott; annál-is inkább nem ok nélkül, hogy semmi menedék-hellyünk találására reménységünk sem lehetett; kételenek voltunk hát ezen szükségben magunkon segíteni, a' mint lehetett; és az útunk mellett lévő nagy tóban a' nagy vezedelemtől való szabadulásunkat keresnünk; bé-is menénk abba, egész nyakig érő vízben el-rejtván magunkat a' tó-körül lévő Nádba, csak a' fejünk lévén künn a' Vízből. *Patka* még nádat-is vágale, és magunkat jobban el-takarók, hogy észre ne vétefsünk. Ezen előre való vigyázás annál-is inkább igen hasznos volt; mivel a' Tatárok

tárok itten a' Lovaikat meg-itatván,^{1661.}
előbb folytaták további útt'yokat,
és nekünk időt engedtek a' vefze-
delemtől okozott rebegésből helyre
jöni.

Minekutánna a' Tatárokat zemünk
elől el-veztettük; ki-jövének e' ned-
ves menedék helyyünkéből úgy el-áz-
va és fázva, hogy ha nem félttem
vólna újra a' 'Tatárok' kezébe való
eséstől, egy lépést se tehettem vól-
na.— Egy úton el-indulánk tehát a'
nélkül, hogy tudtuk vólna merre
vizen, de szerentsénkre egyenesen a'
Bethleni 'Kastélyra (mely-is az Atyám
Testvérié vólt) vezetett,— ezen Ka-
stély valamennyire erősfégire-nézve
elég alkalmas a' Tatárok rohaná-
sának ellent állására. Alig érkezh-
tém oda, a' kemény hideg-lelés min-
gyárt elé vett, a' nagy fáradság nem
kevés oka vólt ennek, nem-külöm-
ben az hideg, mellyet szenvedtem a'

1661. Tóban, a' mi akkori egyetlen egy-
 menedék és vezedelemtől meg men-
 tő helyünkben, úgy a' huzon-négy-
 óránál tovább minden leg-kevesebb
 étel nélkül való, koplalás az eröm-
 től is nagyon meg-foktván. *Patko* e-
 rősebb, testel, és keményebb termé-
 fettel bírván, jobban segithetett ma-
 gán, mert ő böven iván, és evén, ez-
 által rövid idő alatt erejét vízfá-
 nyerte. Mivel ezen Kastélyban igen
 kevés tseléd volt, a' szükségessé sege-
 delemnek is, igen nagy hijjával vol-
 tam,— minden bizodalmmat az én
 hív, és a' ferentsétlenséget együtt
 szenvedő Társamban *Patkóban* hely-
 heztettem, a' ki-is minden erejével
 csak azon volt, hogy példáját kö-
 vetném, el-akarván velem hitetni,
 hogy csak ez az egy mód volna e-
 géségem' vízfá nyelésére; de ily'
 gyenge voltom, és a' hideg-lelés is
 oly' nagy undoklást okozott, hogy
 sem-

semmit bé-nem- vehettem, ámbár kedvem lett volna Tanácsát követni;¹⁶⁶ az hidegem nagyobb nagyobb mértékbe jöven, és *Patko*-is engem' nagyobb védelemben lenni vélvén, hogy az Atyámat erről tudósítaná, szükségesnek ítélte; el-is jött az Atyám, 's oly' szerentsésen, hogy szóhólt Tatórokra nem akadott; lehető hogy bizonynyal már más - felé vették volt útt'yokat,— tsak el-álmélkodott, hogy engem' ily' védelmes', és fánakozásra méltó állapotban látott;— örömeft Orvost hozatott volna; de mivel úgy-is ritkák az Hazánkban, és a' kik voltak is a' Tatórok' félelme miatt mind a' kerített Városokba vették magokat,— és az én jó Orvosom-is *Máté*, a' ki engem' oly' nagy nyavalyámból ki - gyógyított, mezfzebb volt, mint sem hogy el-hivattathatott volna; annál-is inkább ilyen zenebonás, és védelmes

1661. időben;— tehát csak az Ifjúságom és természetemtől kellett a' segítségget várni.

Az hideg-lelésemen kívül más mind védelemre, mind rof következésére való-nézve nem kisebb nyavalyában finlödtem, tudniillik a' Fejedelem-Afzony' forsán való ki-mondhatatlan nagy aggódásban, 's bánatban, tudván, hogy a' Fejedelem' meg-ölettetése után meg-foktatva legyen minden segedelemtől. Ez okozta nékem főképpen bánatomat, el-hitetvén magammal, hogy ha hozzá mehetnék; bizony a' haz-nos segedelmemmel, és főlglálatom-mal meg-bizonyitanám, 's vele-is meg-esmértetném azon igaz és tiz-ta fzeretnek bizonyos vóltát, mel-lyel hozzája viseltettem; de oly' fzerentsétlen vóltam, hogy rólla semmit se halhattam, és már nem-is tudtam bánatomban mi tévő legyek;—
Ked-

Kedves hív *Patkomhoz* folytamod-
tam, és kértem, hogy Görgénybe^{1661.}
menne, és meg-tudná a' Fejedelem-
Áfzony állapotját, és hová létit.
Fel-is vállalá (nem gondolván a' mo-
stani vezedelmes környülállásokkal)
Ezen úttában gondolatomon felyül
való késedelme nyughatatlanságomat
nagyon nevelte, de vízfá érkezése
annál-is inkább tetézte, más hírt a'
Fejedelem-Áfzonyról nem hozhat-
ván, csak azt, hogy kételen vólt ma-
ga védelmezésére-nézve, a' rajta tör-
tént szerentsétlenség után mingyárt,
nagy vezedelmével és fáradtsággal
Huft Várában óltalmar keresni;— e-
zen Város fekszik Magyar Országnek
félín Máramarosban.

Ha egy rézről meg-is vóltam nyu-
godva abban, tudniillik hogy bizo-
dalmas helyt vagyon,— más rézről
ki-mondhatatlanúl törödtem 's bán-
kódtam tölle való óly' távul léte-
men

1661 men, elégtelen lévén az hidegemnek föntelen rajtam való létéért nékie még csak irni-is— az én kedves Patkomtól sem kívánhattam az hozzája való menetelt, jó három napi Föld lévén Hu űt Bethlentől, 's ezen kívül még milyen majd csak el-kerülhetetlen vezedelmekre-is kellett volna tétetve;— még-is könyörülvén keserves vóltomon, érzvén-is fájdalmaimat meg-előzött; és maga ajánlta magát, hogy a' vezedelmek között-is, ezt az utat-is megtézi, hogy rólla nékem bizonyost hozhasson, el-nem titkólhattam ez iránt való ki-mondhatatlan nagy örömömet. Magad-is képzelheted Afzonyom! érzékenységemet, már nem-is gondólkodtam egyében, csak hogy erőltetve-is egy néhány főkat pappirosra mázólhatnék, nagy fáradttsággal véghez-is vittem 's ezeket íram:

Kegyel

Kegyelmes Affzonyom!

1661.

„Az én gyengeségem nem enged e-
 „gyebet, tsak hogy bizonyofsá rehes-
 „felek, mennyire érzem a' rajtad tör-
 „tént kegyetlen fzerentsétlenségeket.
 „*Patkó* meg-mondhattya mostani fza-
 „nakozásra méltó állapotomat, ha
 „meg-halok, a' leg-hivebb leg-érzé-
 „kenyebb fzeretettel vífeltető, mely
 „valaha e' világon lehetett; tíftelő-
 „det vefted-el.

Ezen Választ vettem erre.

„Nagyon fzenvedtetfz; kedves BETH-
 „LENem! ha egy oly' kedves Bará-
 „tomnak, a' kit én igazán fzeretek,
 „és betsülök, el-veftésére tsak em-
 „lékeztetfz-is; élj tehát, hogy azt né-
 „kem meg-tarthafsad, 's el-légy hi-
 „tetve, hogy soha oly' Barátra nem
 „találhatfz a' ki téged' érzékenyebb
 „baráttsággal, és igazábban fzeresfen,
 „mint — — —

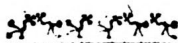
Ezen válaftza nékem oly nagy
 örö-

1661 örömet okozott, melyet néked Afzonym le-nem írhatok; de megfontolván ezen benne lévő jókat. Barát, és Barátság;— nem találtam oly' szerelmesnek, a' mint óhajtottam volna, 's úgy tétézett, hogy nem elégséges meg-vizontaglása az én szívemnek (leg-hivebb és leg-érzékenyebb szeretettel viseltető Tisztelőd) mellyeket nékie írtam, elég az, hogy az én tulajdon magam szeretete nem vólt ezen válaázsal megelégedve, úgy vélekedvén, hogy a' Fejedelem-Afzonym, már el-veztvén örökre Férjét, és így szabad Afzonyma szívének;— másként fejezhette volna-ki magát, és élhetett volna mind azon ki-fejezésekkel, mellyekkel egy szabad-szív (melytől-is mind eddig csak a' kötelessége tartóztatá) élhetett volna, mondom, five hajlandósága-zerént; mind ezek félelmet okoztak bennem, hogy tám so-

foha arra az érzékenységre nem vi-¹⁶⁶¹hetem, hogy igaz fzeretetemet megjutalmazza. Ezen, fkomoru gondolatok gátolták egéfségem' helyreállítását; ámbátor magamban az ő mentiségére mindent fel-gondóltam.

Ugy-is gondólkodtam, hogy tám az egy kedves fzeretett Férjének oly' kegyetlen módon tsak mostan hamar el-veftését nem felejtheti oly' hirtelen; egyben vetvén tehát mentségére képzelt gondolataimat azokkal, a' mellyek nékem félelmet okoztak, hogy tám foha valóságos érzékenységgel nem-vólt hozzája vífeltetett fzeretetemhez; 's illyen elmélkedésekkel foglalódván, a' Nyavalyám meg-nem fzünt, de sőt napról-napra gyengébb lettem.

Az Atyám hozzám jövén, magával el-hozta a' vólt Nevelőmet Szálait, a' kit-is nagyra betsültem, és a' kihez mindenkor nagy háládatófsággal

1661 gal viseltettem a' nevelésemben tett nagy fozorgalmatofságáért; a' jelenléte fokait okozott arra, hogy könnyebben, és békeféségesebben fenvedgyem ily' hozzás betegségemnek súlját.

A' Cancelariusi, és Ország' Tanátsosi Hivatal, melyben' az Atyám vólt, más időben nem engedte volna ily' hozzás ideig az Atyámnak az Udvarról való távul létit; de az Erdélyben lévő zürzavar, és minden Rendeknek tsak nem végső puztúlása az uj Fejedelemnek bizonytalansága arra bírta az Orzágnak Fő Rendeit, hogy a' Bethleni Kastélyba, az hól én vóltam; egybe-gyűljenek; itten fokáig együtt tanátskozáván, hogy mi révök lennének; ez nem-is vólt ily' könnyű dolog, egy nagy részét az Orzágnak a' Tatárok elfoglalván pogány módrá dúlták, és puztitották,— a' más részéről *Aly*

Basa

Bafa bé-gyűjtven nagy Seregét Tē-¹⁶⁶¹ mesvárnál, 's vigyázván az Erdélyi történetekre, fenyegetődött, hogy mind fel-égeti, 'sákmányoltattya a' Nemeseeknek Jószágait.

A' mi erőzakkal lett Fejedelmünk *Kemény*, által látván; de már későre, hogy ellene nem álhat a' Török és Tatar egyben kötött két erejének; elvonta magát Magyar Orzágra, hogy *Montekukulival*, a' ki ottan egy Seregnek Elöljárója volt;— egyben-kaptsólván erejét; vagy leg-alább elegendő segittséget tölle nyervén, a' Törököket, Tatárokat Erdélyből ki-kergethesse, és magát a' Fejedelemségben meg-tarthassa.

Az a' Tanáts, a' mely a' Bethleni Kastélyban; az oda egyben gyűlt Ország Fő Rendeitől (kiknek-is nagyobb része *Kemény János*hoz hajlandó volt) tartatott, azt végezte; hogy egy Követség küldettnék nevekben a'

1661. Romai Tsázarhoz, a' ki elejibe ter-
 jezteté azon kerentsétlenségeket, a'
 mellyek mostan ezen szép Tartom-
 mányt érdeklik, és velle megértet-
 né, hogy ha ez el-véz, és a' Török
 birodalma alá jut, Magyar Ország
 egy védelmező és fedező Erőtségét
 (a' mely ezt eddig a' Török' bé-üté-
 sétől fedezte) veszti-el; tehát ügyé-
 benjáró dolog a' Tsázárnak-is, hogy
 a' végső romlástól védelmezze.

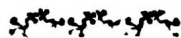
Minden kéfedelem nélkül el-vé-
 geztetett tehát, hogy BETHLEN
 FARKAS az Atyám' Testvére, 's a-
 zon Kastélynak Tulajdonosa, az hól
 ez a' Gyűlés tartatott; minden ké-
 fedelem nélkül el-indúljon, el-is in-
 dula Bétsbe.

Az alatt mig a' Tsázári Udyart
 meg járná; — a' Tatárok szüntelen
 puztitották Erdélyt; *Aly* Bafa pedig-
 len *Kemény Jánost* szüntelen kerget-
 te az Erdélyi és Magyar Orzági kő-
 leken.

leken oly' reménységgel, hogy utól¹⁶⁶¹ érheti, de fándékát bé-nem tellyefithetvén; bé-jöve Erdélybe Maros-Vásárhelyre, minden Erőtség nélkül való Magyar Városba, és parantsolatot botsáta mingyárt minden Vármegyékre, Székekre, Városokra, hogy magok követjeket az új Fejedelem' válaftására hozzája küldenék; de a' Tatároknak minden-felé való fágúldozások meg-gátólván a' Követeket a' Vásárhelyre való jöveteltől. *Aly* Bafa ezen meg-bofzankodván, képzelt engedetlenségnek vélvén, egy oda való jó formáju 's tekintetü Szij-gyártót meg-kinált a' Fejedelemséggel; de az eleibe tévén a' Basának, hogy nem lévén Nemes; soha a' Nagyok előtt kedves nem lézen, és nem-is fog annak esmér-tetni. *Aly* maga-is meg-esmérvén, hogy igazat mond.— Jovasóly tehát nékem, monda, egyet a' Na-

165. gyok közzül, a' kit Fejedelemmé nevezhesek.— A' Szij-gyártó monda, hogy ő nem esmér egyet-is a' Naggyobbak közzül, a' ki alkalmassabb és elégségesebb lenne a' Fejedelemségre, sok jó tulajdonságu Uri Ember *Apaft Mihály* on kívül; a' ki-is nem régen jött vizzá Krimiából, a' Tatár rabságból, nagy summa pénzrel magát ki-váltván; ez-is azok közzül lévén a' kik *Rákozit* Lengyel Országba kísérték, és el-fogattatott volt. *Aly* Basa tehát tüftént parantsolatot küldé Ebesfalvára *Apaft Mihálynak*, mely-is két mért-földnyire vagyon Vásárhelytől, hogy oda jöj-jön.—

Ezen Ur nagy tsendességben és magát meg-vonva élt a' Kastélyában, belé nem elegyedvén femmi-némü külső dölgekbe. Nagyon meg-ijjedett, látván Kastélyát fámos Lovas Törökkel, a' kik hozzája küldetettek körül

körül-véetve, és a' kiknek Elöl já-¹⁶⁶¹
rója, a' nékie fölló parantsolatot
vitte, hogy *Aly* Basához mennyen;
annál-is inkább hogy Felesége ép-
pen a' gyermek-fülés' kényai közt
vólt; alig mehetett mint egy öt-fáz
lépésnyire Kastélyától, hogy embe-
re közzül egy jött hírül hozván ne-
kie, hogy Felesége egy szép Fiaf fült
e' világra, mely is a' leg első fület-
tye vótt; az ötöt kísérő Törökök
ebből jót jövendöltek nékie, tudni-
illik hogy szerentsés Fejedelem lé-
fzen; — ezen jövendölésnek igazsá-
gát a' következés meg is bizonyi-
totta. *Aly* Bafa ötöt nyájoson fo-
gadván, Erdélyi Fejedelemnek ki-is
hirdette, és a' Maros-Vásárhellyiek-
kel mingyárt annak is meg esmér-
tette. Azon ki-hirdetés alig lett tudva
a' főmződ helyekben, és Városok-
ban, azonnal fok Nemesek a' Váro-
foknak, ezek közt Segesvárnak, kül-

dettei meg-jelentek, és mivel ez a'
 1661. Város meg-vagyon erősitve, az újj
 Fejedelem oda ment *Aly* Basa Né-
 pének egy részével, kiket-is ezen Basa
 nékie védelmére, 's mint egy Test-
 örzőjének rendelt *Kutsuk* Basával,
 ki-is (valamint *Aly* Basa kellemetes
 (*Generosus*) úgy ez) kegyetlen, és
 magát fízető Ember vólt; hogy *Aly*
 Basának ki-kellett Erdélyből menni
 fő oka vólt, mivel a' Török Tsá-
 fár hadakozni akarván Magyar Or-
 fágott a' Romai Tsáfár ellen, tehát
 a' Nagy Vezérnek fűksége vólt *Aly*
 Basára, hogy a' Seregét egybe gyűjt-
 hesse Temesvár és Belgrád mellé;—
Kutsuk Basa tehát helyette marad-
 ván; minekutánna elegendő népet
 Segesvárra bé-tett vólna, a' többi
 részét Meggyesre, egy Száz Város-
 ba telepítette, — mely-is tsak két
 mértföldnyire fekszik Segesvártól, az
 Orfágnak úgy ízólván közepén, a'
 Kükül-

Küküllő nevezetű víz mellett, mely-is a' Székely-földről ered, és egy hasonló nevezetű Vízbe foly; Fejérvártól két mértföldnyire a' Marosba ömlik. Ezen Környékben izonyú fátzolásokat tett *Kutsuk Basa*, a' melyet a' Fejedelem' *Apafi Mihály*' kérése nem gátolhatott-meg.

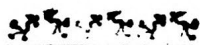
Kemény János meg-nyervén a' Bétsi Udvarból, hogy Generális *Montekukuli* ötet Erdélybe bé-vezérelye, és Fejedelemnek bé-iktassa; — bé-jöve egy részével azon Seregnek, a' melyet ezen Generális vezérlett; de mivel az idő is bé-kezdett állani, és a' hó-is bőven hullani; a' mit mivelhetett csak a' vólt, hogy Kolo'svárra nagy őrizetet rendeltetett, és Magyar Orzágra vízfű tárt. Alig érkezhett oda, meg-tudta hogy *Aly Basa Apafi Mihályt* Fejedelemmé tette; mellyért-is kétfereztetvén kérését a' Romai Tsáfárnál, és Gene-

1661. rális *Montekukulinál*, hogy erősebb fedel-
 gedelmet nyerhesen ezen új vetélke-
 dő társa ellen; de mostanában nem tsak
 hogy nem oly' gyenge Fejedelem-
 mel, mint a' millyent igazságtalanúl
 meg-rontott, t.i. *Bartsaival* volt dolga,
 de az erőszakos uralkodásának mód-
 gya-is mellyet gyakorlott azon feren-
 tsétlen Fejedelem' meg-ölettetése u-
 tán; azon kevés bizodalmát-is ki-öl-
 totta a' Nemeseknek, és más rendi
 embereknek-is fívekből, mellyel hoz-
 zája vífeltertek; kérésére a' mit meg-
 nyerhete a' Bétsi Udvartól, és Gene-
 rális *Montekukulitól* tsak a' volt, hogy
 ezer Lovas Katonákkal faporította
 tulajdon Seregét, és minden késfede-
 lem nélkül nem tekintvén a' kemény
 hideget-is, fel-tette magában egy hir-
 telen való próbát tenni; — egyene-
 sen Segesvárnak ment, hogy azt o-
 fstromolja vagy váratlanúl meg-lep-
 vén el-vehesse. Az ő jövetele nem
 lehetett

lehetett ily' titkon, hogy *Kutsuk* Ba¹⁶⁶¹ sának hirül ne adathatott volna. Ez is egyben fedvén minden Népét, egyenesen ellene ment. Ezen két Sereg tsak hamar egyben találkozáván, az egybe-ütközet sem haladott; de a' következése szerentsétlen volt *Kemény Fános*nak; mert életét-is elvesztette a' nélkül, hogy teste megemlértetett volna, el lévén tapodva a' lovaktól.

Illyen nemü halállal kellett annak meg-halni, a' ki a' fegény *Bartsai* Fejedelem' minden szerentsétlenségei nek oka volt.

*Kemény*nek halála nem igen sajnáltatott, az ezer Német Lovasok, a' kik magokat ezen környül-állásokban nem igen vitézül vívelték, azért-is kevés vesztéssel visszamentek Magyar Országba. A' *Kemény* Hadának többi része el-éledett az Hazában, és azon kevés fiamu mellett-

1661. te lévő Nemesség-is *Apafi* Fejedelelem mellé állott.

Ezen Győzedelem a' dolognak minden vóltát hirtelen meg-változtatta, mindazonáltal késleltette véghez-viteleket. A' Portától *Kutsuk* Basának jött parantsolattya, hogy tudniillik a' Német Tsázárnak minden népét Erdélyből, a' kik a' Várookban vóltak, főképpen Kolo'svárról, ki-kergetse;—kéntelen vólt tehát *Apafi* Fejedelem kedve ellen-is a' Basát követni, és így Kolo'svár ellen menének. Ezen kegyetlen Basa nem értvén semmit-is a' Vár' ostromlásához, két hólnapoknál tovább mulatott az előtt, a' nélkül, hogy ezen tsak tsekéllyen meg-erősített Vároft megvehette volna; végtére a' Nagy Vezér két száz ezernél számosabb Sereggel a' Romai Tsázárnak ellen menvén, el-küldé *Aly* Basát hogy minden Népét, a' mely Erdélybe vólt egy-

egyben fedgye, és hozzája tsatólja, ^{1661.}
 de minekelötte ki-menne, egyben-
 gyüjtötte Segesvárt a' Nemeseeknek
 nagyobb részét, a' Vármegye és Vá-
 rofok' küldötteit, a' kik-is ezen Gyü-
 lésben meg erősítették *Apafi Mihályt*,
 a' Fejedelemségben, 's egyfzersmind
 tudtára adta *Aly Basa* az egybe-gyült
 Rendeeknek, hogy ha még egyfzer
 leg-kifsebb szakadást, vagy zenebo-
 nát indittanának Erdélyben, esküzik
 a' Nagy Urnak Fejére, a' kinek ő
 parantsolattyaából tselekfiezt, hogy
 soha többfözr szabadságok a' Fejede-
 lem válaftásában nem lézen, és hogy
 valamint más Fegyver-által a' Tö-
 rök Birodalma alá el-foglalt tarto-
 mányok, — egy Török Vezér által
 fognak kormányoztatni. Még töb-
 bet tselekedett ezen jó lelkü *Aly Ba-*
sa, meg-tekintvén ezen fegény or-
 fágnak fenvedett nagy romlását, —
 pufztulását, felét az Adónak mel-
 lyet

1661. lyet a' Portának kellett adni, el-en-
gedte, a' mely is ennek-előtte tsak
negyven ezer Tallérokra ment, ezen
háborgós időkben pedig nyoltzvan
ezerre hágot. Ezen engedelem ál-
tal azon kívül is termékeny Ország
nem-fokára régi épségére vízfűz ál-
lott.

Ezen idő alatt én betegen mind a'
Bethleni Kastélyban voltam; az én
minden-napi hidegem duplász har-
mad és negyed-napi hideggé válto-
zott. — *Patko* újra a' ki a' bór ital
által ilyen nyavalyától fzerentsésen
meg-menekedett, a' mellettem lé-
vők-is javasolták, hogy hasonlókép-
pen tselekedném, de mind hijában;
Patko tehát hogy annál-is inkább jo-
vaslását fogadnám, *Szólait*, (a' kinek
ifjuságomtól fogva minden tanácsá-
nak engedtem) vévén fegittségül jo-
vaslásának bé-tellyesedését elérte,
ez-is javasla tehát, hogy próbáljam
a' bór-

a' bór italt eleintén kevés mérték-^{1661.}
ben, és hadgyam-el ha ártalmasnak
érezném. Szerentsémre a' Bethleni
pintzében egy néhány hordóval jó
Rádnoti bor volt, a' mely-is leg-jobb-
nak tartatik egész Erdélyben,— ha-
sonló erejében, különös ízében, és
ízében-is az híres Tokai-bórhoz, —
Mingyárt-is adtak nekem egy kis po-
hárkával belölle; mely-is észre vehe-
tőleg gyomromat melegítette; de úgy
tettzet hogy hidegem nagyobb-
dott;— tovább-is élvén ezzel mér-
téktelenen, rövid idő alatt érzettem
erejének oly' következését, a' mel-
lyet már fok időtől-fogva el-vef-
tettem volt, tudniillik: tsendes és
több órákig meg szakadás-nélkül tar-
tó álmot. Szálai mind ezeket észre
vévén, és remélvén ezeknek jó kö-
vetkezését, az egélségem helyre ál-
lítására-nézve;— továbbra-is itatta
velem a' bört, és ámbár az hidegem-
től

1661. től meg-nem menekedtem, érzettem
mindazonáltal napról napra erőmnek
helyre állását; az ételhez való jobb e-
tyepetyémet; az éjtzakáimat-is nyu-
godalmasabban töltöttem mint az e-
lőtt. -Ez okból az én két Orvofsa-
im *Patko*, és *Szálai* naponként na-
gyobbitották ezen orvofságnak mér-
tékét, és oly' hathatósan, hogy hat
hetek előtt lábra állottam; bátor e-
leintén erőtelen voltam, és ezen jó
és könnyen bé-vehető Orvofsággal
tovább-is élvén, hat Hólnapok alatt
ezen nagy nyavalyámból egézkén
ki-gyógyultam, de ha a' testemben
előbbeni erőmet vízfá nyertem-is,
a' szívemet a' nyughatatlanság ujra,
és nagyobb mértékben, mint az-e-
lőtt, ostromlá; hogy a' Fejedem Af-
fzony *Bartsainéról* az utolsó nékem
küldött Levele után, a' melyről fel-
lyebb irtam, femmit sem halhattam;
majd el-fenvedhetetlen bánatokat o-
kozott

között nékem; az ő velem bánása, ¹⁶⁶¹ tudván engem' betegnek lenni; meg-
nem botsátható kegyetlenségnek tet-
tzett előttem az; hogy annyira meg-
felejtkezett légyen én róllam; és az
Leveleimre, a' mellyeket oly' gyen-
ge egétségemben-is nékie gyakran
irtam, állapottyáról tudakozódván,
a' nélkül,— hogy nékem csak egyik-
re-is Válaszát adni méltóztatott vól-
na; egy szóval nem tudtam mire ma-
gyarázni ezen érzéketlenségét; de
csak hamar meg-tudtam. Ő a' mint
fellyebb-is meg irtam, Huzt Várát
(melynek Gróff *Zollyom* volt Örökös-
se) menedék-hellyül vette völt ma-
gának. Ezen Vár jutott *Zollyom*nak
Gróff *Bethlen Istvántól*, *Bethlen Gábor*-
nak Öttséröl, a' kinek-is egyik Léá-
nyát vette Feleségül. Valamint Gróff
Tököli, a' ki Magyar Országban lakott;
a' másikat, és ennek részében az Hú-
nyadi Gróffság jutván. Ezen *Zol-*
lyomi-

1661. *lyominak* csak egy még nőtelen *Fia* volt, ki-is meg-látván ezen bujdosó Fejedelem - *Afzonym* *Huſti* Kastélyokban, nagyon beléje ſzeretett, és Feleségének venni fel-is tette magában. *Bánffy 'Sigmond*nak a' Fejedelem - *Afzonym* Attyának jelentette; ez-is (*Huſt* Várában faladván a' *Tartárok* előtt, a' kik *Jószágát*, valamint más részét-is *Erdélynek* puſztították) nagyon ſegitette és ſzeretre-is egyben-keleſeket; és így az *Ifju Gróff Zóllym*i igen könnyen meg-nyerte, a' Fejedelem-*Afzonym* Attyának ebben való meg-egygyezését; annál-is inkább, hogy a' *Léányának* ez igen jó ſzerentse volt; és így *Özvegységének* hat *Hólnapi* gyógyolása után hozzája-is méne a' Fejedelem-*Afzonym*, a' ki-is nékem annakutánna azzal mentette magát, hogy képtelen volt édes Attyának ebben engedelmeskedni; annál-is inkább, monda;

mivel-

ímelhogy nékem soha ígéretet nem tett, és reménységet sem adott ar¹⁶⁶¹ ról, hogy más minden szerentséjét meg-vetvén; kezét nékem adgya; de ezt nékem csak egy néhány Ezen-
dök múlva, midőn külső Orzági út-
záfomból vízfá tértem, mondotta.

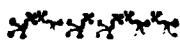
Meg-vallom mindazonáltal a' Férj¹⁶⁶² hez menetele annyira meg-hábori-
tott, hogy kevésbe múlt, hogy ujra
a' két előbbeni fenvedett hasonlő ve-
fedelmes nyavalyába nem estem. Az
édes Atyám meg-tudván ezen dol-
got, és tartván kedvetlen követke-
zésétől; el-jöve hozzám a' Bethleni
Kastélyba, 's meg-érteté velem, (mi-
nekutánna hozzám való Atyai ke-
gyeségével, 's vigasztalásával köny-
hullatásimat le-dörgölte volna) hogy
ezen dologban való szerentsétlensé-
gemen már semmi segedelem nem
lehervén; szükség ennek el-viselésé-
re, magamon erőt, és bátorságot ven-

1662. ni;— és mivel által-látrya, hogy ha Erdélyben maradok, azon zemélynek, a' mely nékem minden nyughatatlanságomat, — zomoruságomat okozza;— jelen-való léte oka lehetne zferentsétlenségemnek. Azért hogy ettől meg-menthesen, el zánta magában, hogy éngem' külső Országba utazni, és mostan leg-közlebb a' Bétsi Udvarhoz külgyen, az hól magamat a' zületésemhez illő tudományokban gyakorolhassam. — Szálai-is, a' kiről már fok versen irtam, hogy nagy hatalma lévén zivemen, javasolta az Atyám' zándékát követni. Réá állottam, által-látván magam-is, hogy a' távul-létel legyen az egyetlen-egy orvofság a' megnyugovásomra. Mellyért-is nem sokat késtek, hogy ezen rá-állásomnak hafznát vehessék; és mindeneket oly' hozzfas utazásomra zükségesekeket elkéztének. Az Atyám majd nem ereje

je felett is igyekezett nekem elegendő^{1662.} költséget adni; ámbátor akkor kezénél nem volt; mivel minden Jóságai el-voltak puéttitvā; de nem sokára elegendő fedelmét (az honnan nem-is reméllett) kapott.

Az egész mostani Háború, és rendeletlenség alatt, a' mellyet Hazánk szenvedett, a' Pástorok, a' kik a' Főbb Nemeseknek márháit az Erdély körül lévő Havasok alatt tágas völgyekben lévő Legelőkben őrzik; négy; öt, Ezkendők alatt nem bátorkodván az Urokhöz jöni, hogy a' Marhákból gyűlt haszonról számot adhasanak. Látván *Ápafi Mihály* Fejedelemséginek elein a' tsendetséget helyre állittatva lenni; el-küldének a' főbb Őrzők közül az Urakhoz, hogy számot adgyon a' bé jött jövedelemről; mellyet az egész mostani háborúnak idején véghez nem vihettek.

Hogy meg-tudhassad Affonyom!

1662. kik légyenek azon Pástorok — Ezen Nép, meg nem tudható időktől fogva egy oly' Felekezet, a' mely nem esmér, és nem tud más Országot, a' mély völgyeken kívül, mellyekben lakozik, és semmi más emberekkel, még csak az Erdélyi leg közelebb lakó homfédokkal fints egyesülések; ezek mint egy annyi kis csak a' völgyek által el válastott Szabad Társaságok. Minden Nemzettségnek nagyon maga különös Elöljárója, ki is egyfensmind Birájok és Papjok is, és minden reggel, és este tartják Könyörgéseket; és ámbátor ezen Nemzettségek, magokat Vallásokra nézve, Reformatusoknak (valamilyen tudniillik a' Földes Uraké) tartják; még finten egy Pap is köztök; midőn Léányokat férjhez adgyák, néha le-jönek Földes Uraikhoz, kik is Lakadalmokat tel-tartják, 's ennek vége levén többször bé-nem jönek

'Erdély-

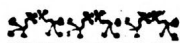
Erdélybe, tsak a' Marhák' föbb-Ör-^{1662.}zoje, 's ezen Tárfaságnak Feje minden Eftendőben egyfzer el-jön Urá-hoz fámot adni a' keze alatt lévő Marhaknak fámáról, és azokból vett házról. E' többnyire Tavafzal e-fik meg; ekkor tudtára adgyák U-roknak fámát, hogy mennyit lefűz fűkség el adni, hogy háznot vehes-fenek, 's ez ilyen módon esik meg:

A' Páftorok közönségesen a' Nyár-nak végén jönnek-ki a' mély völgyek-ből, és marháikat hajtyák Oláh Or-fágba a' Duna mellé, az hól ötven mért-földnyire hozzára, és négyre féllýére vagynak imitt amott kis tseplef erdők, az hól télen által is az Juhok és Berbétsek elegendő nyers füvet találnak élelmekre; mel-lyért is valamely summát fizetnek ezen helyek' Urának.

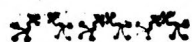
Tavafzal Konftántzinápolyból fok Kereskedők jöven, mind meg-vefűk,

1662. a' mellyek el-adók, tudniillik Berbé-
tseket, és nagy Tzápokat. Ebből
fokat véznek-bé az Erdélyi Urak;
és ez a' leg-nagyobb jövedelmek.
Midőn azon Emberektől az Urok-
nak hirré adatik ezen meg-lett Vá-
sár; biztos embereket el-küldik a'
pénznek által-vételére. Mind ezek
tám más Nemzettségnél fel-nem ta-
lálható hívséggel, és igazsággal es-
nek-meg.

Még ezen nyereségen kívül mi-
dön ezen barmok ifmét a' Völgyek-
re vízfűá hajtátnak; az Uraság el-
küldi fekereit az azokhoz leg köze-
lebb, és alkalmas helyre, mellye-
ket ezen Barmoknak Gondviselői meg-
raknak Juh' és Ketske' fajtal, mel-
lyet a' múlt Nyáron azoknak gyűj-
teményeiből tsináltanak, és az Urak-
nak el-küldik. Sok-féle ezen gyűj-
teményeknek néme, és nagysága-is;
leg-nagyobb része a' Malom-kőnek
kerek

kerek-formájára, majd mint a' Svaj-¹⁶⁶².
tzer Sajtok vagynak tsinálva; — a'
leg-jobb ízűek a' Bárány-börökben
keményen egybe gyúrt turók; de
ilyen módon nem fokat készítnek.
Ilyen készült túrót foztak a' Fenyő-
fának vastag kólbáz' módgyára tsi-
nált edénnyébe-is tenni, — de ezen
kívül még a' leg-nagyobb házon a'
Juhokról le-nyírt temérdek fok gyap-
ju. Tsudálkozásra méltó dolog az-is,
hogy ezen Emberek mivel élnek e-
zen Völgyekben, nem teremvén ot-
tan sem Gabonájok, sem Borok, nem-is
hozván másunnat-is — egy különös
dolognak tettzik, hogy minden élel-
mek tsupán csak a' Juhok' tejéből
telik-ki; melyből ők egy tézta for-
mát tsinálván, azzal kenyér helyett
élnek, és ugyan azon tézta formát
bizonyos mértékre meg savanyitván,
abból az italokat készítik. Igaz, hogy
néha; de igen ritkán magoknak egy
jó napot akarván tsinálni, vagy egy

1662. Bárányt vagy Ketske Gidót meg-öl-
nek; de a' mint fellyebb íram, ez igen
ritkán esik-meg, és ez mint egy
különös nap nállok.

Ruházattyaikat-is ezen marhák'
gyapjából önnön magok kézfittik;
igaz, hogy igen vastag; de az első
'havazás' ellent-állására (mellyeknek
mindenkor ki-vagynak téterve) al-
kalmatos posztóból; fejeket egy pá-
róka' módgyára Juh bőrből kézfittet-
Süveggel fedik, melynek kerületin,
és így a' fejek körül-is gyapju fűr-
tők függenek, és így a' havazásban
fejeket meg-rázzván, az hó-is le-hull
azokról; — Feleségeknek és Gyermek-
keiknek-is ilyen módon vagyon öl-
tözetek, és a' marhákkal együtt, az
Havasokon Közikláokban ki-vágott bar-
langokban igen meg-elégedve együtt
lakoznak, semmi eszmérettségek nem
lévén a' más embereknek életek'
módgyával.

Enge-

Engedelmeskedvén tehát az Édes^{1663.}
 Atyám azon akarattyának, hogy Erdélytől el-távozzam; tsak egyetlenegy
 főlgát vittem magammal; de *Patko*
 hozzám mindenkor nagy hivséggel
 vífeltetvén ajánlotta magát, hogy
 Bétsig el-kísér; meg-indulánk tehát
 együtt, és két napok alatt el-érke-
 zénk azon híres Munkátsi Kastély-
 ba, mely-is mint-egy négy Magyar
 mért-föld Erdélynek félétől, az hól
 az Ifjú *Rákotzitól* az utolsó Fejede-
 lem' Fiától igen jó fíivel, és nagy
 betsülettel fogadtattam. Ezen Fia-
 tal Ur leg-nagyobb fíiveséggel, és
 illendőséggel kért, hogy tovább-is
 nálla mulatnék; kérésére bizony min-
 den más időben hajlani kéfz lettem
 vólna, az időnknek hajlandóságaink-
 nak egyefsége hozzája járulván, még
 ezen Ifju Fejedelemnek leg-első meg-
 latásától-fogva való vónzásom; mind
 ezekért, mondom, nyereségemnek

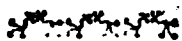
1663. tartottam volna kérését bé-tellyefi-
 teni; ha meg-nem ígértem volna az
 Édes Atyámnak a' tölle rendelt idő-
 re Bétsben lenni; folytattam tehát
 útamát a' *Patko* tárfaságában, 's el-
 menénk a' Magyar Orzági Palatinus
*Vesfelényi*hez.— Itten foros barátsá-
 got kötöttem az Ifju *Vesfelényi*vel a'
 Fiával, a' kiről-is lez' fzerentsém
 állani ennekutánna. Innen mentem
 Gróff *Tekelyi*hez, kinek-is nevét úgy
 írom, a' mint egész Európában ne-
 vezik; ámbátor Magyarul így írják
Toköllyi. Ennek Fia hiresebbé tette
 magát, mintsem hogy Frantzia Or-
 zágban valóságos neve ne tudód-
 nék.— Itten-is a' barátságunk nagy
 jeleivel fogadtattam. Innen mentem
 Bétsbe Pofon felé, mely-is leg-köze-
 lebb lévő Város az Astriai Biroda-
 lomhoz.— Ide érkezvén, mingyárt
 az Akadémiát kezdettem gyakoról-
 ni, és magamat itten helyre állitván,
Patko

Patko vízfőre indult, hogy az Atyá-^{1663.}mat tudósítsa utazásunkról.

Tudtodra vagyon talám Afzonym! hogy egész Felső Magyar Országban, valamint Erdély Országban is az ember utazhatik a' nélkül, hogy az erfénnnyét fel-nyílsa; mert nem tsak a' Nemesek, de még a' Helység' Biráji, és a' tehetősebb Falu' Lakosi-is igen jó fíivel látták az utazókat, és mindenütt úgy szólván; terített asztalt lél az Ember, és igen jó volna, ha Frantzia, és más Országokban-is úgy lenne.

Az Akadémiában való első bé-lépésem-is egy éretlen Ifiúhoz hasonló volt. A' mely Lovat az Ló-Iskolában leg-elsőbzer lovagolni adtak nékem;— igen vénnek és rútnek tetzvéen, akármint akartak-is befédekkel rá venni, reá nem akartam ülni, azt vélvén, hogy tsak még-vetésből tselekedzik; mondván, hogy az Atyám-nál.

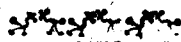
1663 nál febb, és külömbb Lovakon lovagoltam; engedtek tehát akaratomnak, és hogy kívánságoznak eleget tegyenek, egymást hozának elé, a' melyre alig ültem-fel; azonnal a' földre vetett; meg is érdemlettem, de úgy is meg-fégyenlém magam'; hogy ennél nekem nagyobb ösztön és letzke nem kellett arra, hogy a' Tanulók közt leg-forgalmazósabb legyenek, és a' dolgokban az első tekintetre mingyárt ne ítéljek.— Mely maximát azolta soha el-sem felejték. Én az Akadémiái tanulásokat, és gyakorlásokat oly' nagy forgalmazósággal folytattam, hogy hét vagy nyóltz hónapok alatt mind a' Tanulók közt leg-első voltam.— Az Akadémiának Mestere Olaf lévén, egészen magamévá tettem rövid idő alatt az Olaf Nyelvet-is, mivel az Akadémiában többnyire mind a' Mester' nyelvét befélették; ezen kívül-is igen-fükséges Nyelv volt ez

arra, hogy a' Tsázári Udvarnál meg-¹⁶⁶³
 jelennyek, az hól-is nem fenved-
 ték a' más nyelven való befédet,
 nem lévén szabad Frantziáúl (hábo-
 ruja lévén azon Nemzettel) főllani;
 de a' béketség meg-lévén, minden-
 nek valamint ez-előtt, ezen Nyel-
 vet befélteni szabad vólt.— El-végez-
 vén tehát az Akadémiai gyakorláso-
 mat, még vagy hat Hólnapig a' Bé-
 tsi Udvarnál mulattam, mely idő a-
 latt annyira magamévá tettem a'
 Frantzia Nyelvet, hogy meg-lehető-
 sen befélhettem:

Ez éppen azon idő tájba vólt, mi-
 dőn a' Török Hadat indított a' Ró-¹⁶⁶⁴
 mai Tsázar-ellen egész erejével, ama'
 híres *Koprogli* Basa vezérsége alatt.
 A' Tsázar segítséget kérvén a' Fran-
 tzia Királytól, a' kivel már a' bé-
 keiséget meg-kötötte vólt, ki-is né-
 kie a' Népéből a' leg-jobb négy e-
 zeret küldé; — ezeket követvén nagy
 szám-

1664. Észemmel a' leg-főbb Nemesség.— Az egész Világ előtt tudva vagyon, mely jó segittségére, és hasznára lettek légyen ezek a' Vitézek harhatós fölgálattyokkal a' Romai Tsázárnak, ezen Magyar Orzági Háboruban; meg nem álhatom mindazonáltal, hogy némellyeket (a' mellyek ugyan már mindének előtt tudva vágynak) meg ne írjak; 's ezeket mint bizonyofokat is írhatom, mivel magam szemmel látó bizonyság vagyok ezen vitéz tetteiknek.

En-is mint Voluntér követtem a' 'Tsazar' Seregét Generális *Montekukuli* Vezérsége alatt, a' ki-is eleibe ment a' Törököknek Horváth Országig, az Elöl járók voltak a' Frántzia Seregek, a' kik-is magokat a' legelső Tsatában vitézségekkel különösen megkülömböztették. Ez azon Tartományban történt, az hól a' többi főbb dolgok-is történtek az egész

egész Háboru alatt, az hól a' Nagy^{1664.}
Vezér mindent el-követett, hogy ab-
ba bé-mehessen, által akarván men-
ni a' Mura Vízén, mely-is a' Dráva-
ba foly, és el-választta Horváth Or-
szágot Magyar Országnek más részé-
től. Az Elöl-járó Frantziák elé-nyo-
mulván voltak a' leg-elsők, a' kik a'
Nagy Vezér ezen fándékának elle-
ne vetették magokat; az-is ellenben
minden Jantsáraival, kik-is huzon-
öt ezernél többen voltak, fel-tett
fándékának véghez-vitelén igyeke-
zett, látván a' kemény tüzelést, mel-
lyet ezen derék Sereg réájok tett;
úgy vélekedett, hogy bizonynal e-
zen tűznek keménysége nem léfzen
fokáig tartós, de látván hogy e' fű-
net-nélkül foly, és hogy ezen fűn-
telen való tűz által a' leg-jobb és e-
gészegefebb Jantsárait el-veztette; an-
nyira meg-rémült, hogy térdre es-
vén, és fejét a' földhöz vervén, irgal-
mas-

1664. masfágért esedezett az 'ISTENnek,
kérven, hogy ezen nagy mézfárlást
fűntetné-még; de könyörgése meg-
nem halgattatván, kéntelenítterett
hátra-menést fútatni, hogy leg-aláb a'
többi rézeit kevés Jantsáramak a' ve-
fedelemtől meg-menthesse, a' mely-
től egy sem menekedhetett volna-
meg, ha a' vizen való által-menetelt
tovább erőltette volna; 's ez-által ma-
gát úgy meg-verettetve tapasztalta,
hogy más nap mingyárt reggel a'
Tsázar Biztofsainak mind azokra réá
állott, a' miket ezek tölle kívántak;
és a' mellyeket kevés- idővel ennek-
előtte az Ottomanni fokott nagy
bűzkeséggel meg-tagadott.

A' *Montekukuli* Serege egy jó fél
mértföldnyire fekütt ezen ütközet-
nek helyétől, kézen álva, hogy ha
a' fűkség úgy kívánná segittséget
adhason a' Frantzok bátorságának;
de nem vólt fűkségek arra. — Ge-
nerális

nerális /*Montekukuli* itten valóságos, 664.
nagy jeleit adta Hadi Tudománya'
's gyakorlása' mivóltának, a' midőn
t. i. nékie hírül hozták, hogy némely
Német, és Magyar Lóvaság a' Török
Lóvaságtól meg-futamtatott,
és hogy minden el-vólna már ve-
ve.— A' lehetetlen, felele; mert én
még nem-is ütköztem-meg.

El-nem halgathatok egy különös
Történetet, a' mely ezen Tsata e.
lött történt; mivel nekem ez oly'
kemény bé-nyomást tett elmémbe,
hogy úgy tettzik hogy még most-is
képzelem. Egy igen szép Arabiai
Lóvan ülő Török ki-jöve a' Török
Sereg közül, és közelitvén a' Fran-
tziákéhoz, hadarázván Feje felett
kargyával, mint-ha különös viadalt
kívánt volna; egy Vitéz Frantzia Ne-
mes, ha nem tsalódom; *Kbevalier*
Lorrainé nevezetű, ki-vált egy Spa-
nyol Lóvan, hogy meg-büntesse ezen

1664. Töröknek vakmerő maga vetését, kis vágatással csak hamar fémbe fálván, mind a' kerten egy néhányzor kis keringőt nyargalván, ezen Frantzia Ur vigyázván a' jó alkalmatosságra, úgy homlok lövé a' Törököt, hogy főrnnyü halva le-esék Lóváról, a' mellyet-is fel-foga mingyárt, és mágával el-vivé, ottan hagyván az általa meg-ölettetett Török' testét. — Ennek minden jelekből bizonynyal különös tekintetü Embernek kellett köztök lenni, mert álig esett-le a' földre, azonnal irtóztató kiabálás hallatott a' Török Seregnél, mely-is éppen meg-nem ijeztette ezen Frantzia *Chevalier de Lorrainét*; vizzá tért Taborába; fínt' oly' kurta vágatásban, valamillyennel ki-ment volt.

Meg-esvén a' Törökkel a' Békeség, a' mint fellyebb-is irtam; a' Tsáfári Seregek a' ki-rendelt Téli szállásokra oltattak; a' Frantziák Auszriá-

striában, a' jelen való Tél nem engedvén nékiek az Hazájokba való¹⁶⁶⁴ vízfűz menetelt, igen mefze-is lévén illyen vad időben; jó-tartások volt-é ottan vagy nem; erőltették-é őket a' Tsáfár szolgálatyára állani; mind azokat nem tudom; elég az, hogy ezen szép Frantzia Nemeség, a' kik-is magok jó szántókból jöttek a' Tsáfárnak segítségére; alig lett-meg a' Békefűz; és így az alkalmatosság-is a' több vitézségnek megmutatására meg-fűz, ezen alkalmatlan, és hideg időben-is vízfűz mentek Frantzia Országba.

En esmérettséget vetvén ezek közül az elébb valókkal; kik-is hozám való barátságoknak sok jeleit adták, a' mely-is nékem nagy háznomra volt a' Frantzia Országba való első útazásamkor.

Már nékem sem lévén alkalmatóságom az Hadi dolgokban gyakor-

1664. láfomat tenni, 's ennekutánna valót
fem remélvén; fel tettem magamban,
hogy Gróff 'Zrinyi Mikloshoz men-
nyek; ezen nagy Ember nagyon be-
tsülettett a' Frantziáktól, és úgy főt-
ván, majd tsak nem immádratott a'
Magyar Nemzettől az ő nagy vi-
téz tselekedetiért a' Törökök ellen,
kiknek is gyakor ízben nagy feregét
meg-verte, és nékiek semmi nyugo-
dalmat nem engedett a' Magyar
Országban tartott egész háboru a-
latt.

Ezen Nagy Ur 'engem' oly' kü-
lönös bersülettel fogadott, valamint
minden más hozzája csoportoson jö-
vő Magyar Uri Rendeke; másként
a' Nevem is előtte esméretes lévén,
fokat hafnált, hogy engem' remény-
ségem felett így láfson. Magához
zállított, és úgy bánt mindenekben
velem, mint tulajdon gyermekével,
mely-is okozta hogy feles ideig nál-
la mű-

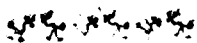
la mulattam. Ezen Urnak, a' ki a-^{1664.} zon kívül nagy Ellensége a' Törököknek, és örömezt egész Magyar Országból ki-kergette volna; igen nehezen esett, hogy a' Tsázar ezen hitetlenekkel békeséget kötött, és éppen akkor; midőn a' Mura Vízénél oly' keményen meg verettettek, és ez-által a' Hadat továbbra-is folytatni elégtelenekké lettek volna, — ez-iránt való bánattya arra-is vitte, hogy Magyar nyelven egy könyvet írjon, a' melyben meg írt és elé adott minden módokat, hogy mi-módon kellenék Magyar Országot tsupán csak a' Magyar erővel ezen Pogany" jármától, és nyomorgatásától meg- szabadítani. Ezen Könyvnek neve: NE BÁNTSD A' MAGYART. — Ez-által meg-akarta bizonyítani, hogy tsupán a' Magyar Erő elégséges, csak hogy ne gátóltassék a' Törököt Magyar Országból ki-kergetni; —

1664 ezen Könyv akkor ugyan ki-nem nyomtattatott; de kéz'-írásban fok Magyar Uri Rendeknek ki-öztogatta, azoknak tudni-illik, a' kiket gondólt, hogy leg-jobb segítségére lehetnének ezen fándékban; ha megengedtetnék véghez vitele. —

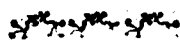
Igaz dolog, hogy erre minden alkalmatosságot, és módot-is ki-keregett, meg-engedvén a' keze és kormányozása alatt lévő Magyar Seregeknek a' Török határra bé-ütni, és mindent ezen hitetlenek közül a' kiket találnak kardra hányni. — Ezen Tsaták oly' fok ízben történtenek, hogy a' Tsáfárnak-is tudtára lettek, ki-is tartván attól, ne hogy ezek okot adgyanak az ujj Háborura;— meghatározott parantsolattyát küldötte Zrinyinek, hogy ezektől meg-fűnyék,— De már ezen Seregek úgy réá vóltak fokva az ilyen apro tsatákra, hogy nem könnyen lehetett őket

öket ezektől meg-tartóztatni, a' mi-¹⁶⁶⁴
dön akarta volna-is;— a' többi kö-
zött volt egy Ezerefse *Kis Ferentz*,
nevezetű, a' ki-is már annyira meg-
kedvellette volt ezen kis 'Tsarákat,
hogy ámbár meg-tiltván néki *Zri-
nyi*, hogy egy Töröknek-is a' Fejét
nékie többör ne küldgye, még is
ezen Vitéz Ember találkozáván egy-
szer, egy Század Törökökkel;— min-
minden irgalom nélkül egyről egyig
fokása-férént le-vagdáltatta, és nem
a' Fejeket, hanem testeknek más ré-
sét küldötte *Zrinyinek*, ki-is arra ke-
ményen meg neheztelvén tudtára ad-
ta, hogy ha még többör-is paran-
tsolatja ellen ilyeneket tseleklék;
fogságba záratja.

Ilyen, 's efféle Történetek rof vé-¹⁶⁶⁵
lekedést okoztak a' Tsáfári Udvar-
nak Gróff *Zrinyi* felöll, mely ki-tet-
tzett csak hamar abból-is, hogy paran-
tsolator vett Bétsbe menni. Nem ké-

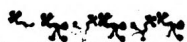

1665. telkedvén, hogy ottan bizonynal nem
 a' leg-jobb móddal fogna fogadtatni;
 mind ezek ezen Urat annyira meg-
 kedvetlenítették, és gondólkodás-
 ba ejtették, hogy abból semmi mó-
 don ki-venni nem lehetett; úgy ter-
 tzik, hogy minden jövendőlni láttzott
 a' rajta nem sokára történt feren-
 tsétlenséget; Baráttjai mindazonál-
 tal, a' kik ezen környül-állásaiban
 mostan füntelen mellette voltak, egy
 Vadászatot javasoltak, réz-ferént a'
 Gróff' mély gondolattyaainak el-veré-
 sére; réz-ferént a' nálla lévő Ne-
 mes Urí Rendeknek idő-töltésére;
 de oly' nagy vólt kedvetlensége, hogy
 ezen Vadászatban meg-jelenni nem
 akart, engedelmet kérvén mind azok-
 tól, a' kik jelen vóltanak, hogy rof-
 neven ne vegyék, el-sem-is méne,
 és Kastélyában csak magára marada,
 de annakutána meg-változtatta fán-
 dékár. Meg-akarván tudni a' Vadá-
 szatnak

fatnak folyamatját, meg-parantsolá,^{1665,}
az hintójába bé-fogni, hogy a' tse-
rében lévő úton fekerezzzen, és leg-
alább a' vadász lármát halhassa.

Alig vólt egy fél-órát az Erdőben;
hallá a' kiáltozást, hogy a' vad di-
no nem mezze vólna; de mivel úgy
tetzik, hogy az ember fátumát el-
nem kerülheti; le-fökek a' fekér-
ből, egy karabélyt vévén kezébe,
bé-méne az Erdőbe mint-egy két-
fáz lépésnyire; tselédgyei, kik a' fe-
kér mellett maradtak, csak hamar
hallván egy puska ropogást, töstént
zaladtak arra, és láták Urokat a' föl-
dön minden mozgás nélkül el-nyúl-
va, minden figyelemmel visgálták a'
sebnek helyét, de soholt nem talál-
ták, ki-vévén hogy a' bal vak fe-
mén egy kartzolás láttzott; fel-te-
vék a' fekérbe, 's vízfá vivék a'
Kastélyba, a' nélkül hogy annakután-
na leg-kisebb jelét-is adta vólna éle-
tének.

1665. Nem fűkség néked Afzonyom!
 meg-irnom; mert képzelheted, hogy
 mik történtek ezen ferentsétlen va-
 dászattól való vízfű-jövedele után.—
 Elég legyen az, hogy a' fomorúság,
 bánat közönsége lett; és azt min-
 denek' ábrázatján, mint egy eleve-
 nen le-festve látni annyira lehetett,
 hogy azt csak képzelni-is tellyes le-
 hetetlen; mert ezen Ur mindenektől,
 nagyoktól, kisebbektől mint egy im-
 mádatott. Az el-temetése minden
 ki-gondolható pompával, az egész Or-
 fág' Nemefseinek jelen létében, tö-
 kélletösségeinek, nagy tetteinek ki-
 hirdetésével (melyre valósággal ér-
 demes-is volt) esett-meg.

Nem lehet nem kételkedni, hogy
 ezen Nagy Embernek halála ingerel-
 te legyen egész Magyar Országot fegy-
 vert fogni, és a' Törökkel, az örö-
 kös ellenséggel az Hadat ujra el-kez-
 deni a' Tsázar helyben-hagyása nél-
 kül

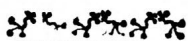
kül-is. Az Ország' Nagygyaival köz-^{1665.}
lött Manuscriptuma bizonyása le-
het ennek, melyben-is meg-mutatta
ezen háborunak el-kerülhetetlen fűk-
ségét; 's ezért-is' hivattatott volt ő
Bétsbe; meg-nem bizonyittathatott
mindazon-által, hogy ez-által magát
Magyar Ország Királynának akarta
vólna emelni; de a' bizonyos hogy
Zrinyi Péter nem foká *Nádasdival* és
Frangyéspánnal ehez hasonló dolog-
nak véghez vitelére meg-egyeztek,
mellyet-is közöltek a' Magyar Orzá-
gi Uri Rendekkel; de meg-kell val-
lani, hogy a' mint az egész Világ tud-
gya, se ézfél, se által-látással, se ha-
di Tudománnyal, se véghez-vihető
tehettséggel nem bírtak annyival;
mint Gróff *Zrinyi Miklos*, mellyért-is
fándékoknak nem lett más ki-mene-
tele; hanem tulajdon magok el-vez-
tések.

Ennek-utánna a' Tsáfár *Zrinyi*
Miklos.

1665. *Miklos*nak három Fiait az Attyok² Kastélyában el-fogatván, Bétsbe viterte, és egy Kollegyiomba bé-tétetvén, minden alkalmatóságtól az Attyoknak, és eleiknek nyomdokit követni meg gátóltattak, annyira, hogy valósággal esméretlenek-is maradtanak; és így vége szakada azon mindenkor nagy vitézséggel bíró, 's mondhatni az Hazáért, Kereftýénségért bajnoki *Zrinyi Nemzettség*nek, a' mellyet soha a' két Magyar Haza eléggé nem sajnálhat.

Majd éintén ez idő tájban adta
1666. Gróff *Zrinyi Péter* Férjhez Léányát az ifjú *Rákotzi Hertzeg*nek, ki-is Attya halálától fogva mind a' Munkátsi Várában lakott.

A' Gróff *Zrinyi Miklós* el-temetése után, majd éintén csak egyedül maradtam a' Kastélyban; bizonytalan lévén, mi tévő legyek; el-határoztam magamban, már ennek-elötte
völt

vólt fándékómat bé tellyesíteni, és Frantzia Országba utazni; annál-is inkább, hogy azon Frantzia Uraknak, a' kikkel esmérettséget tettem vólt az fenn írt Török Háboruban, elmenetelek előtt kedvem-zerént lévő jóvasláfokat 's kéréseket is gyakran ezemben forgatván, kéztettek ezen fándékom' véghez-vitelére; de a' kevés pénzem oly' hozzú útra nagy fázongatást okozott; csak ugyan réá fántam magamat, és meg indulék a' nállam lévő fáz Aranyokkal, 's még más fázat költsön kérvén, mellyek' le-fizetéséért kértem az Atyámat, és hogy nékém Frantzia Országban-is, a' mennyit csak lehetne küldgyen, e-zembe sem jutván ennek lehetetlensége, mivel Frantzia Orzágnak semmi-némü közösülése nem vólt Erdéllyel. A' leg-könnyebb útm lett vólna Béts felé, de azon kívül hogy attól tartottam, hogy ott engem meg-

meg-tartóztatnak, kerülőnek-is vél-
 1666. vén, javasolták-is a' Tengeren va-
 ló menetelt, Velentze-felé, tehát ezt
 követtem. És mivel semmi ollyas
 Történetem nem vólt, ki-vévén, a'
 mi minden útozókön közönségesen
 történni szokott; csak azt kívánom
 tudtadra adni, Afzonym! hogy Ve-
 lentzéből Lionba mentem, az hól-is
 alkalmas fekereft találtam a' Páris-
 ba való menetelre; alig érkezvén meg
 oda, azonnal mingyárást tudakozód-
 tam azon Uraknak Lak-hellyekről,
 a' kik hozzám oly' jó fándékkal vi-
 feltettek, midön Magyar Országon
 vóltak, és a' kik Párisban az ottan
 lévő Udvarnál való mulatásom alatt-is
 nagy Barátsággal hozzám vífeltet-
 tek, és engem' fúntelen magok tár-
 saságokban lenni kívántak.

Ezek által lett azon fzerentsém a'
 veled való meg-esmérkedésre, mely
 nélkül, és a' hozzám vífeltető ke-
 gyes-

gyebséged nélkül; minden hizelke-¹⁶⁶⁶
 dés nélkül mondhatom, — soha Ha-
 zamba vízfű nem jöhettem volna;
 mert az Udvarnál való meg-jelenés,
 ezen Városban fűletésemhez illen-
 döképpen való élés elkerülhetetle-
 nül kényszerítették engemet olya-
 nokra, a' mellyekre tehetetlen vol-
 tam: — az én két-fáz Aranyaimmal
 nem sokra mehettem: — az úti köl-
 tségem, a' köntöfseim, mellyeket kel-
 lett oda való érkezésemmel tsinál-
 tatni, felit el-eméztették, és még-is
 magamat az akkori módihoz kellett
 alkalmaztatnom, a' mellyhez a' Ma-
 gyar öltözet mind egy fórmául vé-
 tetett. — Azoktól az Uraktól, a' kik
 Magyar Országba jöttek volt, tapaf-
 talván, hogy ezen öltözet sokkal al-
 kalmatosabb a' Hadakozáskor, és a'
 lóra való fel-ülésre-is, mint az ő fűk
 öltözetek, és köppenyegek, azért
 vízfű-menetelekkor ahoz alkalmaz-
 tat-

1656. tatták; de költségesebben, tsináltatták
 tehát magoknak igen bő, és térdig
 érő mere-valót, és ezen fellyül egy
 más köntöft, melynek ezt a' nevet
 adták: *Iuste an Corpus* (majd őlly' for-
 mára a' mint mostan-is viselik) a'
 nyakra-valójokat más móddal kere-
 kitik a' nyakokra, mint a' Magya-
 rok; mert mi azt az állunk alatt
 meg-bogozzuk, és a' két végit az
 övünkig le-botsáttjuk; ez helyett a'
 Frantziák meg rövidítvén végeket,
 pántlikával igen tágon meg-kötik.
 Ezen öltözetnek módjáról azt jöven-
 dölték, hogy ez az öltözet a' Fran-
 tziáknál abban lévő nagy állhatat-
 lanságának bizonynyal véget fog vet-
 ni, és hogy őlly' könnyen le-sem
 mondanak arról, mivel ez minden-
 képpen igen alkalmas. — Én-is ma-
 gamat tehát e' fzerént alkalmaztat-
 ván, az erre tett költség nagyon meg-
 fogyaztotta azon pénz-béli kevés
 vagyó-

vágyonomat, a' mely arra vólt ha-¹⁶⁶⁶
tározva, hogy élhesek ezen Város-
ban, az hól minden abban tartya fe-
tetséjét, hogy mindenit el-költse.

En-nékem tehát nem vólt módom,
hogy mindenekben követhesek má-
fokat; és ámbár többnyire azok az
Urak, a' kiket gyakoroltam, nem en-
gedték, hogy a' leg-jobb ízlésű ételek-
ben fűkölködjem, és így ételemre
nem kellett költenem; mindazonál-
tal a' fűkér, Tseléd, mellyet tar-
tottam, 's más költségek, mellyeket
ilyen nagy Városban el-kerülni le-
hetetlenek, nem fokára elégtelenné
tettek azoknak el-győzésére. Mely
őkből (mivel úgy-is természetem fe-
rént a' bura igen hajlandó vóltam)
mostan kezdék törödni, és bánkód-
ni azon, hogy ily' gondolatlanúl min-
den fegedelemtől, és annak tsak re-
ményességétől-is meg-foztva, és egy
barátom nélkül, a' kivel közölhet-

1666, ném bajomat; oly' melege tarto-
mányra el-indúltam. Mind ezeknek
meg gondolása már életemet-is fin-
te el-fzenvedhetetlenné tette, és
nem-is tudom, mi történhetett vol-
na rajtam; ha te Affzonyom! nem
gyámolítottál volna azon bőv, és va-
lóságos segedelmeddel, melyet né-
kem adtál. Bizonnyal mondhatom,
hogy akkor te az én örző Angya-
lom vóltál; — mert a' nélkül, hogy
én néked nagy bánatomat, és bájo-
mat leg-kifsebben-is panaszoltam vol-
na; észre vetted az én nagy Mélán-
koliámból, melyben essem vólt; o-
kát-is mingyárt által-láttad, és ke-
gyesen elejit-is vetted, 's kéntelen
vagyok annál nagyobb érzékenység-
gel-is ezt meg-esmérni, hogy mivel
azok, a' kik hozzám való barátsá-
goknak annyi jeleit adták, és így
hozzájok minden tartózkodás nél-
kül lehettem, kézségeket segedel-
mem-

memre ugyan mutatták, de meg-¹⁶⁶⁶
gondolván mind azon házfantalán
költségeket, mellyeket minden ok
nélkül tselekeznek, meg-kell nékiek
engedni, hogy ilyenekre 's ehéz ha-
sznlókra elégtelenek, meg-eméztvén
még előre jövedelmeket, és adószá-
gokkal magokat meg-terhelvén, nem
csak jövedelmeket, de fekvő vagyon-
nyokat, Jofágokat-is el-pazérólván,
végtére illetlen dólgoakra-is veremed-
nek, hogy nagy summát költsönöz-
hessenek, mellyel-is jobban nem gaz-
dálkodnak, mint a' tulajdon vólt va-
gyonnyokkal, mellyet már el pazé-
róltak. Ezen illyen rendetlen életü
Uraktól, mint magam-is vóltam, te-
hát semmi fegedelmet nem várhar-
tam.— Midön éngem' kényszerítettél
hogy bajamat, és búmat néked meg-
valjam, meg-nem elégedtél ennek
csak meg-rudásával, hanem még egy
Aranyokkal teli erfényt-is embe-

1666. red által küldöttél, a' ki-is a' te parantsolatodból töllem femmi jutalmat el-venni nem-is akart; és midőn néked meg közöntem, még nagyobbban meg-illetett, és érzékenyitett a' nekem adott kegyes Tanácsod, a' mellyet hiven-is bé-teljesítettem; hogy tudni-illik tovább Párisban nem múlásak, és mentől elébb Erdélybe vissza térjek. Nem-is késtem ennek véghez vitelében; tsak egy utat fándékoztam a' Nagy CONDE Hertzeghez Chantillibe tenni, a' ki-is engem' látni kívánt, és különösön töllem a' Hazám' dólgaíró, 's állapottyáíróí értekezni.

Meg tettem tehát ezen útát, az hól-is egy napig a' Hertzegnél múlattam. Álmélkodtam azon, bizonynal mondhatom néked Afzonyom! hogy millyen jól tudta Hazámnak, ólly' mefze lévő Orzágnak minden dólgaít, környülálláíait; mert ki-vé-
vén

vén ezen utolsó zürzavarját ezen 1666
 szép nagy Tartománynak, jobban tud-
 ta a' mi elsőbb Fejedelmeinknek, a'
 kik eleitől-fogva Erdélybe uralkod-
 tanak történeteit, mint én; — azok
 között BETHLEN GÁBORról külö-
 nösen emlékezett, kinek-is leg-kis-
 sebb tetteit-is jól tudta. Nem ke-
 vesebb érdemet adott ezen nagy Em-
 ber után következő Fejedeleim-
 nek *Rákotzinak*, tudván azt-is, hogy
 ennek Fia az egész Sereget Lengyel
 Országban el-vezette. — A' *szegény*
Bartsai *kerentsétlen* történetit, és a'
Kemény János Fejedelemség' el-nye-
 résére véghez vitt tselekedeteit töl-
 lem tudta-meg.

Vízfa jövék Chántilliből meg-
 halmazva kegyességeivel, és gyö-
 nyörködttetve tárfalkodásával a' Her-
 tzegek, a' kit-is ezen Században
 nem csak a' nagy Vitézek közé, ha-
 nem méltán a' Tudófok közé-is le-
 het számlálni.

3666 Innét való vízfű jövedelemmel, í-
 géretem-kerémt téged' ezen kis ú-
 tozásmról, mindenekről tudósítot-
 talak, és minthogy már a' te jóvas-
 lásodból fel-tett fándékom volt Fran-
 zia Országot el-hagyni, és hazámba
 vízfű térni; ennek véghez-vitelére is
 Afzonyom! minden fűkséges mó-
 dokról fozgalmatoskodni méltóztát-
 tal; meg-parantsóltad dolgaid' ügye-
 löinek, hogy egy Bánkierrel (Pénz-
 váltóval) minden utakat módokat el-
 rendelne, az én ily' hozzás utazá-
 somnak bizonyos és alkalmas mód-
 járól; ezen hozzám mutatott fok
 rendbéli kegyefségeden kívül, még
 jót-állottál minden pénzről, a' mely-
 re nékem ezen útamban fűkségem
 lézen, el-menék tehát a' Pénz-vál-
 tóhoz, ki-is azt jóvasólta, hogy Ám-
 sterdám,— Håmburg, és Dantzka-fe-
 lé venném utamat egész Lengyel Or-
 szágon kereftül Leopoldig (Lember-
 gig)

gig) az homan csak a' Havafokon, 1666
kelletik kereztül jönem, hogy Er-
délybe érhessek, 's e' fzerént-is tse-
lekedtem.

Meglévén mind ezek a' füksé-
ges rendelések; nem volt egyéb hát- 1667
ra hanem hogy tölled bútsut ve-
gyek; csak a' köny-hullátásaim le-
hettek az én hozzám vífeltetett ke-
gyefséged iránt való háládatofságom-
nak, mellyel néked tartoztam, bi-
zonyságai; akármely ki-kerefett fók-
kal való ki-fejezések elégtelenek let-
tek volna erre; bé-is vagynak azok
fzivemben úgy óltva, hogy csak a'
hálálommal enyézíkel ezeknek em-
lékezete. Vettem észre Afzonyom!
hogy te-is meg-illetödtél, azért nem-is
bátorkodtam többfzör hozzád men-
ni, és így kegyelmeddel meg-tetéz-
ve, és a' Pénz-váltó-is a' te rende-
lésed-fzerént két fáz Aranyokat ke-
zemben adván le-fizettem a' Páris-

1667. ban lévő adósságaimat; meg-indulék a' ki-rendelt úton, és (hogy néked u-nalmadra ne légyek az útozáfom hóf-
 zas le-írásában) szerentsésen Dantzká-
 ba érkeztem, az hó-l-is találtam a' Pá-
 risi Pénz-váltónak Levelezőjét, a' ki-is
 nekem mingyárt akár mennyiben's a-
 kár miben lévő szükségemben aján-
 lotta segedelmét. Nem vólt zük-
 ségem ezen ujjonnan zeméllyem i-
 ránt. viseltetett kegyes zorgalmazos-
 ságod' ujj jelére, hogy ezemben
 juffon mind az, a' mivel tartozom
 egy oly' kegyes és bőv kezü védel-
 mezőmnek, a' millyent én Afzko-
 nyom! Párisban benned találtam;
 használtam mindazonáltal ezt-is tí-
 zen-öt napokig ezen Városban való
 mulatásommal, tsak ezen egy mó-
 dom lévén, hogy ebben-is hozzád
 való háládatosságomnak jelét meg bi-
 zonyithassam. Igazán írhatom, hogy
 a' pennám tsak segittségemre van er-
 re,

re, hogy néked le-rajzólhassam vól-¹⁶⁶⁷
 taképpen mind azokat, a' miket a'
 leg-nagyobb hálaadottságokra érzé-
 kennyített szívem sugarlott. — El-
 hagyván ezen Várost-is nagy bánat-
 tal, tudván hogy már ennekutánna
 nem oly' gyakran levelezhetem ve-
 led. A' további utazásomban lévő
 alkalmatosság' nem-léte miatt, mel-
 lyet-is okoz a' nem kereskedés, Len-
 gyel Országban érkezvén, kételenit-
 tettem egy kis fekeret, a' milyen-
 nel Lengyel Országban élnek, magam-
 nak venni, hogy hazámba jöhessek,
 azon Ország fűkölködvén az utazók'
 fámára való minden alkalmatossá-
 gok nélkül.— Ezen kis fekerék, a'
 mellyeket kotsinak-is neveznek, igen
 alkalmatosok, — azokon az ember
 hordozhatja ágy-néműit egy nagy
 párna-'sákban, az ágy'-fája pediglen
 farkokra lévén tsinálva, egyben haj-
 tatván, bé-rakatik egy két lábnyi

1667. hozzúságu ládába, és így a' párna-
'sák kotsi-láda helyett főlgál,— és
a' kis ládát a' lába alá tézi az ember;
elől egy pintze-tokot, hat, vagy több
jó Magyar Orzági borral meg-töltött
palatzkokkal, a' hátulsó részére ezen
kotsinak többnyire két ládák tétet-
nek, az egyikben jön a' kenyér, a'
másikban a' hús.— Mind ezekről o-
lőre kell gondoskodni, és a' Váro-
sokban meg-ferezni,— ilyen módon
útazik ezen Országokban az Ember,
AÉfnyom! De a' Lóvakra-nézve ta-
lál az ember mindenütt jó alkalmat-
ofságot, mellyet Kortsomának ne-
veznek, az hóf-is elegendő fénát,
abrakot, és igen jó sert, éget-bórt
(mellyel erőssen élnek a' Lengyelek)
kaphatni; nem külömben hatvan és
nyóltzvan lóra való iftállókat, mely-is
nagy alkalmatofságokra vagyon a'
Lengyel Uraknak, a' kik többnyire
fokad magokkal útnak, lak-fobát
több-

többszire csak egyet, és abban sem-¹⁶⁶⁷
mi Bútor nintsen, ki-vévén a' kemen-
tét, az idegen útzó embernek i-
gén alkalmatlannak tettzik, de a'
Lengyel szabadság-zerént, az első, a'
ki bé-fáll, bé-zárhattya az ajtót min-
denek előtt. a' kik utánna érkeznek,
úgy hogy ha a' Korona Marsálya,
vagy akármely más nagy Hivatalbé-
li Ur-is oda akarna szállani, kénytelen
tovább menni, és más Kortsomár
szállásnak keresni, A' Lengyel föl-
gák magok költségeken élnek, azon
kevés pénzből, mellyet herénként
véfznek az Uraktól; ez-által nagyon
kiméltetik az Uraknak költségek,
kik-is kevesebb költséggel utaznak
Lengyel Országban, mint akár hól e'
világon, ki-vévén Magyar Országot,
és Erdélyt, az hól-is minden ember
ingyen utazhatik. Azon kotsim' e-
leibe, mellyet szerzettem magamnak,
két oda való lóvakat-is vettem; ki-
tsi-

1667. tsinyek vóltanak ugyan, de erőfsek;
jó vérűek, és majd mint egy hihetetlen, hogy ezen egész úti kézületem, feké, ló, hám, tsak negyven Tallérokba kerültek; meg ferezvén tehát minden fűkségeseket, útnak indulék, és harmad-fél napok alatt Thornba érkeztem, eddig a' költségem mind nagy vólt, mivel a' pénznek olyan járása vólt mint Német Országban, és Dantzában.

Thornnál kereftül jöttem egy igen féles fa-hídon a' Vízta Vizen;— és itten kezdődik már az a' Tartomány, mellyet valóságos Lengyel Ország-nak neveznek; innen jöttem Varfau-ba, az hól-is tsák húzon-négy óráig vólt mulatásom. A' Város nem igen nagy, de mellette vagyon két külső Várofsa, a' mellyekben a' Lengyel Uraknak igen pompás, roppant, és az Olaf ízlése fzerént való épületek vagyon, kivált a' Krakkó nevezte-

vezetűben.— Nem fokot írok neked 1667
VVarfauig, és Leopólig tett utazá-
somról; ezen Helységnek tája úgy-is
ésméretes, az útja-is olyan mint má-
futt ezen Országban; meg-fakadás
nélkül való Térség.

— Leopól egy tekintetre méltó Fő
Város a Oroſ Lengyel Orzágnak,
gyarlón meg-erősítve, és azon kívül
egy igen közel lévő hegyről, ural-
kodtatik. A' mit itten különösnek
tartok az, hogy ez, három Erseknek
lakhellye;— az első a' Románo Ca-
tholikusoké, a' második az Oroſ
Hitbélié, mely-is nem csak az Oroſ
Lengyel Országban, de Erdély, Olah,
és Moldova Országokban-is ki-terjed;
a' harmadik az Örmény Erseké, a'
kinek hatalma csak Leopól Város-
ában vagyon; itten feles fámmal
vagynak az Örmények, a' kik itten;
mint fíntén a' főműéd Tartomá-
nyokban, nem tsekély kereskedést
foly-

1667 fójtatnak. Alig érkeztem ezen Város-
 ba, azonnal tudakozódtam azon Ör-
 mény Kereskedőről, a' kihez a' Dantz-
 kai Pénz-váltó engemet utasított, és
 ötven Aranyokat, melyekre más fizet-
 ségem nem volt, — nékie által adtam,
 oly' rendeléssel, hogy magánál tar-
 taná, míg a' több részét is adósá-
 gomnak, melyet Frantzia Országban
 úgy a' mostani jövő útamban ter-
 tem, kezéhez küldhetem; mivel már
 semmi okom nem volt Leopoldban
 mulatni, folytattam útam az én
 kis úti alkalmatosságommal, és egy
 nap alatt a' Krapák Hegyének tövi-
 nél fekvő Sztry nevezetű Városba
 érkeztem, ezen Krápák Hegyin ke-
 reztül jöven, érkeztem Máramaros-
 ba, már Erdélyhez tartozandó Vár-
 megyébe. Azon kis Sztry neveze-
 tű Városban vagyon a' Széke egy
 Lengyel Országba nem utolsó Sztar-
 roztiának. — itten állottam a' Poz-
 taroz-

tarofnával, hogy segedelme által könnyebbittené Lengyel Országból való ki-menetelemet, 's meg-is tselekedte, valamint másoknak-is, a' kik mennek jönek Erdély Országból, el-butsuzyán tölle, még azon nap hálni mentem egy jobbról, balról magas Hegyek között völgyben fekvő Alexandrie nevezetű Városotskába, itten kísérőket vettem magam mellé, hogy annál bátorságosabban által mehessek ezen nagy Havafokon, a' melyek soha fintsenek tólvajok és Haramiak nélkül, a' kik az embereket nem csak Pénzektől, hanem életektől-is ha lehet, meg-fofityák.

Alexándriéből öt egész mért földnyit kellett hágnom, míg az hegynek tetejére érhettem. Itten vagon egy nem igen mély árok, a' mely a' határ-jegye Lengyel, Magyar, és Erdély Orzágnak. Ezen Havasról le-menvén, éri az ember

Má-

1667. Máramarost, még egy magosabb, és meredekebb Prižlop nevezetű Havafon kelletvén fel-menni, ér az ember egy sebes Folyóhoz, mely-is a' hegyek között foly; mivel pedigenek partján semmi út nintsen, képtelen az ember, még egy a' többiek-nél meredekebb Hegyet hágni, a' melyről egy mély völgybe botsátkozik, egy hasonlóképpen igen sebes Nagyat nevezetű Patakhhoz, melynek partján egy nagy Oroz Valova nevezetű Falu vagyon, itten kellett éjtfakára meg-állanom. Ezen patak foly a' Tiszába, melynek partján fekszik Hufi Vára;— oly' közel járván Hufi Várához; kedvem érkezett oda menni oly' reménységben, hogy meg-láthatom Gróff Zolyominét, a' Bartsai Fejedelem' volt Özvegyét, a' kit-is oly' erőssen szerettem, méltán-is irhatom, hogy szerettem, mivel már ekkor egészen kigyó-

gyógyultam volt. A' Férjhez-me-¹⁸⁶⁷netele, a' nélkül, hogy nékem tsak
 hirül-is, adta volna, nagyon el-ide-
 genített tőlle, és a' több két Ezten.
 dőknél tőlle való távul létem majd
 egészen ki-óltotta, hozzá való zere-
 teremmet, tsak a' zeméllyének betsül-
 lése maradott, mellyért mostan-is
 betsüllöm, és a' mellyet soha meg-
 sem-is tagadok tőlle, az ő különös
 jó erköltséiért, mellyekkel ezen szép
 zemély fel-volt ruházva. Ezen be-
 tsüllés idő' mentire egy oly' barát-
 tságot okozott köztünk, mellyet
 hótomig-is meg tartok, zeméllyé-
 hez. Két napi mind a' Nagyát fol-
 lyó Víz partyán való utazásom után
 tehát el-érkezém ezen Várba; de
 mely nagy volt a' Gróffnénak álmél-
 kodása, hogy engem' oly' hozzás i-
 dőnek el-telése után, a' nélkül, hogy
 róllam leg-kissebbet-is hallott volna
 az Országból való ki-menetelemtől.

1667. fogva, láthatott; minekutánna az első közönet, és tisztelet-tétel után, melyet a' Gróffnak jelenlétiben tettem, 's véghez vittem volna, el-nem titkólhatta örömét, hogy engem' ismét láthat. A' Gróff-is maga részéről; ámbátor engemet még soha sem látott, ezer jelejt adta barátságának, és mindent véghez vitt, hogy tovább-is magánál meg tartóztathasson, de az a' nagy nyughatatlanság, melyben voltam, hogy egy jó Atyához, a' kit ki mondhatatlanul szerettem, és a' ki hozzám is minden lehető érzékenységgel viseltetett;— felflék;— meg-gátoltak zives kérésének eleget tenni;— nem is mulattam itten kétfér huzon-négy óránál tovább, a' nélkül hogy a' mint kívántam, szerentsém lett volna a' Gróffnéval különösen becélleni; úgy hogy a' mi becédink együtt igen közönségesek vóltanak, hogy ha különösen-is

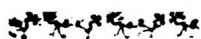
sön-is akartunk volna egymásnak valamit értésére adni; tsak a' fem-in-¹⁶⁶⁷ tésékkal lehetett, 's azokból úgy vettem észre, hogy mostan-is azon különös hajlandósággal viseltetett hoz-
zám; el-butsuzám mind a' kettő-
jőktől, egy másnak tett ígérettel,
hogy mihelyest tsak lehet, egymást
meg-kivánnók látni;— el-indulék te-
hát az én kis alkalmatósággommal,
által menék a' Tifán, és hálni me-
nék egy szép Városra, Szigetre, a'
Máramaros Fő-Városába. Más nap
háltam Drágomirban, és onnét más
nap bé-értem a' Telsi nagy erdőbe,
melynek-is hozzá nyóltz mért-föld,
a' mellyen kerektül semmi fekér-
út nintsen;— kénytelenítetttem háto-
lovakat fogadni, és az alkalmatósá-
gomat más kerülő úton három nap-
pal előre el-küldém, hogy azzal ta-
lálkozhassam. Ez az Erdő tsak a'
kezdeté az ugyan tsak azon neveze-

1667. tü erdős hegynek, a' mely fellyül
 halad magasságával minden Erdélyi,
 Havafokat, mely-is Mužka, Lengyel,
 és Moldova Országok' féllyekeken e-
 géz Budziak Tatár Országig bé rúg.
 Ennek féle húz Lengyel mért föld,
 és oly' bajos a' kereftül való mene-
 tele, hogy füntelen nagy fakat kel-
 letik ki-vágni, hogy utat tsinálhas-
 son az ember magának, 's annál-is
 inkább bajosabb, hogy a' földje a-
 gyagos; az honnat-is nagy bajjal ver-
 dődhetik-ki az utazó; az a' réze-is
 mely Erdélyt Máramarostól el vá-
 laftja, fíntén olyan alkalmatlan az
 utazónak;— tsak ugyan kereftül ver-
 dődtem azon, és hálni jöttem ha-
 sonló nevezetű Faluba Telsre, és
 onnan Berhlenbe, hogy bizonyost
 halhatnék az Atyámról, és a' hoz-
 zá tartozandóiról. Itten meg tud-
 tam, hogy Szent Mikloson maga Ká-
 stélyába vagyon, jó két napi járó
 föld-

földnyire innen, de én egy nap alatt változtatott lovakkal el értem o-^{1667.} da, midőn leg kevesebbé vártak volna. Ezen egymásnak látása ki-mondhatatlan érzékenységet okozott mindkettőnkben. Az Atyám nagyon örvendett, hogy engemet ismét láthatott, és oly' nyájassággal fogadott, mint az Evangyéliomban lévő Tékozló Fia. Más nap a' kedves fómédjait, 's azok között a' két öreg Bátyámat BETHLEN FARKAS és GYÖRGYt, magához ki kérte, hogy részt vennének azon örömeben, melyet nékie az én vizűz jövelem okozott; de soha sem felejttem el azon kegyes dorgálását, a' melyet csak különösen együtt létünkben nékem tett azon okért, hogy oly' meg-gondolatlanúl, és híre 's előre való fűkséges el-rendelés nélkül, hogy illendőül mindenüt meg-jel-hessek, és annak is meg-gondolása nél-

U 3

1667. nélkül, hogy így fületéfemhez illet-
len következésekre ki-tehettem vol-
na magamat; Frantzia Országban el-
indúltam, ki-mondhatatlan öröme
vált, midőn tudtára adtam azon sok
jó-téteményedet, kegyesfégedet,
mellyet hozzám viseltettél, és min-
gyárt szükséges rendeléseket-is tett,
hogy adótságaim, mellyeket szüksé-
gsképpen tennem kellett, az onnan
könnyebben való haza jöveletemre;
ki-fizetődgyenek; azt-is meg-paran-
tsolta, hogy újra meg-közfönnjem
néked velem tett minden jó tettei-
det, és hogy soha ezekről ek-se fe-
lejtkezzem; nagy örömmel tellyesí-
tettem, úgy holtomig-is tellyesíteni
fogom ezen parantsolattyát. Soha
jobbán meg-nem voltam elégedve,
mint mostanában, tapasztalván az é-
des Atyámnak örvendetes meg-elé-
gedését. Tudtára adtam nékies a'
Leopoli Örmény Kereskedővel, úgy
a' Dantz-

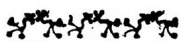
a' Dantzcai Pénz-váltóval való vé-^{1667.}gezésemet; — mindeneket jóvá hagyott, és ezen szempillantástól fogva, minden idő-haladék nélkül forgalmatoskodott a' felvett pénznek ígéretem szerint való ki-fizetésében, azért ezen dölgot, az akkor nálla lévő hív *Putkora* bizván, négy-fáz ötven aranyokat kezébe adott, hogy azokat Leopolba az Örmény Kereskedőnek el-vigye, és meg-parantsolta nékie, hogy mind addig ottan mulasson, míg minden adótságaimról való Quietantiákat, és Le-kötelező Leveleimet kezéhez veheti. Rézemről tehát nem vólt egyéb hátra, hanem, hogy mentől érzékenyebb favakkal, mellyeket nékem a' fivem a' fiúi köteleltséggel, meg-egyezve sugarlott; edes Atyámnak háládatosságomat ki-jelentsem, és hozzám vifeltető Atyai gondoskodását megközfönnyem. — Így már fivem meg-

1667. tsendefedvén, és minden olyan érzékenységektől meg-fabadulván, az Atyám tudtomra adta, hogy nem lévén rajtam-kivül más gyermeke, legnagyobb öröme lenne, hogy ha a Házosságról gondolkodnám, erőltetni ugyan nintsen fándékában; de ha ugyantsak arra réá-venném magamat, nagy vigasztalására, és örömére válna; mindazonáltal ezen dologban; úgy a választásban-is fabad akaratot enged nékem.— Egy jó édes Atyának ilyen kegyes módon való bekedgye valóságos parantsolattá vált előttem; és mivel már ezen kívül-is egész életemnek forgásában annyi jeleit tapasztaltam hozzám való Atyai valóságos szeretetének. és barátságának-is, mindenekben fabad akarattjára bíztam magamat; és így tapasztalván hozzája való engedelmeségemet; — fel-tette valósággal magában engemet meg-házafittani; még

még pedigten 6lly' háznoſon, mely-^{1667.}
hez reménységem ſem v6lt; — ki-
nézte tudniillik házomra egy F6
Nemes Urnak (*Kun Iſtvánnak*, kit-is
méltán Erdélybe a' leg-vagyonofab-
bak közé lehet házmlálni) egyetlen
egy Leányát. Nagy vagyonnya nem
tsak a' feles J6zágokban állott, ha-
nem még ezen fellyül egéſz Erdély-
ben tsak 6 bírt Hunyad Vármegyé-
ben egy Arany Bányát-is; igaz u-
gyan nékie ſem v6lt szabad ezen Bá-
nyának 6lly' házrát venni, a' mint
vehette v6lna azon okért, hogy
valamint az Erdélyi Fejedelmek a'
tulajdon Bányájokból titk6lni kíván-
ták a' háznokat, f6intúgy ezen Ur-
nak is titk6lni f6ükséges v6lt Bánya-
jának jóſágát.—

Az én Mátkaságom 's egyben ke-
léſem is ezen Kis-Afz6nnyal tsak
hamar meg-eſett. A' Feleſéggemmel a-
dott pénzen 's fekv6 J6zágokon ki-

1668. vül, a' mellyek nékem által adattat-
tak, az Édes Atyám a' Szent Mik-
lósi Józágát-is, a' mely a' Testvére-
vel BETHLEN FARKASSal való öz-
tályban nékie jutott; nékem által
adta. Ezen Józágnak igen szép nagy-
határa vagyon, — fekszik egy kis tér-
ségben négy mértföldnyire Vásár-
helytől, a' Küküllő Folyó-Víz mel-
lett. A' Batyám BETHLEN FARKAS
ittén egy meg-lehetős erőtségű Ka-
stélyt széles árkokkal körül vétetve
épített; a' melyben-is a' fenn emli-
tett Küküllő Vízéből a' vizet bé-be-
tsáthatni; bizonyoson az okból épi-
tette ezt ily' kis erőtség formára,
hogy a' Tatárok', és Törökök' pus-
títások ellen bátorságban lehessen,
a' melynek Erdély, a' Rákotzitól, és
Kemény Jánostól okoztatott háboru-
tól fogva, gyakran ki-volt tétettetve.
Mihellyest az Atyám nékem ezen
Józágot által adta; mingyárt fel-tet-
tem

tem magamban ide Frantzia ízlésre¹⁶⁶⁸
egy rsinos Kastélyt építeni, a' mely-
nek formáját még Frantzia Ország-
ban létemben (a' nélkül hogy tud-
tam volna hova) magamban elren-
deltem. Tehát magamnak köből egy
nagy lak-épületet tsináltattam, mely-
nek közepén egy nagy Folyosó jobb-
ról, balról lak-fobák voltak építve;
egy nagy kertet-is, a' milyent a'
helynek mivolta engedhetett. Ezen
épületnek körüllötte én-is sántzar
tsináltattam, a' melybe a' vizet azon
patakból, a' mely az én rézemet a'
Bátyámétól el-választtya, belé-is bo-
tsátottam. Egy főval, ezen Kastély-
nak fekvése oly' kellemetes volt,
hogy mindenik részéből-is igen ked-
ves, és külömbb külömbb-féle ki-lár-
tása volt. Egy külső Udvart-is tsi-
náltattam, a' melyben az Udvari Tiszt-
tyeimnek a' lakásokat, és az Istálló-
kat-is helyheztettem. Ezen építés-
nek

1668. nek módja az eddig valótól idegennek tettett Hazám-fiainak, a' kik mind eddig magokat az épületben bé-zárni szerették; mindazonáltal fokan-gyönyörűségeket találtak abban, a' kik hozzám jöttek, a' kiket-is én igen jó szível láttam, nem kimélvén azoktól étелеmet, és a' leg jobb boraimat-is, oly' fel-tétel alatt, hogy minden a' maga tettzése, és az ivásban való erőltetés nélkül éljen. Azt-is meg-nyertem a' homféd Uri Affonyságoktól, hogy a' tsak mostan el-vett Feleségemhez gyakran látóul el-jöttek, és ő-is mikor tsak lehetett, el-ment hozzájuk.

Ezen életnek módgya eleintén mindeneknek tsudálatosnak tettzett, mivel a' mint fellyebb-is meg irtam;— itten nem igen vagyon szokásban, hogy az Affonyságok ki járjanak, többnyire a' magok Házoknál belső dölgaiknak folytatásában, kormányo-

zásában foglalatoskodván; mellyért-is¹⁶⁶⁸ egész Erdélyben közönségesen mindenek azt mondották, hogy az én Kastélyom, és az én életemnek mód-gya valóságos Frantzia Iskola; mindazonáltal némelleyek az Első Urak közzül lafsanként hozzá fókván, magok-is így kezdetek élni, mely-is közöttünk forosabb barátságot okozott. A' nagy békeféség és tsendesféség, a' mely mostan Hazánkba vólt, alkalmatoféságot adrak egymásnak gyakor meg-látogatására, és így többnyire magunkat a' vadáfattal mólattuk,

Az *Apafi* Fejedelemnek kelleme-tes és kegyes Kormányozása annyira fókhatta az Erdélyben lévő minden Rendeket a' békeféséges és tsendes életre, hogy minden örömmel kívánta ezen Hazánkban lévő tsendesféségnek hafnát venni. Annyit fzenvedtek vólt a' *Rákotzi* és *Bartsai* Fe-
jede

1668) jedelem' gyengesége, úgy a' *Kemény János* gögje által okozott zürzavarok alatt, hogy senkinek eziben sem jutott, hogy ezen tsendességet megzavárja, és az *Aly Basa'* fenyegetése-is, mellyet minden Rendekhez tett, hogy ha *Apafi Mihály* ellen-is fel-támadnak; valamint más a' Török Birodalom akart lévő Tartományokban, egy Basát fog Kormányozónak nékiek rendelni;— oly' bé-nyomást tett mindenek' ézveken, 's elméjékben hogy fenki a' Töröknek, Tatárnak csak nevét-is félelem, és irtózás nélkül nem halhatta.

Ezen felid Fejedelem a' Kormányozásnak könnyebbségére választá maga mellé, azon időben az egész Hazában leg-zebb formájú, és a' legértelmesebb Urat *Bánffy Dénest*. Elég-séges-is vólt ez valójába minden jó tulajdonságaira, és a' dolgok' véghez-vitelében való szorgalmatozságára nézve az Első Tanácsosi Hivatalnak viselésére. De a' mi Nemeseink, az ő tselekedeteinek módgyát fenn héjjazónak, és igen uralkodónak

nak tartván, fókán ezek közül már
zugolódni kezdettek ellene, főképfok¹⁶⁸⁸
szerént azoknak, a' kik minden do-
lógától mentek, mely-is idő-folytá-
val, romlását, és meg-esését ezen
Urnak okozta. Ezen kívül a' Feje-
delem válaftá az édes Atyámat Can-
cellariusának. Nem-is válaftathott
vólna alkalmasabbat ezen Hivatal-
ra, mellyet ő már ennekelötte más
Fejedelmek alatt-is viselt.— Fő Posta
Meisterének válaftá *Teleki Mihályt*,
Nagy Varad' tájékáról való Nemesf,
a' ki-is ezen Hivatalt az utolsó *Rá-
kótz*i Fejedeleme alatt-is viselte.

Ezen Hivatal olyan mint más Or-
szágokban a' Belső Titoknokság,
nem-is lehetett vólna erre külömb-
bet válaftani. Ez egy igen eleven
elméjű, és nagyra vágyó ember volt;
termézet-szerént irtózott a' bór ital
tól.— Nem főllok a' több Udvari
Tisztjeiről, a' mellyekre úgy sem ki-
vántattak nagy elmebéli tehetségü-
ek, csak azt emlitem, hogy az A-
tyám' két Testvére *Bethlen Farkas*
és *György* azon tizen-két Tanátso-
sok

1668 sok közül vóltanak, a' kiknek hírek nélkül semmi (az Hazát illető fontos dólgoiban) nem végezterhetik, és hogy ezen Fejedelemnek uralkodása alatt mindenek tsendesen, és minden erőzak nélkül folytanak, ki-vévén a' *Bánffi Dénes* szerentsétlen esetét; a' kinek-is az Hivatalában mutatott parantsoló módgya, és ezáltal okozott Ellenségei, halálát okozták; mindazáltal sok Nagyoktól méltán fájnáltatott. *Apafi* Fejedelem meg-esmérvén *Teleki Mihálynak* tehetségait, és a' dólgoiban való által-látását, ezen szerentsétlennék-Hivatallába helyhezteté, és meg-is elégedhetett ezzel.

Nem írok már többet az Erdélyi dólgoikról, és Kprmányozásoknak folyamotjáról; mig a' Magyar Országban lévő zenebonák a' Második Réfében ezen Könyvnek, alkalmasoságot nem adnak; a' melyben-is reméllem,— hogy bizonyosabbat írhatok, mint a' mellyek hirül ki-terjedtek e' Világra.